

KONFLIKTEN MELLOM RUSSLAND OG UKRAINA OM KRIM OG SVARTEHAVFLÅTEN.

Alexandr Mitsevitch

Masteroppgave i historie

Universitetet i Oslo

våren 2011

INNHALDSFORTEGNELSE

FORORD	2
INTRODUKSJON	4
KAPITTEL 1	
FASE I: 1992-93. KONFLIKTENS RAMMER DEFINERES AV ULIKE AKTORER	9
KAPITTEL 2	
FASE II: 1993-95. KONFLIKTEN OM SEVASTOPOL	43
KAPITTEL 3	
FASE III, VEIEN TIL EN LØSNING, 1995-97	96
KAPITTEL 4	
KONKLUSJON	112
BIBLIOGRAFI	115

FORORD

I denne oppgaven skal jeg forsøke å belyse konflikten om Svartehavsflåten, en konflikt som utspilte seg i perioden 1992-1997 mellom Ukraina og Russland, i kjølvannet til oppløsningen av Sovjetunionen. Jeg vil fremsette en hypotese om at denne konflikten ikke bare dreide seg om fordelingen av skipene, men var forbundet med en territoriell konflikt om Krim og havnebyen Sevastopol.

Jeg avgrensner oppgaven på følgende måte: Det er utenfor oppgavens rammer å vurdere grensetvisten på havet. Jeg går ikke inn i konflikten over eiendeler av Sovjetunionen, med dette mener jeg både inventaret og de finansielle midlene. Det er ikke plass til å gå i dybden om de juridiske argumentasjoner angående eierskap til Krimhalvøya, selv om dette er en meget viktig tema. Det er heller dessverre ikke rom til å vurderer inngående den interne politiske utviklingen blant Krims eliter. Jeg vil kun forholde meg til vedtak som er satt ut i livet, eller forsøkt å settes ut. Det er rett å slett for vanskelig, i en masteroppgave, å dekke tatar befolkningens innvirkning på den politiske situasjonen på den krimiske halvøya. Jeg vil også avstå å vurdere de ulike styrke forholdene mellom aktørene i Svartehavsområdet, selv om dette er en viktig moment for Russland. Om noen av disse temaer børnes vil det være en kun for a balansere en gitt standpunkt.

Underveis i oppgaven skal jeg benytte meg av flere teorier; jeg skal tolke konflikten i lys av spillteorien og benytte meg av nasjonalismeteorien, samt vurdere konfliktaktørene i lyset av aktør/struktur-teorien.

Det har vært en utfordrende oppgave å skaffe kilder til dette prosjektet, av flere grunner. For det første har det vært vanskelig å få en direkte tilgang til avisene og dokumentene fra perioden like etter Sovjetunionens fall, da de fleste av dem bare er tilgjengelige i Moskva og i Kiev. Dette har ført til at jeg ble nødt til å benytte meg av disse kildene i elektronisk format. Dette er selvfølgelig ikke noe ideell løsning siden det elektroniske formatet er forgjengelig. Av praktiske grunner var dette det eneste gjennomførbare i min situasjon.

For det andre har relativt lite blitt skrevet om akkurat dette temaet, og å få oversikt over alle kildene har vært et møysommelig og tidskrevende arbeid.

For det tredje så forekommer kildematerialet på fire forskjellige språk, og det har også vært en utfordring.

For å kunne få en bedre forståelse for partenes standpunkter har jeg forsøkt å komme i direkte kontakt med de politiske aktørene, og jeg kan med en viss stolthet fortelle at jeg fikk

arrangert et intervju både med president Kravtsjuk og med den ukrainske utenriksministeren Anatolij Zlenko.

Aviser og kilder i elektronisk format har en ip-adresse i bibliografien.

Elektroniske kilder, der sidetallet ikke oppgis i fotnoten, kan oppspores direkte ved å klikke på lenkene i bibliografien. Sidehenvisningene mangler altså i fotnotene fordi flere av disse elektroniske utgivelser ikke operer med sidetall. Lenkene i bibliografien tar altså leseren direkte til den aktuelle siden.

INTRODUKSJON

BEGYNNELSEN PÅ SLUTTEN

De sovjetiske ledernes forsøk mot slutten av 1990 og i begynnelsen av 1991 på å holde USSR fra å desintegreerte endte bare med å forsterke de sentrifugale kreftene i de ulike republikkene. Den voksende nasjonalismen i flere av republikkene forsterket kravet om sosiale, økonomiske og politiske rettigheter. Ukraina var en av disse republikkene. Denne politiserte situasjonen skapte bekymring både i Kreml og på Krim-halvøya angående Ukrainas fremtidige kurs, som man fryktet kunne være uavhengighet. Majoriteten av innbyggerne og den lokale kommunistiske administrasjonen på halvøya var negativt innstilt til et eventuelt politisk brudd med Sovjetunionen. Dette skapte igjen grunnlag for å etablere en autonomi for Krim innenfor den ukrainske republikken. De sentrale sovjetiske myndighetene, med Gorbatsjov i spissen, ønsket å gjøre en mulig ukrainsk separasjon fra sentrum så lite fristende som mulig. Ved å støtte Krims autonomi, ga man et klart signal til ukrainerne om at en eventuell separasjon fra Sovjetunionen kunne medføre tapet av halvøya. Det mislykkede kuppforsøket, lansert av de reaksjonære kreftene den 19. august 1991 beseglet Sovjetunionens skjebne. Kuppforsøket akselererte prosessen mot uavhengighet i de forskjellige republikkene i USSR. Ukraina var en av disse, med Leonid Kravtsjuk som leder. Da kuppforsøket mislyktes ble Gorbatsjov satt fri, og han fortsatte sine forsøk på å skape et fundament for en ny unionsavtale mellom republikkene. Både Russland og Ukraina vanskeliggjorde denne prosessen ved å tviholde på landenes rett som suverene stater. Kuppforsøket vekket frykten for de reaksjonære kreftene. Et av de første stegene for å sikre suverenitet for Ukraina - som kort tid etter det mislykkede kuppforsøket erklærte seg uavhengig - ble iverksatt av republikkens parlament. Ukrainerne var redde for at sovjetiske "hardliners" igjen kunne overta makten, og parlamentet bestemte derfor at landet måtte ta kontroll over de militære styrkene som var utplassert på dens territorium or erklære seg suveren.

“In view of the mortal danger surrounding Ukraine in connection with the state coup in the USSR on 19 August 1991, continuing the thousand – year tradition of state- building in Ukraine (...) realizing the Declaration of the State Sovereignty of Ukraine, the Supreme Council solemnly declares the independence of Ukraine and the creation of an independent Ukrainian state – Ukraine...”¹

¹ Nahaylo, Bohdan "The Ukrainian Resurgence" United Kingdom: C.Hurst & Co. Ltd, 1999 s 391 – Kravtsjuk leser opp den reviderte utgaven av deklarasjonen. Uavhengighetserklæringen skulle bli verifisert av en folkeavstemning, 1 desember 1991.

Det var også planlagt fra den ukrainske siden at mesteparten av Svartehavsflåten skulle tilfalle deres kontroll. Fragmenteringen av den militære struktur i unionen og Ukrainas uavhengighetserklæring ble derfor et alvorlig slag mot Gorbatsjovs nye unionsplaner, da den tilførte et ytterligere brudd i den sovjetiske politiske enhet. Kreml fryktet at Ukraina ikke ville delta i en slik plan, og Ukrainas forsøk på å ta kontroll over flåten skulle også vise seg å bli et viktig problem mellom Moskva og Kiev etter fallet av Sovjetunionen. Frykten for sovjetisk konservatisme var derfor med på å etablere et fundament for senere problemer i postsovjetisk tid.

Kort tid etter kuppforsøket var administrasjonen i Russland vennlig innstilt til den ukrainske aspirasjonen mot suverenitet, men denne posisjonen endret seg ganske raskt. Holdningsendringen ble gjort synlig av Jeltsins pressesekretær, den 26. august 1991. Sekretæren utalte seg om Krim, Donbass og Nord Khazakstan. Han påpekte at ” (...) *we must take care of the population that lives there and not forget that these lands were settled by Russians. Russia will hardly agree to give away these territories just like that.*”² Dette utsagnet ble avvist av det ukrainske parlamentet, og førte foreløpig ikke til noen sterkere reaksjoner fra ukrainsk side. Senere ble dette spørsmålet mye mer betent.

SOVJETUNIONENS FALL OG SAMVELDET AV UAVHENGIGE STATER

Det siste forsøket på å redde Sovjetunionen ble innledet natten mellom 7. og 8. desember, på et møte i Hviterussland, der Jeltsin, Kravtjuk og den hviterussiske lederen Stanislav Sjusjkevitsj var tilstede. Jeltsin forsøkte å fremlegge ulike alternativer for å holde Ukraina innenfor unionen, men Kravtjuk var innstilt på å føre landet til uavhengighet. Det eneste som det kunne oppnås enighet om, var det at det trengtes en organisasjon som skulle ta seg av utfordringene i den postsovjetiske situasjonen. Navnet på organisasjonen ble SUS - Samveldet av Uavhengige Stater. Etableringen av denne organisasjonen var siste halmstrå for Gorbatsjov og hans håp om å danne en ny union.

Men det skulle vise seg at dannelsen av SUS skulle bringe med seg nye problemer for både Russland og Ukraina. Det viste seg at Moskva og Kiev hadde diagonalt motsatt syn på funksjonen SUS skulle ha. Russland ønsket en tett politisk, økonomisk og militært samarbeid. Ukraina så derimot på SUS som en ramme for en sivilisert skilsmisse mellom de gamle sovjetrepublikkene. Denne fundamentale forskjellen i synet på SUS skulle vise seg meget klart i spørsmålet angående eierskapet over Svartehavsflåten.

² Solchanyk, Roman “Russia, Ukraine, and the Imperial Legacy”, *Post – Soviet Affairs*, 9,4 1993 s351

Sovjetunionens fall og den politiske fragmenteringen mellom de femten republikker var nå et faktum, men Ukrainas uavhengighet var vanskelig å akseptere for mange russere. Historisk og kulturelt samhold som hadde eksistert mellom Russland og Ukraina gjennom mer en 300 år medførte for mange russere følte at Ukraina var en organisk del av Russland. Det var derfor vanskelig å akseptere at denne forbindelsen plutselig skulle kuttes. Det politiske klima i Russland ga grobunn for ulike politikere og partier til å spille på nasjonalistiske kort. Det virker korrekt å hevde at det var en generell fiendtlighet blant mange i den russiske politiske eliten rettet mot situasjonen som oppstod etter fallet av Sovjetunionen. Politikere må gjenvelges, de må gjøre seg kjent blant befolkningen ved å fremme saker som er viktige for samfunnet. Det er vanskelig å si i hvilken grad det var populistisk, taktisk eller reelt følt, men det er mangfoldige tegn på at den politiske eliten i Russland valgte å fremme en irredentisk tone ovenfor de separerte republikkene, og kanskje Ukraina spesielt. En stor del av den russiske befolkningen ønsket med bakgrunn i politisk og økonomisk kaos en nostalgisk endring, dette gjorde det derfor attraktivt for politiske kandidater å fremme ideer om en forening mellom slaviske broderfolk, et Stor Russland, eller gjenskapelse av Sovjetunionen. Spørsmål som ble stilt angående legaliteten av Krimhalvøya som en del av Ukraina må derfor plasseres i denne konteksten.

Signaler fra Russland til Kiev varierte fra krigstrusler til ønsker om politiske justeringer, slik at Kiev ville føre en Moskva vennelig politikk. Det er tydelig at den endrede politiske situasjonen etter fallet av Sovjetunionen frembrakte en situasjoner med stor usikkerhet for Russland, derfor er det også mulig å se at det var ulike forslag innad i den politiske eliten. Noen ønsket en maksimal kursendring der gjenskapelse av USSR eller stor russland så ut til å være ønsket, mens andre vurderte at det var mer realistisk å fremme en styrkelse av Russlands nasjonale interesser. Det problematiske for Kiev var at de ulike behovene i Russland virket innskrenkende på landets geopolitiske orientering, eller i verste fall truende for landets uavhengighet.

UKRAINSK REAKSJON OG POLITISK KLIMA

Alt snakk om en tettere SUS integrasjon var ansett blant mange av medlemmene i Verhovna Rada med stor skepsis. Et klart bevis på dette er at Kravtsjuks entré i denne organisasjonen fremkalte sterk motsand allerede fra begynnelsen. Den demokratiske opposisjonen stilte seg spørrende til om Kravtsjuk hadde rett til å bringe landet in i SUS, da en ny union kunne true uavhengigheten. Det Ukrainske parlamentet fremmet en 12-punkts reservasjonsliste for å kunne tilslutte landet til SUS. Det var forventet at Ukrainas udelighet skulle anerkjennes,

videre var det proklamert retten til en egen uavhengig hær, samt det at SUS utenriksplattform skulle bli endret fra koordinasjon til konsultasjon.³ Det er tydelig at det Ukrainske parlamentet ønsket å ha kontroll over militæret og utenrikspolitikken, samtidig som den fryktet territorielle krav fra Russland. I et større perspektiv er det også mulig å se på dette som det første praktiske forsøk i Ukraina på å stake ut en kurs unna interessesfæren til Russland.

Kravtsjuks politiske bakgrunn var forankret i det kommunistiske parti, men gjennom prosessen av Ukrainas uavhengighet blir han talsmann for gjenvekkelse av den Ukrainske nasjonen. Den ukrainske uavhengighetserklæringen stadfestet at den nye ukrainske staten fortsatte på de gamle ukrainske statstradisjonene som gikk 1000 år tilbake i tid. Dette er en klar referanse til Rusriket, og det impliserer at det er det ukrainske folket som har retten på den historiske og kulturelle arven fra denne politiske enheten. Dette er også en indirekte markering at det ukrainske folk er noe separat fra det russiske, med en egen, lang og tradisjonsfylt historie. Den politiske uavhengigheten Kiev oppnådde skulle bli oppfulgt med en bevist satsing på å fremme nasjonalkultur, språk og historie. Denne gjenvekkelsen av nasjonalkulturen ble knyttet også til ideen om at ukrainere tilhørte den vestlige kultursfæren og at det var viktig å styrke denne forbindelsen. En raskest mulig integrasjon med de europeiske politiske strukturene ble derfor en av de viktigste målsetningene på den politiske arenaen.

Det er ganske tydelig at Kravtsjuk var i ferd med å fremme en ny kulturell og politisk retning for Ukraina. Denne nye retningen skulle bryte med landets utvikling under den sovjetiske perioden da det kulturelle og politiske fellesskapet mellom russere og ukrainere hadde blitt akseptert som noe evigvarende. På det politiske plan var Ukrainas uavhengighet en klar indikasjon om at Kiev ikke bare var berettiget, men også villig til å handle uten å få samtykke fra Moskva. På det kulturelle plan var det nå ukrainere som var mer i sentrum som folk i sin egen stat. Dette måtte nødvendigvis utfordre den russiske selvforståelsen. I Sovjetunionen var russere begunstiget med rollen som den kulturelt dominerende gruppen, og denne posisjonen var nå plutselig blitt degradert til statusen som en minoritet i den nye ukrainske staten. Det var nå opp til ukrainere selv å finne deres røtter og å definere innholdet i deres kulturarv.

Denne prosessen ga grobunn til potensielle konflikter mellom de to folkene om synet på deres felles historie. Kanskje spesielt vanskelig var forholdet til de russerne som positivt syn på USSR. Mange russere stilte seg uforstående og negativt til Ukrainas forsøk på å løsrive de

³ The Ukrainian Weekly, 9 Februar 1992 s10

to landenes kultur og historie fra hverandre. Selv om det sovjetiske systemet hadde blitt diskreditert på så mange plan, så var den ukrainske oppfatningen om Sovjetunionen problematisk for mange russere. Flere av dem så på Sovjetunionen som en forlengelse av det russiske statsprosjektet og dermed tolket de angrepet på det sovjetiske systemet som et angrep på deres egen identitet. Det ukrainske statsbyggingsprosjektet kunne dermed oppfattes som et dobbelt angrep på den russiske identiteten.

Fallet av Sovjetunionen stilte russerne ovenfor et identitetsproblem: Hvor skulle Russlands grenser ligge og hvem var landets borgere? Den postsovjetiske situasjonen medførte at millioner av russere eller russisktalende befant seg nå utenfor Russlands grenser. For mange av dem kom anerkjennelsen av Ukraina og de andre republikkene som uavhengige stater som et sjokk. De oppfatet dette som et forræderi fra de russiske myndighetenes side. Spesielt ille var atskillelsen av Ukraina og Hviterussland fra Russland, siden befolkningen i disse områdene regnes som kjernen i det russiske folket.

Det skulle vise seg at også på Krimhalvøya var det en voksende motstand mot ukrainsk uavhengighet. Det er viktig å legge merke til at i samme perioden som Ukraina erklærer sin uavhengighet, stifter Jurij Meshkov sin politiske parti: Den Republikanske Bevegelsen av Krim⁴. Meshkov skulle senere bli valgt som Krims president, og han ble en av de sentrale skikkelsene som separatistiske krefter skulle samle seg rundt. Partiet hans baserte seg på støtten fra den delen av befolkningen som ga klar uttrykk for at de ønsket å forbli i en eller annen form for union med Russland. Den politiske selvstendigheten Kiev ønsket var dermed utfordret fra første stund både fra utlandet og innefra. Dette pekte fremover mot et potensielt alvorlig etnisk-politisk problem for den nye ukrainske staten.

⁴ Crimea: Dynamics, Challenges, and Prospects, United States of America Rowman & Littlefield Publishers, 1995 s xxvi.

KAPITTEL 1

FASE I: 1992-93. KONFLIKTENS RAMMER DEFINERES AV ULIKE AKTORER

Som jeg allerede har vist i introduksjonen fantes det tegn på at Krimhalvøya potensielt kunne bli til et konfliktområde mellom Ukraina og Russland. Men det var først i 1992 at konflikten blusset opp for alvor. Denne konflikten hadde flere dimensjoner: selve flåtekonflikten, spørsmålet om legaliteten av overføringen av Krimhalvøya fra den russiske republikken til den ukrainske republikken i 1954, samt separatistbevegelsen hos den rusisktalende befolkningen på Krim.

KONFLIKTEN OM SVARTEHAVSFLÅTEN

Hvem er flåtens rettmessige eier?

Allerede under dannelsen av SUS ble det klart at Russland og Ukraina hadde forskjellige forventninger til organisasjonen. Russland ønsket seg et felles forsvar og en militærstyrke samlet under en ledelse. Ukraina derimot så på SUS som en overgangsordning som skulle gjøre det enklere å bli en uavhengig stat med selvstendig forsvar. Ukraina oppfattet det som naturlig at Svartehavsflåten skulle bli en del av deres selvstendige forsvarssystem, siden Krimhalvøya tilhørte Ukraina. Kievs ønske om å ta kontroll over Svartehavsflåten forverret relasjonene mellom de to landene ytterligere. Moskva hadde liten forståelse for det ukrainske standpunktet fordi det Russiske standpunkt var diagonalt motsatt. De russiske admiralene kunne ikke akseptere at Ukraina ønsket å ta kontroll over Svartehavsflåten. Etter deres mening tilhørte flåten SUS, som en del av det strategiske forsvaret av fells grensene til organisasjonen.⁵ Man hadde også liten forståelse for at Kiev skulle få kontroll over noe annet enn en kystvaktstyrke fordi man ikke anså Ukraina som noen tradisjonell sjømaktsstat.

N. A Kryukov velger i sin analyse av konflikten om Svartehavsflåten å vektlegge det strategiske aspektet av flåten. Etter hans mening hadde Kiev lite grunn til å kontrollere så mange og mektige skip. Ukrainas rolle i geopolitikken var av så begrenset art at landet ikke

⁵ Simonsen, Sven Gunnar "You take your oath only once:" Crimea, The Black Sea Fleet, And National Identity Among Russian Officers" *Nationalities Papers*, Vol. 28, No. 2, 2000 s 305 og 306

hadde behov for ubåter og hangarskip. Men her kan man jo innvende at Ukrainas geopolitiske situasjon var på denne tiden usikker, og at det ikke var utenkelig at det nye landet skulle bli tvunget til å forsvare sine grenser – nettopp mot Russland. Forfatteren poengterte videre at Ukraina var ikke i stand til å opprettholde økonomisk en slik armada.⁶ Jeg mener at det nettopp er nettopp den dårlige økonomiske situasjonen som kunne forsvare et slikt standpunkt. Skipene i seg selv hadde en økonomisk betydning, noen kunne selges til andre land, eller kuttet opp for metall. Slik som det faktisk ble gjort etter hvert i den russiske føderasjonen og Ukraina⁷. Man kan også stille seg kritisk til om Russland var i posisjon til å opprettholde denne flåten selv. Det er et velkjent faktum at Moskva var i dyp økonomisk krise og trengte en betydelig økonomisk bistand fra vesten. De betydelige kuttene på flåten som Moskva gjennomførte i de etterfølgende årene, bekrefter dette. De betydelige resursene som ble allokert til militæret i Sovjetunionen var en viktig grunn til at økonomien var i en så vanskelig situasjon da denne politiske enheten falt fra hverandre. Russlands ambisjon om å spille rollen som en geopolitisk aktør er ikke uforståelig, men også dette landet ville få store økonomiske problemer med å opprettholde en så stor armada.

Flåtens strategiske betydning kan også diskuteres. General Shapashnikov, lederen for SUS-styrkene påstod at flåten var strategisk viktig for Russland og SUS fordi den skulle balansere trusselen fra USAs sjette flåte⁸. Jeg mener at den geopolitiske situasjon hadde endret seg betraktelig siden den kalde krigen, noe generalen ikke tok hensyn til. USA var ikke lenger en fiende.

Forskeren A. P. Fedorovyh hevder at konflikten om flåten var unngåelig fordi Russland som arvtager etter Sovjetunionen ikke kunne frasi seg sin rett til flåten. Han hevder videre at både flåteledelsen og befolkningen på Krimhalvøya var imot ukrainsk kontroll over flåten, noe som gjorde konflikten unngåelig.⁹ Etter min mening fremmer Fedorovyh et postulat som til en viss grad forsøker å overbevise leseren om at Russland var den rettmessige eieren i denne konflikten. Samtidig simplifiserer han situasjonen slik at det virker som om Kievs posisjon ikke hadde noe legitimitet, eller støtte. Det er nødvendig å merke seg at Russlands status som den enerådende arvtageren til Sovjetunionen var ikke ubestridt. Kiev hevdet jo

⁶ Kryukov, N.A “Evolution of Russian-Ukrainian relations: the legal status of the Black Sea Fleet” *Military Thought* April 1, 2006 Dessverre har artikkelen ikke sideantall så jeg må henvise til den i sin helhet.

⁷ Tsjasnyj Korrespondent, 3 Desember 2009

⁸ The Ukrainian Weekly, 12 Januar 1992 s 11

⁹ Fedorovyh, A. P “Razdel chernomorskogo flota v sifrah i faktah” *Fond imperskogo vozrozhdenija isledovatel'skij analiticheskij senter*, 2 November 2007 Dessverre har artikkelen ikke sideantall så jeg må henvise til den i sin helhet.

naturlig nok at Ukrina også var en deleier av denne arven.¹⁰ Det stemmer at ledelsen til Svartehavsflåten, med admiral Kasatanov i spissen, var i sterk opposisjon til Kievs ønske om å ta kontroll over flåten, men Fedorovyh ignorere totalt det faktum at deler av offiserkorpset støttet faktisk Ukrainas posisjon.¹¹ Ifølge avisen *Izvestiya* av 7. januar 1992, var den statistiske fordelingen av besetningen på Svartehavsflåten slik: det ble anslått at bare 19% av offiserer samt 30% av matroser og underoffiserer var Ukrainere.¹² Selv om dette antallet er lavt i forhold til den totale besetningen, er det fortsatt grunner til å påpeke at det fantes altså et konfliktpotensial, internt i flåten, på grunnlag av nasjonal identitet. Det betyr altså at det var en splittelse internt på flåten, og at situasjonen er mer nærliggende å se på situasjonen der offiserkorpset ble tvunget til å ta sider der hovedvekten av ledelsen valgte å støtte Moskva og SUS. Men i denne delingsprosessen utviklet det seg klare linjer som ville også splitte offiserkorpset internt.

En anonym russisk undersøkelse utført blant offiserer konkluderte med at det var få russiske patrioter på flåten. Resultatet av undersøkelsen antydde at mange fryktet for sin økonomiske situasjon, familiens velferd og deres boforhold. Flesteparten av mannskapet var i større grad fornøyd med at flåten skulle tilhøre Kiev, på grunn av antatt økonomisk trygghet.¹³ Selv om det kan stilles kritiske spørsmål til denne undersøkelsen, da den verken oppgir antall respondenter eller eksakte tall, og den forklarer heller ikke hvordan respondentene ble valgt, og fra hvilken del av flåten, så må det tas i betraktning at pragmatiske vurderinger spilte en rolle for offiserenes lojalitet, og den ikke nødvendigvis var hos Moskva. Fedorovyhs påstand om at befolkningen på Krim helhjertet støttet Moskva, er i stor grad korrekt, men det bør også påpekes at det fantes grupperinger som støttet Kiev.

For eksempel, en undersøkelse som Pål Kolstø viser til, som ble foretatt i Krims hovedstat Simferopol i 1992, viste interessante tall. Undersøkelsen viste at nesten 80% av ukrainere og bare 27% av russere ønsket å bli ukrainske statsborgere. Kolstø påpeker at forskeren som foretokk denne undersøkelsen så i den kimen til en etnisk motsetning.¹⁴ Akademikere David R. Marples og David F. Duke påpeker også at en undersøkelse gjort i Sevastopol 1992 var det en solid støtte for potensiell løsrivelse, hele 50% av de spurte støttet dette. Men det må også poengteres at hele 42% var imot, noe som indikerer at det var langt ifra entydig støtte for

¹⁰ The Ukrainian Weekly, 27 Desember 1992 s7

¹¹ Almanah Ostrov Krym nr 18 2001

¹² Umbach, Frank "Russia and the Problems of Ukraines Cohesion: Results of a Fact-Finding Mission" *Berichte des Bundesinstituts für ostwissenschaftliche und internationale Studien* 13-1994 s 21

¹³ The Ukrainian Weekly, 12 April 1992 s1 og s16

¹⁴ Kolstø, Pål "Nasjonsbygging – Russland og de nye statene i øst" Universitetsforlaget AS 1999 s 264

Krims separasjon fra Ukraina.¹⁵ En annen undersøkelse som forsøkte å kartlegge meninger på hele halvøya viste at det var 22% for separasjon, mot 18% som var imot. Hele 48% hadde ikke gjort opp sin mening om saken.¹⁶

Det bør nevnes her at krimtatarene ville også etter hvert kaste seg ut i kampen på Ukrainsk side. Deres posisjon ble ganske radikal etter hvert, og dette manifesterte seg i uttalelsene til den tatarske organisasjonen ”Medjelis” som i 1996 fremmet et forslag for den ukrainske presidenten om å kaste ut den russiske delen av Svartehavsflåten fra Krim.

Jeg er derfor ikke helt ening med Fedorovyh når han sier at Kievs forsøk på å overta flåten måtte bli møtt med motstand både internt i flåten og blant befolkningen på Krim. Jeg mener at situasjonen var atskilligere mer komplisert, og at verken flåten eller Krimbefolkningen var så heterogen i sin motstand som det Fedorovyh antyder.

Professor Dubinin tar for seg forløpet av flåteforhandlinger og kommer med en rekke problematiske påstander som må vurderes kritisk.¹⁷ Jeg skal diskutere med ham senere i oppgaven, foreløpig tar jeg for meg bare en del av argumentene hans. Dubinin begynner med å stadfeste at Ukraina ikke hadde rett til å ta kontroll over Svartehavsflåten, og at Kiev ikke hadde noen seriøse argumenter for å begrunne sine krav. Jeg er ikke helt ening i dette. For, som det ble påpekt av den daværende ukrainske utenriksministeren Anatoli Zlenko, baserte Kievs standpunkt seg på Wien-konvensjonen. Kiev mente at Ukraina var en arvtaker etter Sovjetunionen og at alt på landets territorium tilhørte den ukrainske staten.¹⁸ Under mitt intervju med Kravtsjuk påpekte den tidligere presidenten at Ukraina hadde bidratt til oppbyggingen av den Sovjetiske flåten, og at det etter Kievs mening var helt rimelig å kreve en del av skipene. Det ble anslått fra den ukrainske siden at Kiev hadde krav på 16 % prosent av alle skipene til Sovjetunionen.¹⁹ Kievs krav kan etter min mening kan betegnes som useriøse fordi Ukraina var en part av Sovjetunionen og derfor var berettiget til å kreve en andel av ressursene til den tidligere politiske enheten. Men det må samtidig også poengteres at Kievs juridiske standpunkt var problematisk fordi den baserte seg i stor grad på Wien-

¹⁵ Marples, David R and David F. Duke “Ukraine, Russia, And The Question Of Crimea” *Nationalities Papers*, Vol. 23, No. 2, 1995 s 278

¹⁶ Marples, and David F. Duke, 1995 s 278

¹⁷ Dubinin, Juri “Historical Struggle for the Black Sea Fleet” *Russia in Global Affairs* No 1, January – March 2007 - Dessverre har artikkelen ikke sideantall så jeg må henvise til den i sin helhet.

¹⁸ Zlenko, Anatolij ”Diplomatija i Politika Ukraina v Procesje Dinamitjnyh Geopolitytjnyh zmin” Harkov, Folio, 2003 s395

Se også The Ukrainian Weekly, 12 Desember 1993 s2 - Samme argument ble brukt for atomvåpen basert på ukrainsk jord.

¹⁹ Kravtsjuk intervju arrangert 20 Januar 2008

konvensjonen av 1983. Ukraina undertegnet den riktignok, men Ikke Russland.²⁰ Det er derfor problematisk legal grunnlag som møtte Ukraina i forhandlingene med sin motpart.

Det er tydelig at Kievs ønske om å kontrollere hele flåten kan vurderes på forskjellige måter. Dubinin påpeker at Moskva oppfattet Kievs posisjon som ekstrem fordi det var lite villighet å diskutere en eventuell fordeling. Kiev derimot anså at siden Moskva de facto kontrollere tre av de fire sovjetiske flåtene, så var Ukrainas posisjon bare rimelig. Kjernen til flåtekonflikten ligger etter min mening delvis i disse motstridende syn på problemet. Dubinin forsøker å overbevise leseren at Kiev handlet illegitimt ved å påpeke at SUS-avtalene som ble inngått med Ukraina og som Russland brukte for å fremme sin sak, vekket kun sinne i Kiev. Forfatteren henviser spesielt til SUS-avtalne om strategiske enheter som skulle innbefatte flåten. Men det må påpekes at det aldri ble nådd noen enighet mellom partene om de strategiske enhetene.²¹ Kiev var ikke enig at skipene skulle tilhøre SUS' strategiske styrker. Kiev mente at SUSs kontroll over flåten skulle avsluttes etter at atomvåpenet ble fjernet fra skipene.²² Det er derfor vanskelig å tolke denne avtalen som bindende fordi uenighet om avtalens innhold vekket konflikt fra første stund. Det må derimot påpekes at begge parter var innstilte på å forhandle i den tiltakende konflikten. Kiev og Moskva åpnet også for en mulighet til å dele flåten i to deler: strategisk og ikke strategisk.²³ Dette impliserte at Kiev var villig til å fraskrive seg retten til skip utstyrt med atomvåpen og at Russland fra første stund vurderte å forhandle med sin motpart. Posisjonene var ikke så fastlåste som det kunne se ut som.

Videre påstår Dubinin at Kiev var negativt innstilt til forpliktende militær rammeverk innenfor SUS, og på denne måten antyder han at Kievs standpunkt var urimelig. Men han ser bort fra bakgrunns historien til den ukrainske motstanden. Da Kiev forsøkte å ta kontroll over de militære styrkene på sitt territorium, ble dette møtt med åpen motstand fra SUS og Russland. Telegrammet som ble sendt av Shapashnikov, øverstkommanderende for SUS, til alle avdelinger basert i Ukraina om ikke å sverge lojalitet til Kiev, hadde ikke akkurat noen

²⁰ Vienna Convention on Succession of States in respect of States Property, Archives and Debts 1983 - Se punkt 17 og 18 i denne konvensjonen.

²¹ Clarke, Douglas L "The battle for the Black Sea Fleet", *RFE/RL Research Report*, Vol. 1, No. 5. 31 January 1992 s54 og s55

Se også Godzimirski, Jakub M. "Krim: mellom sovjetisk identitet og postsovjetisk geopolitikk" *Internasjonal Politikk*, Vol. 55, No. 1, 1997 s141

Se også *The Ukrainian Weekly*, 9 Februar 1992 s10

Se også *The Ukrainian Weekly*, 29 Mars 1992 s3 -Ukraina underskriver ikke avtaler om felles militær struktur.

²² *The Ukrainian Weekly*, 12 Januar s1 Ukrainsk utenriks minister stadfester dette.

²³ Clarke, 1992 s55

positiv innvirkning på Kievs holdning til denne nye organisasjonen.²⁴ SUS ble nå i en større grad oppfattet som en potensiell trussel mot landets uavhengighet.²⁵

Som jeg har vist tidligere, den ukrainske parlament var negativt til hele SUS-organisasjonen. Kievs tvilende holdning til SUS gjorde at forsøkene på å trekke Kiev inn i et dypere og forpliktende samarbeid var møtt med motstand. Dette er også et viktig moment i denne konflikten fordi Kiev ved å nekte å bli med i SUSs forsvarsstruktur var i ferd ikke bare med å stille spørsmål ved levedyktigheten til den nye organisasjonen, men også var i ferd med å vanskeliggjøre forsvaret av Russlands sydlige flanke betraktelig. Moskva hadde håpet på at etableringen av SUS ville medføre en felles forsvarsstruktur var basert på infrastrukturen til Sovjetunionen. Ved å kreve Svartehavsflåten og samtidig ved å nekte å bli med i denne felles forsvarsordningen var Kiev i ferd med tvinge Moskva til å omstrukturere hele sin forsvarsplan. Denne omstruktureringen ville nødvendigvis kreve betydelig ressurser og tid, og dette er altså også en faktor som kan forklare Moskvas hardnaken innsatts for å bevare Svartehavsflåten under sin kontroll.

Min vurdering får støtte av observasjoner gjort av den russiske akademiske kommisjon fra 1992.²⁶ Kommisjonen pekte i tillegg på andre faktorer som var viktige for Russland. Blant annet ble det hevdet at flåten ikke kunne flyttes fordi det ikke fantes reelle basealternativer. Det ble også påpekt at det er viktig å ha tilgang til isfri havn, noe Russland manglet, og at dette var nødvendig for utvikling av handel.²⁷

Men kommisjonens påstand er problematisk. Kincade & Melnyczuk hevder for eksempel at det var mulig å flytte flåten til Novorussijsk.²⁸ Siden en alternativ basering var mulig, er det grunn til å spekulere i at infrastruktur på Krim halvøya hadde en meget viktig betydning for Russland. ”Hadde Ukraina satset på et politisk og militært samarbeid med Russland, ville problemet knyttet til Svartehavsflåtens fremtid aldri dukket opp og alle andre problemer ville vært løst for lengst”²⁹ Dette var standpunktet til den tidligere visekommanderende for Svartehavsflåten A. Frolov. Selv om denne påstanden er altfor vidtrekkende etter min mening, så antyder denne holdningen at Russlands sikkerhetspolitiske hensyn spilte en viktig rolle i konflikten.

²⁴ The Ukrainian Weekly, 19 Januar s1

Se også Simonsen, 2000 s306 - Simonsen antyder at Jeltsin støttet denne manøvrer

²⁵ Tamara Tarnavska intervju gjort 25 Januar 2008

²⁶ Tjumak, Vasil “Ukraina I Krym spilnistj istoritjnoi doli” PBP ”Fotovideoservis” Kiev 1993 s75

²⁷ Tjumak, 1993 s75

²⁸ Kincade, William H. and Natalie Melnyczuk “Eurasia Letter: Unneighborly Neighbors” *Foreign Policy* number 94, Spring 1994 s92

²⁹ Godzimirski, 1997 s114 Utdrag fra intervju med Nezavisinaja Gazeta i desember 1996

Professor Dubinin hevder at Kiev hadde ingen rett til å nasjonalisere flåten, men Kiev var ikke den eneste som nasjonaliserte militære avdelinger. Moskva for eksempel tok kontroll over hæren i Transnistria i april 1991.³⁰ Som Professor Kolstø antyder fantes det gode grunner til denne fremgangsmåten, men uavhengig av dette hadde Moskva blitt med på å sette nasjonaliseringpraksis ut i livet. Mangelen på juridiske rammer og den kaotiske situasjon etter Sovjetunionens fall gjorde at Moskva og Kiev valgte å ta styring over situasjonen ved å forsøke å kontrollere ulike militære avdelinger. Russland var oppgitt over Kievs holdning angående SUSs integrerte forsvarsordning og valgte tydeligvis å skape sin egen hær.³¹

På lik linje med Kiev, krevde Moskva mesteparten av flåten under sin kontroll. I januar 1992 valgte Jeltsin å assosiere Sovjetunionens historie med den russiske for å legitimere de russiske kravene. *"No one, not even Kravchuck, will take Black Sea Fleet from Russia. The Black Sea Fleet was, is, and will remain Russian."*³² Jeltsins posisjon ble støttet den 6. februar av den russiske dumaen, som krevde at alle midler måtte brukes for å holde flåten samlet siden den var en viktig brikke i forsvaret av SUS' grenser.³³ Kievs holdning om å ikke delta i SUS militære strukturer førte til en ytterligere eskalering av konflikten. Det må påpekes også at Kravtsjuk ikke alltid var like tydelig: han hadde ved en rekke anledninger antydnet at Kiev ikke ønsket en stor flåte.³⁴ Det virker som om disse uttalelsene var ment som et strategisk forsøk på å berolige militærmiljøene slik Ukrainas uavhengighet skulle bli lettere å akseptere. Denne taktikken var sikkert vellykket som et led i uavhengighetsprosessen, men samtidig skapte den også feilaktige forventninger hos russere. Moskvas sterke reaksjoner på denne kursendringen er derfor forståelige.

Den innledende konfliktfasen i striden om Svartehavsflåten blir ofte betegnet som "dekretkrigen", og den nådde sitt høydepunkt den 5. april 1992 da Kravtsjuk erklærte flåten ukrainsk, og dette ble etterfulgt av en nesten umiddelbar motreaksjon fra Jeltsin som erklærte flåten russisk den 7. april. Den 9. april tok de to statslederne kontakt med hverandre og de ble enige om å ta et steg tilbake og besluttet at det ikke skal gis ensidige uttalelser angående flåtens skjebne. De ble også enige om at en kommisjon skulle nedsettes for å løse konflikten.³⁵

³⁰ Kolstø, Pål "Moldova and the Dniester Republic" i www.PRIO.no 1997 s70

³¹ The Ukrainian Weekly, 29 Mars 1992 s2

³² Solchanyk, 1993 s359

Se også Kommersant, 13 Januar 1992

³³ Dumaens vedtakk fra 6, Februar 1992 angående flåten Kan finnes i Bibliografien

³⁴ Clarke, 1992 s53

³⁵ The Ukrainian Weekly, 12 April 1992 s1

Denne dekretkrigen ble tolket forskjellig av forskjellige forskere. Sven Gunnar Simonsen påstod at det var Kiev som var skyldige for at konflikten ble så oppildet, siden det var Kiev som først proklamerte flåten som sin.³⁶ Mens Victor Zaborsky mener at det var Russland som fremprovoserte denne vanskelige situasjonen ved å etablere en egen russisk forsvarministerium, noe som førte til at Kiev tok steget til å erklære flåten som sin egen.³⁷ Det virker for meg at begge forfattere velger standpunktet sitt på grunnlag av ulike hendelser uten å se dem i en bredere kontekst. Konflikten har jo allerede fått sin historie, den begynte ikke i april 1992. Posisjonene til begge land stod i skarpt kontrast til hverandre, og det virket som om det var lite forhandlingsvilje på begge sider. Det er urimelig å ta en spesifikk hendelse og definere denne som utslagsgivende for hele konflikten uten å se på helheten. Jeg må si meg uenig med begge forfattere fordi jeg mener grunnen for denne eskaleringen ligger i selve separasjonsprosessen, og hvis man ser dette på denne måten, så blir selve skyldspørsmålet mye mindre klart.

Sven Gunnar Simonsen hevder at Jeltsins rolle i konflikten var pasifiserende og at han tok avstand fra overilte utsagn og territorielle krav.³⁸ Jeg kan si meg enig i at Jeltsin var en normaliserende kraft i konflikten, men det er verd og moderere synet på Jeltsin avbalanserte holdning. Jeltsins standpunkt i konflikten var at flåten *"was, is, and will remain Russia's."*³⁹ Det må påpekes at denne holdningen var langt fra løsningsorientert. Kravtsjuk skrev i sine memoarer at Jeltsin slett ikke skjulte sine hensikter om aldri å trekke russiske styrker ut fra Krim. *"Flåten var, er og vil alltid være Russisk, slik som, Sevastopol. Krim kan kanskje overleve uten Russland, men Russland overlever ikke uten Krim. Derfor drar vi ingen steder herfra."*⁴⁰ Jeltsins uttalelse kan ikke kalles pasifiserende, og er definitivt konfliktskapende. Men vi må også være kritiske til Kravtsjuks gjenfortelling fordi den ukrainske presidenten var en part i denne konflikten og han kunne ha interesse i å vise Jeltsin i et negativt lys. Allikevel: det bilde som tegnes av Kravtsjuk stemmer overens med Jeltsins egen uttalelse fra den 27. januar 1992. Om bord på en av skipene i Svartehavsflåten proklamerte Jeltsin til matrosene *"(...) vi kommer til å inngå en avtale med Ukraina, men Sevastopol gir vi ikke fra oss. Dere må holde stilling."*⁴¹ Foruten å fremme et åpenlyst territorielt krav til Ukraina, koblet Jeltsin

³⁶ Simonsen, 2000 s 306

³⁷ Zaborsky, Victor "Crimea and the Black Sea Fleet in Russian-Ukrainian Relations." CSIA Discussion Paper 95-11, Kennedy School of Government, Harvard University, September 1995. s28

³⁸ Simonsen, 2000 s 293

³⁹ Simonsen 2000 s306

⁴⁰ Kravtsjuk, Leonid "Maemo Te, Stjo Maemo Spogadi i Rozdumi" Ctolittja, 2002 s144

⁴¹ Shirokorad, A. B "Rossia I Ukraina. Kogda zagovorjat pushki" Izdatelstvo ACT, 2007 s401

armadaen med Sevastopol. Det at denne uttalelsen ble gjort på et flåteskip kastet bare bensin på flammer, og oppildet konflikten mellom de forskjellige fraksjonene blant matrosene.

Det er rimelig å påpeke her at politiske utsagn kan ha mange hensikter og de bør nødvendigvis ikke tas som en handlingsplan. Men Jeltsins standpunkter på dette tidspunktet synes til å stemme overens med uttalelsene til hans pressesekretær, noe jeg allerede har skrevet om.

Videre i oppgaven skal jeg også argumentere for at nesten samtlige av flåteavtalene mellom Russland og Ukraina hadde infrastruktur som konfliktema. Forskjellen mellom Jeltsins posisjon og det russiske parlamentets posisjon var det at Jeltsin var villig til å inngå en politisk avtale med Kiev så lenge Russland enten kunne eie eller i det minste kontrollere basefasilitetene på Krim; mens Dumaen var i større grad villig til å proklamere Krim og Sevastopol som russisk. Jeltsin viste liten forståelse for de nye kulturelle og politiske realitetene som hadde utviklet seg etter fallet av USSR. Under forhandlingene med Kiev om den nye omfattende politiske avtalen (heretter omtalt som vennskapsavtalen), brukte Jeltsin slike formuleringer som ”*Mektige Russland vil ikke underskrive noen avtale med Kiev så lenge ...*”⁴² Dette ble bred sitert i Ukraina som enn et bevis for Russisk arroganse.

Spillteori

Denne tiltagende politiske konflikten kan plasseres i en teoretisk kontekst. Spillteorien er basert på en forutsetning om rasjonelle valg, der aktører velger bestemte handlingsveier for å nå sine mål. Null-sum-spillet er en variant innen spillteorien, denne varianten forsøker å vise at partene i en konflikt ser på en eventuell gevinst for motparten som et nederlag for seg selv.⁴³ Kievs og Moskvas kamp om flåten i begynnelsen av konflikten tydet på at begge parter inntok i stor grad en kompromissløs holding. Begge parter proklamerte at de trengte skipene for sine sikkerhetsinteresser, og det var lite villighet til å ettergi sine posisjoner. Ukrainas potensielle overtakelse av flåten truet Moskvas planer for et integrert forsvar. Russlands ønsker om å kontrollere flåten var forbundet med krav til infrastruktur på halvøya som ble ansett i Kiev som en territoriell utfordring som ikke kunne aksepteres.

Denne politiske motsetningen kan også plasseres i en annen variant av spillteori, kalt ”Chicken”⁴⁴. Strategien til partene i denne varianten går ut på å gi det inntrykket til motparten at man ikke har tenkt å vike fra sin kurs, uansett konsekvenser. Moskvas og Kievs posisjoner

⁴²Zerkolo Nedelji, 11 Februar 1995

⁴³Østerud, Øyvind ” Statsvitenskap Innføring i politisk analyse” Universitetsforlaget AS 1996 s43

⁴⁴ Østerud, 1996 s45

stod i sterk motsetning til hverandre og som jeg videre i oppgaven skal vise, kunne situasjonen raskt ha kommet ut av kontroll med mulighet for konflikt. I den utviklende situasjonen er det relativt enkelt å se at begge parter må ha vært klare over at deres strategi kunne medføre konflikt. Alternativene i en slik situasjon er å fortsette uansett konsekvenser, inntil en part viker fra sin strategiske målsetning, eller at begge gjør det. Jeg skal vise i oppgaven at begge parter valgte å ta et steg bort fra avgrunnen. Det var den reelle trusselen om krig som medførte at partene begynte å forhandle. Ved å ta et steg mot forhandlinger ble det sannsynlig at et eller annet kompromiss kunne bli inngått.

Det kan reises en del kritikk mot spillteori. Teorien baserer seg på at aktører er rasjonelle, noe som er i seg selv er problematisk fordi mennesker ofte kan handle irrasjonelt. Stressfulle situasjoner kan medføre at aktører kan velge "irrasjonelle" alternativer. Det kan også stilles spørsmål om hvordan man definerer rasjonalitet? En soldat som ofrer seg selv i kamp for å redde sine kolleger handler irrasjonelt fordi han mister livet. Men på den andre side kan hans ofring medføre at mange blir reddet noe som også kan tolkes som rasjonelt. Det er derfor etter min mening problematisk å definere et solid fundament for hvordan man skal forstå rasjonalitet. Dette gjør det problematisk å generalisere rasjonelle valg av aktører i en teoretisk kontekst.

Colin Hay påpeker også at individer er begrenset i sine rasjonelle valg av den ufullstendige informasjon de har, samt sin politiske og kulturelle samfunnsstruktur som setter visse rammer for valgalternativer.⁴⁵ Rasjonell handling kan ikke separeres fra den kulturelle konteksten, noe som igjen vanskeliggjøre en "ren" rasjonalitet.

Flåtekonflikten kom til å ha en stor påvirkningskraft på relasjonene mellom Russland og Ukraina. Jeg skal forsøke å vise i løpet av oppgaven at Moskva og Kiev ikke var alene om å definere forløpet for sine forhandlinger. Uavhengig av deres strategiske målsetninger var partene i stor grad nødt til å forholde seg til sine parlamenter som kunne innta motstående posisjon i forhold til sine utøvende makter. Det er videre mulig å fremme argumenter for at både flåteledelsen og matrosene kunne innvirke på forhandlingene. Jeg mener at partenes strategisk planlegging var utsatt for strukturelle hindre som medførte at både Moskva og Kiev ble nødt å redefinere både sine målsettinger og fremgangsmåte.

⁴⁵ Hay, Colin "Structure and Agency" *Theory and Methods in Political Science* St. Martins Press, New York 1995 s197

Mannskapene på flåten blir en faktor i konflikten

Den politiske konflikten rundt flåten ble gjenspeilet i situasjonen blant mannskapene som var utstasjonert på Krim. Kives forsøk på presse igjennom en lojalitetserklæring ble møtt med motstand fra Shapashnikov. Han sendte et telegram til de ulike avdelingene, der han krevde at avdelingene skal avgi en lojalitetserklæring til SUS. Senere viser det seg at denne handlingen hadde støtte fra Jeltsin.⁴⁶

Denne handlingen ble mottatt som en provokasjon i Kiev, men hadde ingen større betydning på avdelingenes lojalitetssverging til den ukrainske staten.⁴⁷ På Svartehavsflåten ble reaksjonene på krav om lojalitetserklæring mottatt helt annerledes: offisererforeningen kom ut med en erklæring om at flåten burde forbli under kontroll av SUS.⁴⁸ Allerede fra begynnelsen var det altså tegn på at konflikten om skipene kunne bli bitter, og russisk flytting av et hangarskip fra Svartehavsflåten og over til på russisk territorium, vekket protester fra Kiev.⁴⁹ Spenningen på Krim økte i takt med den tiltakende dekretkrigen. Jeltsins proklamasjon om at Svartehavsflåten var russisk, fikk gjenklang hos besetningen på 30 skip som reiste det gamle tsariske flagget som et tegn på deres lojalitet. Den russiske admiralen Kasatanov som ledet hele Svartehavsflåten aksepterte ikke at Ukrainerne utnevnte Borys Kozhyn som den nyoppnevnte lederen for den ukrainske delen av flåten. Og russiske soldater ble sendt ut for å blokkere den ukrainske basen i Donuslav.⁵⁰ Avisen Tsjasnyj Korrespondent som har en tydelig pro russisk vinkling beskrev situasjonen som var i ferd å utvikle seg.⁵¹ Det er nødvendig å forholde seg kritisk til denne informasjonen, men ved å lese mellom linjene er det allikevel mulig å stadfeste noen nøytrale fakta: Ulike avdelinger begynte å identifisere seg med ulike land. Spesialinfanteriavdelingen og flyavdelingen på flybasen i Belbek valgte å avgi et troskapsløfte til Kiev. Situasjonen mellom de pro ukrainske avdelingene og de resterende avdelingene på flåten var anspent. Kasatanov sendte ut væpnede styrker ut på gatene, med støtte av militære kjøretøy og han forsterket forsvaret av Svartehavsflåtens hovedkvarter. Den økte beredskapen blant militæravdelingene utgjorde i seg selv en trussel: noen kunne tent en fyrstikk i kruttønnen, og det var tegn til at matrosene ikke ville vike unna en alvorlig konflikt.

Det oppstod en del ansente episoder: En bemerkelsesverdig situasjon utviklet seg om bord på ubåten B-871, der den ene delen av besetningen sverget troskap til Ukraina og ubåten ble

⁴⁶ Kommersant, 13 Januar 1992

⁴⁷ The Ukrainian Weekly, 12 April 1992 s1

⁴⁸ Kommersant, 13 Januar 1992

⁴⁹ The New York Times, 29 Desember 1991

⁵⁰ The Ukrainian Weekly, 12 April 1992 s16

⁵¹ Almanah Ostrov Krym nr 18 2001

først overtatt av den pro ukrainske delen av besetningen, for så å bli gjenerobret av de som identifiserte seg med Russland.⁵² Den mest kritiske situasjonen oppstod da båten SKR – 112 heiste det ukrainske flagget og dro til Odessa. Kasatanov reagerte med å sende ut militærstyrker etter opprørsbåten. Båtens ukrainske kaptein forklarte senere at handlingen hans ble fremprovosert av den dårlige behandlingen besetningen fikk fra den russiske ledelsen.⁵³ Forklaringene til matrosene på SKR-112 kan også tyde på at holdningene deres var mer pragmatiske: realiteten var at USSR hadde blitt borte, og man måtte finne sin plass i den nye situasjonen.

Dagomysavtalen

Det er mulig å se logikken bak eskaleringen av denne konflikten: ulike politiske krefter setter i gang en prosess, som så blir overtatt av soldatene. Konflikten dreier seg mot en identitetskonflikt mellom de ulike delene av flåten, og mannskapene begynner å velge sider, samtidig som ledelsens operative avgjørelser er med på å forsterke konfliktspiralen ytterligere. Konflikten utviklet seg på en slik måte at det er rimelig å hevde at de politiske aktørene var i ferd med å miste grepet over situasjonen, og at matrosene selv begynte å spille en viktig rolle i konflikten. Under mitt intervju med president Kravtjuk og utenriksminister Zlenko ble det antydnet at dette var en av grunnene til at den ukrainske siden bestemte seg da for å ta et steg tilbake og fortsette forhandlingene om flåtens skjebne.⁵⁴

Den 23. juni 1992 ble det organisert et toppmøte i Dagomys, der partene skulle finne frem til en løsning, og dette må sees i sammenheng med frykten for at konflikten kunne komme ut av kontroll og forvandle seg til en intern krig mellom enhetene på Svartehavsflåten, og at kunne lede til en militær konfrontasjon mellom Ukraina og Russland.

Dagomysmøtet resulterte i at man ble enige om noen prinsipielle spørsmål.⁵⁵ Punkt 14 i avtalen sa for eksempel at begge sider ikke skal foreta ensidige handlinger i forhold til Svartehavsflåten. Det var også innforstått at flåten skulle deles i en russisk og en ukrainsk del. Avtalens punkt 15 sa at soldater som tjenestegjorde i avdelinger som falt under SUS skulle avgi lojalitetserklæring til det landet de var borgere av.

Dagomysavtalen antydnet at flåten skulle deles mellom de to landene, men noen spesifikk fordelingsplan ble ikke presentert, noe som viser at dette problemet bare ble skjøvet til side,

⁵² Tsjasnyj Korrespondent, 3 Desember 2009

⁵³ The New York Times, 4 august 1992

⁵⁴ Kravtjuk intervju arrangert 20 Januar 2008

Anatolij Zlenko intervju arrangert 29, januar 2008

⁵⁵ Dagomysavtalen 23, Juni 1992 Kan finnes i bibliografien

slik at en prinsipiell enighet kunne oppnås. Det at besetningen skulle sverge lojalitet til det landet de var borgere av, kan sies å være en ukrainsk retrett, for det tidligere ønsket til Kiev var at alle matroser skulle avgi sine troskapsløfter til Ukraina. Dette hadde ytterligere implikasjoner: flere av besetningen identifiserte seg med Moskva, så dette ville føre til at Russland fra starten av skulle få kontroll over en større del av flåten. Det er vanskelig å forestille seg at matrosene i en delingssituasjon ikke skulle sette seg i mot en eventuell fraflytting fra skipene deres. Helt til sist vil jeg også påpeke at denne avtalen var de facto et angrep på SUS-strukturen, fordi ideen om den enhetlige kontrollen så ut til å ha blitt forkastet av Moskva. Det var en aksept for at det vil oppstå en russisk og en ukrainsk flåte.

I kjølvannet av Dagomysavtalen kom det en rekke forhandlingsmøter der man forsøkte å konkretisere delingen av skipene. Moskva tilbød først 20% og deretter 40% til Kiev, men disse forslagene ble forkastet av Ukraina. Kievs standpunkt var at alt som var stasjonert på ukrainsk jord skulle tilhøre landet. Den ruiske delen av flåten kunne stasjoneres i Krim kun midlertidig.⁵⁶ Problemet var ikke bare at Kiev ville ha en betydelig del av flåten, den ukrainske ledelsen anså også flåtens infrastruktur som underlagt ukrainsk jurisdiksjon. Og dette skulle bli et av de vanskeligste problemene i Flåteforhandlingene.

FLÅTEKONFLIKTEN KOBLES TIL TVISTEN OM KRIM

Overføringen av Krimhalvøya fra den russiske republikken og over til den ukrainske skjedde i 1954, og var da oppfattet som temmelig ukontroversjelt. Det var først etter at Ukraina erklærte seg uavhengig av Sovjetunionen at denne overføringen ble sett i et nytt lys, og dette er selvfølgelig forbundet med det faktum at Russland dermed var i ferd med å miste Sevastopol og Svartehavsflåten. Ukrainere mente at Krim var under deres jurisdiksjon, mens i Russland oppfattet man overføringen fra 1954 som ugyldig. Dette førte til at det russiske parlamentet proklamerte Sevastopol som en russisk by i 1993.

Det hersker en viss uenighet om når Krimtvisten ble en del av konflikten om Svartehavsflåten. Mikail A.Moltsjanov⁵⁷ og Sverre Gunnar Simonsen⁵⁸ hevder begge at etter den første liberale bølgen kom det en stemningsskifte i Russisk politikk, og at politikerne som før var provestlige, slik som for eksempel utenriksministeren Kozyrev, måtte bevege seg i en mer nasjonalistisk retning for å kunne beholde støtten blant befolkningen. Kozyrev som i Vesten ble oppfattet som liberal, ble etter Dumavalget i 1993 nødt til å forsvare et mer

⁵⁶ Felgenhauer, Tyler ” Ukraine, Russia, and the Black Sea Fleet Accords” WWS Case Study 2/99 s6 og s7

⁵⁷ Molchanov, Mikhail A. “Post-Communist Nationalism As A Power Resource: A Russia-Ukraine Comparison” Nationalities Papers, Vol. 28, No. 2, 2000 s271 og s272

⁵⁸ Simonsen, 2000 s294

nasjonalistisk standpunkt og fremme territorielle krav overfor de tidligere Sovjetrepublikker. Jeg mener at det er viktig å merke seg at Krimsaken var spesiell i denne sammenhengen, fordi Kozyrev allerede før Sovjetunionens fall, under en samtale der man drøftet konsekvensene av Ukrainas mulige løsrivelse, kom med et utsagn om at Russland ikke måtte oppgi Krim.⁵⁹ Den 23. januar 1992 stilte Kozyrev også spørsmålsteget ved legaliteten av Krimoverføringen fra 1954,⁶⁰ og i mai 1992 antydte han sin støtte til Dumaens proklamasjon om at overføringen var ugyldig.⁶¹ Dette betyr at Kozyrevs ellers så liberale holdninger ikke nødvendigvis gjaldt i forhold til Krim, og dette viser oss bare hvor vanskelig dette spørsmålet var, når selv de mest liberale politikerne i Russland hadde problemer med å akseptere en løsrivelse på Ukrainas vilkår.

Forskeren Tyler Felgenhauer hevder for eksempel at Krimtvisten kom ikke på banen før Dumaen vedtok Sevastopol-proklamasjonen i 1993, og at det før denne hendelsen kun var det lavtstående militæret og de høytrøstede nasjonalistene som tok opp spørsmålet om Svartehavsflåten.⁶² Jeg er uenig med Tyler Felgenhauer på flere punkter. For det første har han lite fokus på at flåtekonflikten var tett forbundet med de russiske territorielle kravene til Krimhalvøya. Jeg mener at det ikke er mulig å se på disse separat. Jeg er også uenig i at det russiske parlament fremmet territorielle krav først i 1993. Videre er det problematisk å hevde at det var kun høytalende nasjonalister som skapte problemer, samt ikke å vektlegge deres politiske posisjon i den russiske maktstrukturen.

Jeg mener at man ikke kan se på flåtekonflikten uten å knytte den til spørsmålet om Krims territorielle tilhørighet, og at det slett ikke bare var marginale nasjonalister som skapte problemer rundt Svartehavsflåten. Kontroll over Krimhalvøya hadde gitt en betraktelig fordel i den tiltakende konflikten om Svartehavsflåten, spesielt siden Kiev argumenterte med at den territorielle kontrollen ga landet rett på flåtens infrastruktur og på selve flåten.⁶³ Det er ikke overraskende at mange begynte å forbinde spørsmålet om eierskap over flåten med et territorielt spørsmål om Krim. Vi kan se dette tydelig for eksempel i rapporten til Den russiske akademiske kommisjonen som ble nedsatt på forespørsel fra den russiske regjeringen i januar 1992.⁶⁴ Rapporten inneholdt en rekke viktige observasjoner og anbefalinger angående situasjonen på Krim. Kommisjonen påpekte at Kievs ønske om å løsrive seg fra SUS medførte

⁵⁹ Stenogram fra russisk toppsikte der Kozyrev argumenterer at Russland ikke vil gi fra seg Krim. Kan finnes i bibliografi

⁶⁰ Crimea: Dynamics, Challenges, and Prospects, 1995 s. xxvii

⁶¹ Crimea: Dynamics, Challenges, and Prospects, 1995 s. xxix

⁶² Felgenhauer, 1999 s9

⁶³ The Ukrainian Weekly, 17 Mai 1992 s16

⁶⁴ Tjumak, 1993 s72 – s78 Fullstendig rapport

et faremoment for Russlands og SUS' sikkerhet på den sørlige flanken. Kommisjonen antydte også at man burde støtte den voksende motstanden blant den krimske befolkningen mot styret fra Kiev. Det var nødvendig å benytte seg av politiske virkemidler og av propaganda for å dreie konflikten om Krim bort fra en territoriell konflikt mellom Moskva og Kiev til en lokal kamp for nasjonal suverenitet. Kommisjonen foreslo å erklære overføringen av Krim fra 1954 som illegitim, for på denne måten å hindre Ukraina fra å kunne utøve noen form for legal påvirkning på halvøya.⁶⁵ Det beste mulige utfallet vil være, ifølge kommisjonen, at Krims befolkning skulle gå for en løsrivelse fra Ukraina i et referendum, og slik at den nye politiske enheten skulle kunne bli et medlem i SUS.⁶⁶ Baktanken var at baseringsproblemmet for flåten og konflikten om skipene ville opphøre. Dette viser altså hvor innfløkt denne konflikten var og hvor vesentlig spørsmålet om Krims territoriale tilhørighet var på dette tidspunktet.

Den territoriale forbindelsen ble enda tydeligere da V. Lukin, lederen for parlamentets utenrikskomité, sendte et brev til Khasbulatov, speakeren i det russiske parlamentet, der han anbefalte å bruke Krimspørsmålet som en forhandlingsbrikke i flåteforhandlingene. Brevet var i utgangspunktet hemmelig, men ble lekket ut. Lukin argumenterte for at ved å erklære overføringen fra 1954 som illegitim "*the Ukrainian leadership will be confronted with a dilemma: either it agrees to the transfer of the fleet and (its) bases to Russia or (the status of) Crimea as part of Ukraine will be called into question*".⁶⁷ Lukin argumenterte også videre med at det "spesielle forholdet" mellom Russland og Ukraina hadde blitt utfordret fra den ukrainske siden. Ved å erklære seg selv som en nøytral stat ønsket Ukraina å kutte av denne spesielle forbindelsen mellom de to landene, og bevege seg mot Vesten. "Uten oss"⁶⁸ ble det sagt.

Lukin tenkte altså at ved å true med løsrivelsen kunne man bruke statusspørsmålet som et politisk pressmiddel i spillet om flåten. Samtidig var det også et internt politisk element som kunne kjøpe populær støtte til den russiske politiske eliten, som var i ferd med å gjennomføre upopulære økonomiske reformer. Hans utsagn er også et eksempel på den utbredte tanken om at Ukraina har hatt en spesiell historisk rolle for Russland, og at separasjonen utgjorde en utfordring for Russland, både historisk og geopolitisk. Brevet viser at denne utfordringen var debattert på det øverste plan av den politiske maktpyramiden i Russland. Brevet er skrevet i en privat kontekst og er uredigert. Dette tyder på at vi her får en innsikt i en reell

⁶⁵ Tjumak, 1993 s76 og s77

⁶⁶ Tjumak, 1993 s76

⁶⁷ Solchanyk, 1993 s360

⁶⁸ Solchanyk, 1993 s360

Se også Nahaylo, 1999 s441

vurderingsprosess fra lederen av utenrikskomiteen. Offentlige politiske utsagn er ikke alltid reelt ment, men de kan ha som hensikt å sanke inn politisk støtte. Hemmelig kommunikasjon er mer interessant fordi korespondansen har til hensikt å formidle informasjon, og de trenger ikke ta i så stor grad hensyn til de eksterne politiske faktorene som kan hemme korespondenten. Informasjonen blir da mer troverdig. Et siste viktig moment i dette brevet er det at det blir klart at flåtespørsmålet også er forbundet med Russisk territoriell utfordring til Ukrainisk suverenitet. Flåtens infrastruktur blir omtalt i brevet og Lukin forutsetter baseringen av Svartehavsflåten på Krim, og dermed også russisk kontroll over basene på halvøya.

Det kan argumenteres at jobben til lederen for utenrikskomiteen består nettopp i det å utvikle slike forslag, og brevet ikke nødvendigvis skal tolkes som en handlingsplan. Men Lurkins forslag må plasseres inn i en politisk og kulturell kontekst som tillot nettopp denne formen for logikk. Sovjetunionen var borte, men argumentasjonen viste at holdningene var de samme som før.

Jakub M. Godzimirski henviser til et dokument som sirkuler i det russiske parlamentet i 1996, som forfatteren mener sannsynligvis viser Russlands syn på problemene med Ukraina. Det største problemet ifølge dokumentet var Kievs valg av strategiske partnere: Vesten eller Russland, på annen plass kom de gjensidige problemer der Krim og Svartehavsflåten ble inkludert. Det siste problemet var samordningen av landenes politikk på den internasjonale arenaen.⁶⁹ Det er nærliggende å se en sammenheng mellom brevet til Lukin og dette dokumentet, og dette kan bli tydet slik at Lukins brev representerte et viktig politisk standpunkt som skulle bli bærekraftig for fremtiden. Det er påfallende at allerede noen få dager etter at lederen for utenrikskomiteen hadde fremmet sine standpunkter, vedtokk det russiske parlament (23. januar 1992) at en gruppe skulle nedsettes for å vurdere nærmere den konstitusjonelle legaliteten av overføringen av det krimiske området i 1954. Det ble også sendt en forespørsel om at den ukrainske Verhovna Rada måtte gjøre det samme.⁷⁰ Det ukrainske parlamentet valgte å ikke etterfølge den forespørselen fordi det ikke ville anerkjenne Krimoverføringen fra 1954 som en konstitusjonell problemstilling. Det kan diskuteres hvorvidt Dumas forespørsel gikk på tvers av en etablert mellomstatlig forståelse angående grenser. Ifølge § 6 i avtalen av 1990 mellom den ukrainske og den russiske republikken, var det stadfestet at det fantes ingen territoriale pretensjoner mellom disse enhetene.⁷¹

⁶⁹ Godzimirski, 1997 s 139

⁷⁰ The Ukrainian Weekly, 27 Desember 1992 s 7

⁷¹ Avtalen av 1990 mellom den ukrainske og den russiske republikken kan finnes i bibliografien

Baburin, en sentral politiker i den russiske nasjonalistbevegelsen, hevder at denne avtalen har ingen juridisk makt fordi partene i denne avtalen har blitt suverene og uavhengige stater, og at Sovjetunionen har opphørt.⁷² Ved første øyekast kan det virke som Baburin har rett fordi § 6 understreker den gjeldende territorielle enigheten i rammen av Sovjetunionen. Men jeg vil bemerke at Russland og Ukraina ønsket å bli anset som legale arvtakere av Sovjetunionen. Men denne juridiske standpunkt er det naturlig at de nye politiske enhetene arvet ikke bare rettigheter men også forpliktelser. Wien-konvensjonen av 1978 som henviser til FNs fundament påpeker at det er nødvendig å vise respekt for territoriell suverenitet.⁷³ Russland som er et viktig medlem av denne organisasjonen, er dermed bundet av forpliktelsene som ble gjort av den russiske republikken i Sovjettiden. Det kan videre vises til § 5 i SUS-avtalen fra 1991, hvor det framgår at landene vedkjenner hverandres grenser i rammen av SUS.⁷⁴ Baburin nevner dette dokumentet, men påpeker at siden Krim var illegitimt overført kan dette dokumentet ikke regnes med. Området er fortsatt russisk og det er dermed ingen territoriell pretensjon fra Moskva mot Kiev.

Den russiske politiske eliten begynte å gjøre sine synspunkter kjent på Krim. Baburin med andre russiske parlamentarikere besøkte halvøya og hadde samtaler med flåtepersonell. Baburin sa at flåten var uatskillig forbundet med infrastrukturen på Krim og byen Sevastopol og han var ikke villig til å oppgi noen av delene.⁷⁵ Den russiske visepresidenten Rutskoj ble også sendt av Jeltsin til Krim. Under besøket proklamerte Rutskoj at de som overførte Krim i 1954 var påvirket av ”*hangover or maybe of sunstroke*”⁷⁶ Visepresidenten hevdet videre den sunne fornuften tilsa at Krim var russisk, og at flåten var russisk og den skulle forbli russisk.⁷⁷

Jeg må anta at Tyler Felgenhauer sikter til skikkelser som Lukin, Baburin og Rutskoj, men det er etter min mening problematisk å avskrive dem som høylytte nasjonalister, fordi omtalte personer satt i maktposisjoner med innflytelse. De hadde mulighet til å påvirke det politiske klima i Russland og de politiske relasjonene mellom Moskva og Kiev. Kiev reagerte for eksempel skarpt på Rutskojs uttalelser og fremmet en protesterklæring gjennom Utenriksministeriet.⁷⁸ Denne protesten ble fulgt opp med et nytt vedtak i Verhovna Rada i

⁷² Baburin, Sergei “Krim I Sevastopol. Hekotoryje pravovye i geopolititjiskije problemy” *Sibirski Centr Polittjeskih Isledovanij* 22 Mai 2008 - Baburin var en innflytelsesmechtig skikkelse som ledet en viktig opposisjons gruppering. Selv om Baburin er en politisk skikkelse med klar standpunkt er det dog interessant å forstå hans argumentasjon fordi dette synet er tilnærmet likt det russiske parlamentet ville basere seg på. Dessverre har artikkelen ikke sideantall så jeg må henvise til den i sin helhet

⁷³ Wien-konvensjonen av 1978 s2 Kan finnes i bibliografien

⁷⁴ SUS-avtalen fra 1991 Kan finnes I bibliografien

⁷⁵ Baburin, 2008 Dessverre har artikkelen ikke sideantall så jeg må henvise til den i sin helhet

⁷⁶ The Ukrainian Weekly, 17 Mai 1992 s9

⁷⁷ The Ukrainian Weekly, 17 Mai 1992 s9

⁷⁸ The Ukrainian Weekly, 17 Mai 1992 s9

form av en deklarasjon noen dager senere.⁷⁹ Parlamentet fordømte Rutskojs handlinger spesifikt, noe som må betegnes som en kraftig reaksjon. Men Krimproblemet ville ikke forsvine så lett.

Baburin sier selv at han la frem spørsmålet om Krims overførsel på den sjette folkekongressen og at det kun var opposisjonen av Jeltsins støttespillere som hindret kongressen fra å ta en beslutning.⁸⁰ Også flåtespørsmålet ble fremmet og hindret på den samme kongressen.⁸¹ Men parlamentet skulle allikevel erklære Krims overføring som illegitim bare en måned senere og på denne måten de facto stille den ukrainske territorielle suvereniteten under tvil. På den syvende folkekongressen i desember 1992 ble det stilt spørsmål til Kievs rett til å kontrollere byen Sevastopol.⁸² Det virker for meg som at Jeltsin følte politisk press fra sine landsmenn og han forsøkte å balansere sin politikk mellom to ytterpunkter. Den russiske presidenten presset for at Kravtsjuk skulle innse at Moskva ikke kunne oppgi flåtens hovedbase – byen Sevastopol. ”*Sevastopol er vuggen, det er byen av den Russiske ære*”⁸³ Samtidig forklarte han til Baburin ”(...) *de dytter meg mot krig med Ukraina, jeg har et annet syn på problemet: vi kommer å leie en del av Sevastopol*”⁸⁴ Ut ifra dette kan det konstanteres at Krimproblemet og flåteproblemet var tett forbundet. Jeg vil videre påstå at ulike krefter i det russiske samfunnet, politikere og den russiske parlament, ved å forbinde flåtespørsmålet til skjebnen av Krim garanterte at konflikten om begge ville bli bitter og langtrukket. Ingen suveren stat forholder seg positivt til et territorielt krav og det er etter min mening problematisk å definere Dumas standpunkt som ”*fairly responsibly*” slik som Tyler Felgenhauer gjør fordi det russiske parlament fremmet territorielle krav før 1993.

POLITISK UTVIKLING PÅ KRIMHALVØYA - SEPARATISME

Den 1. desember 1991 ble det avholdt en folkeavstemning i Ukraina om landets uavhengighet. På Krim stemte 54,1% av de stemmeberettigede for uavhengigheten. Forskere D. R Marples og D.F. Duke hevder at dette viser en bred støtte blant befolkningen på Krim til å bli styrt fra Kiev.⁸⁵ Jeg mener at denne fortolkningen er problematisk fordi det er flere måter å tolke 54,1% støtte på. 54,1% kan ikke sies å være en overveldende støtte, selv om det er et klart flertall. Man må husk på at det på landsbasis var omtrent 90% som stemte for uavhengigheten,

⁷⁹ The Ukrainian Weekly, 17 Mai 1992 s16

⁸⁰ Baburin, 2008 Dessverre har artikkelen ikke sideantall så jeg må henvise til den i sin helhet

⁸¹ The Ukrainian Weekly, 27 Desember 1992 s7 Kongressen var 1 april 1992

⁸² The Ukrainian Weekly, 27 Desember 1992 s7

⁸³ Kravtsjuk intervju arrangert 20 Januar 2008

⁸⁴ Baburin, 2008 Dessverre har artikkelen ikke sideantall så jeg må henvise til den i sin helhet

⁸⁵ Marples and David F. Duke, 1995 s 273

og at støtten på Krim var det laveste blant landets regioner. Valgdeltagelsen på Krim var lav. Kun 65% av elektoratet deltok i avstemningen.⁸⁶ Grovt regnet betyr dette at en tredjedel av de som stemte var imot ukrainsk uavhengighet, og at en tredjedel av de stemmeberettigede ikke var interessert i å delta i avstemningen.

Etter min mening viser disse tall en politisk splittet befolkning med en markant gruppe som ikke var interessert å vise sitt standpunkt. Om man antar at denne delen befolkningen var nøytral og stilte seg avventende til hva den nye politiske situasjonen skulle bringe, så tyder dette på at Kiev hadde store politiske utfordringer på Krim, og at befolkningen måtte overbevises om at den ukrainske uavhengigheten skulle bringe noe positivt for dem.

Men som Yevgenii Saburov beskriver i sin artikkel, var den økonomiske utviklingen på halvøya katastrofal.⁸⁷ Dette sees tydelig i tallene fra det krimiske parlamentsvalget og fra det krimiske presidentvalget, begge holdt i 1994. Det er kun spekulasjon om det var de økonomiske hensyn, det forverrede forholdet mellom Kiev og Moskva, eller den økende nasjonalismen i Ukraina som fikk utslag på valgene i 1994. Men det er relativt tydelig at styret fra Kiev var ønsket. Pro-russiske kandidater fikk 58 mandater av totalt 94 i det krimiske parlamentet, og den pro-russiske kandidaten J. Meshkov vant presidentvalget med 72,9% av stemmene.⁸⁸ Det er interessant å legge merke til at det grovt regnet var to tredjedeler av den krimiske befolkningen på dette tidspunktet imot styre fra Kiev.

Separatistiske tendenser på Krim kunne merkes allerede i 1992. D. R Marples og D.F. Duke hevder at det krimiske parlamentet erklærte sin uavhengighet av Ukraina i mai 1992, og at en folkeavstemning skulle holdes i august samme år for å bekrefte dette vedtaket.⁸⁹ Denne påstanden er ikke helt korrekt fordi forfattere ser ut til å glemme at det krimiske parlamentet dagen etter uavhengighetserklæringen vedtok en ny grunnlov som vedkjente at Krim allikevel var en autonom region innenfor Ukraina.⁹⁰ Dette kan tyde på at det krimiske parlament ikke nødvendigvis forsøkte å løsrive seg fra Ukraina, men ønsket heller å oppjustere sin politiske posisjon versus Kiev.

Jakub M. Godzimirski mener at det krimiske parlamentet ved å definere sin status innefor Ukraina implisitt forkastet en mulig løsrivelse.⁹¹ Jeg er ikke helt enig med denne fortolkningen heller fordi som jeg skal vise, så var Kiev nødt til å gi konsesjoner for å roe

⁸⁶ Crimea: Dynamics, Challenges, and Prospects, 1995 s xxvii

⁸⁷ Saburov, Yevgenii "The Socioeconomic Situation In Crimea" *Crimea Dynamics, Challenges, and Prospects*, United States of America Rowman & Littlefield Publishers, inc 1995.

⁸⁸ Godzimirski, 1997 s 130

⁸⁹ Marples and David F. Duke, 1995 s 280

⁹⁰ The Ukrainian Weekly, 10 Mai 1992 s 1

⁹¹ Godzimirski, 1997 s 129

situasjonen på Krim, men det er mulig å påpeke at det er flere syn på Krims uavhengighetserklæring.

Det som er sikkert er det at Kiev ble skremt av den utviklingen på Krim. Kravtsjuk skrev i sine memoarer at det fantes tegn på separatisme allerede før uavhengighetserklæringen, og han henviser da til det krimiske parlamentets vedtak om å redefinere den formelle betegnelsen på Krim, fra den autonome republikk til kun republikk.⁹² Uavhengighetserklæringen kunne dermed oppfattes som et videre steg mot total løsrivelse.

Pål Kolstø hevder at de ukrainske politikere var rasende og truet med krig, og at dette medførte at Krims politiske elite la sin uavhengighetserklæring på is, inntil videre.⁹³ Jeg mener at denne påstanden bare delvis er korrekt. Det er tydelig at det ukrainske parlamentet reagerte skarpt og erklærte uavhengighetserklæringen som illegitim. Det krimeiske parlamentet fikk en frist til 20. mai for å trekke uavhengighetsvedtaket tilbake.⁹⁴ Det ukrainske parlamentet ga også en fullmakt til den ukrainske presidenten om å handle ”resolutt” om nødvendig, for å gjeninnføre den konstitusjonelle orden på halvøya.⁹⁵ Kravtsjuk påpekte at Ukraina var ikke villig til å inngå kompromisser angående sin territoriale suverenitet, og han antydte at den krimiske befolkningen burde ha tenkt på de ulike væpnede konfliktene som oppstod i de tidligere sovjetrepublikkene.⁹⁶ Det er vanskelig å ikke tolke Kievs respons som en trussel, den impliserte at Ukraina var villig til å kjempe for å få beholde Krim.

Men det er også viktig å se at Kiev foruten av å true med pisk, forsøkte også å friste med gulrotten. Allerede i april var situasjonen på Krim så spent at Kravtsjuk henvendte seg til halvøyas politiske elite og til befolkningen.⁹⁷ Foruten å antyde at separatisme på halvøya kunne medføre konflikt, påpekte presidenten at Krim var avhengig av fastlandet for 85% av sitt ferskvann og 85% av sitt strømbehov.⁹⁸ Dette kan tolkes som en halvskjult økonomisk trussel fordi et kutt i strøm- og vanntilførselen ville antageligvis blitt katastrofalt for halvøya. Foruten av å true med krig hadde Kiev altså en mulighet til å utøve et økonomisk press på halvøya. Men Kravtsjuk viste også en annen side i talen sin. Presidenten påpekte at Krims økonomiske situasjon var så alvorlig at han hadde tildelt 4 milliarder rubler til ulike prosjekter

⁹² Kravtsjuk, 2002 s149

⁹³ Kolstø, 1999 s 242 og s 243

⁹⁴ The Ukrainian Weekly, 17 Mai 1992 s 2

⁹⁵ The Ukrainian Weekly, 17 Mai 1992 s 2

⁹⁶ The Ukrainian Weekly, 24 Mai 1992 s 2

⁹⁷ Leonid Kravchuk: “Our Goal a Free Ukraine” Globus Publishers, Kiev 1993 Offisiell Tale s44 -47

⁹⁸ Leonid Kravchuk: “Our Goal a Free Ukraine”, 1993 s 44

på Krim.⁹⁹ Den 19. mai 1992, dagen før fristen satt av det ukrainske parlamentet gikk ut, ble halvøya besøkt av den ukrainske ministeren Kostiantyk Masyk.¹⁰⁰ Da viste det seg at Kiev hadde nå økt den finansielle støtten til 6 milliarder rubler.¹⁰¹ Det at Kiev sa seg villig til å overføre dette beløp dagen før der krimsk parlamentet var nødt å ta et standpunkt til det ukrainske ultimatumet, var et tegn på at Kiev forsøkte å kjøpe seg god vilje hos den krimsk elite. Det krimsk parlamentet valgte på dette tidspunktet å legge sin deklarasjon av uavhengighet på is, men uten å forkaste vedtaket.¹⁰² Den 30. juni vedtok det ukrainske parlament en større autonomi til Krim. Dette var gjort under forutsetningen at den krimsk grunnloven og lovverket skulle samordnes med den ukrainske grunnloven, og at folkeavstemningen om uavhengighet skulle kanselleres.¹⁰³ Det kan bemerkes her at det krimsk parlamentet valgte bare å utsette den planlagte folkeavstemningen, og at dette skjedde først i juli.¹⁰⁴

Min beskrivelse av denne politiske prosessen viser at det var lange forhandlingsrunder mellom Kiev og Krim, så krigstrusselen var ikke nødvendigvis en dominerende faktor i denne fasen av konflikten, slik Kolstø hevder. Kiev henviste selvfølgelig til krigstrusselen og de forsøkte å utøve et økonomisk press, men samtidig ser vi også at både økonomiske og politiske goder ble gitt for å blidgjøre den krimsk politiske elite. Det virker for meg at Kiev på dette tidspunktet prøvde seg frem med forskjellige strategier ovenfor Krim for å beholde halvøya innenfor Ukrainas territorium.

Det faktum at det krimsk parlamentet utsatte folkeavstemningen, og ikke forkastet den helt, styrker antagelsen min om at krigstrusselen alene ikke kunne roe ned den politiske situasjonen på halvøya. Når den ukrainske siden snakker om krigstrussel, så må man se disse utsagnene i forbindelse med den politiske situasjonen på Svartehavsflåten som var jo utstasjonert på halvøya. Det var jo en reell fare for at konflikten om skipene kunne spinne ut av kontroll, og at de av flåtens avdelinger som støttet russisk kontroll kunne lett bli dratt inn i en konflikt mellom separatistene og Kiev. Det må tas høyde for her at det fantes sterke politisk krefter i Russland som var bekymret for skjebnen til den russisktalende befolkningen på halvøya, og det var garantert at Ukrainas fremferd på Krim var nøye overvåket. Kiev kunne rasle med sabelen, men Ukraina kunne ikke etter min mening ignorere sin mektige

⁹⁹ Leonid Kravchuk: "Our Goal a Free Ukraine", 1993 s 45

¹⁰⁰ Crimea: Dynamics, Challenges, and Prospects, 1995 s xxix

¹⁰¹ Svetova, Svetlana and Roman, Solchanyk, "The Chronology of Events in Crimea" *RFE/RL Research Report* 3, No. 19, 13 Mai 1994 s 28

¹⁰² Svetova and Roman, Solchanyk 1994 s 28

¹⁰³ Crimea: Dynamics, Challenges, and Prospects, 1995 s xxx

¹⁰⁴ Svetova and Roman, Solchanyk 1994 s 28

nabo for dette kunne i sin tur medføre russisk intervensjon. Jeg skal komme tilbake til nettopp dette momentet senere i oppgaven. Foreløpig vil jeg bare understreke her at situasjonen på Krim var betent, og det å snakke om krigstrusselen kan faktisk både forstås som en trussel, men det kan også tolkes som en oppmodning til å tenke seg om, og til å ta innover seg krigens grusomme konsekvenser.

Dumaen erklærer krimoverføringen av 1954 som illegal

Det viste seg at den territorielle utfordringen som Ukraina måtte håndtere var ikke forbi. Allerede neste dag 21. mai 1992, vedtok det russiske parlamentet at overføringen av Krim i 1954 var illegal.¹⁰⁵ Det ble påpekt at selve prosessen var feilaktig implementert, noe som medførte at overføringen ikke hadde juridisk kraft. Derfor anså det russiske parlamentet at det var nødvendig med bilaterale forhandlinger mellom Russland og Ukraina, men det ble påpekt at Russland ikke hadde noen territorielle krav mot Ukraina. Det ble videre nevnt at det var nødvendig at Krim ble representert ved disse forhandlingene slik at viljen til den krimsket befolkningen skulle bli hørt. At denne resolusjonen kom dagen etter at den krimsket uavhengighetserklæring ble trukket tilbake, får en til å lure på om Russland signaliserte til de separatistiske kreftene om at skjebnen til halvøya var langt fra avgjort.

Den russiske erklæringen er interessant fordi den forsøker å formidle to forskjellige standpunkter: På den ene siden henviser den til avtalen mellom Ukraina og Russland fra den 19. november 1990, der det ble oppnådd enighet om at begge republikker forkastet territorielle krav mot hverandre. Dette standpunktet ble forsterket gjennom de ulike avtalene og traktatene som var utarbeidet gjennom SUS¹⁰⁶. Dermed pekte dumaen på det gunstige ved å være en del av SUS-organisasjonen for dette innebærer en garanti mot territorielle krav mot Ukraina. Kievs negative holdning til SUS var med andre ord negativt for Ukraina, fordi den forsøkte å distansere seg fra den organisasjon som garanterte landets suverenitet. På den andre siden er det også klart at hovedbudskapet til denne erklæringen var jo en territoriell utfordring rettet mot Ukraina. Om overføringen fra 1954 manglet juridisk kraft, så ville dette medføre at halvøya forble i den Russiske Republikken, juridisk sett.

Dumaen krevde også at Krims representanter skulle være med ved forhandlingsbordet. Det fantes sterke separatistiske og prorussiske krefter på halvøya, det kom tydelig til syne da Krim erklærte seg uavhengig. Jeg mener at man ved å henvise i denne resolusjonen til den krimsket folkeviljen hadde en klar baktanke om at dette skulle ytterligere styrket det russiske presset på

¹⁰⁵ Crimea: Dynamics, Challenges, and Prospects, 1995 Se vedlegg 1

¹⁰⁶ Crimea: Dynamics, Challenges, and Prospects, 1995 Se vedlegg 1

Kiev. I en eventuell forhandlingsituasjon ville Russlands posisjon bli sterkere, men om forhandlingene slo feil, så kunne dette være med på å oppildne separatistene. Det kan se ut som at den russiske erklæringen realiserer strategien fra det omtalte brevet til Lukin og fra rapporten til den russiske akademiske kommisjonen.

Jeg mener at Dumaens erklæring må ikke vurderes som altfor alvorlig fordi parlamentet ikke hadde myndighet til å drive med utenrikspolitikk og den er derfor mer en deklarasjon enn et bindende vedtak for Russlands utøvende makt. Men det kan også hevdes at erklæringens betydning ikke bør avskrives. For det første viste den at Russland var i ferd med å få et parlament som forsøkte å utøve myndighet på det utenrikspolitiske området, i konkurranse med den utøvende makten. For det andre så fikk jo erklæringen utenrikspolitiske konsekvenser, selv om parlamentet juridisk sett ikke hadde rett til å drive med utenrikspolitikk.

I Kiev ble Dumas fremferd ansett som en territoriell utfordring og møtt med en storm.¹⁰⁷ Kravtsjuk sluttet seg til kritikken og kalte Dumaens erklæring for et symptom for "imperial disease"¹⁰⁸ Det syntes også som at Krimspørsmålet ble blandet inn i de øvrige stridsmomentene og fikk en negativ innflytelse på Ukrainas holdning til SUS.¹⁰⁹

Allerede neste dag, 22. mai 1992, kom Duma med en ny resolusjon.¹¹⁰ Denne erklæringen hadde som formål å klargjøre den russiske posisjonen. Det at erklæringene kom så tett på hverandre kan tyde på at Dumaen lot seg påvirke av de sterke reaksjonene fra Kiev. Det ble påpekt at Russland ikke hadde noen territoriale krav mot Ukraina, og at erklæringen av 21. mai var ment å henvise til den begredelige situasjonen som var i ferd med å utvikle seg i SUS. I den grad den andre erklæringen skulle være belysende, var den langt ifra unnskyldende. Det ble fremhevet at "*Painful wounds have been inflicted on our relations by unilateral attempts to artificially dismember the Armed Forces, by the battle for the Navy, and by unfriendly utterances at various international forums.*" Det er tydelig at det russiske parlamentet fant det problematisk at Ukraina var i ferd med å velge en uavhengig holdning i forhold til SUS. De synlige faktorene i denne politikken var Kievs nasjonalisering av hæren og et ønske om å kontrollere flåten. Resolusjonen fortsatte med en appell til det ukrainske parlamentet om ikke å hindre befolkningen av Krim fra å utøve sin frie vilje angående halvøyas skjebne.

¹⁰⁷ Marples and David F. Duke, 1995 s 280 og s281 Forfattere nevner en rekke aktører som utalte seg negativt om dette vedtaket.

¹⁰⁸ Nahaylo, 1999 s 441

¹⁰⁹ The Ukrainian Weekly, 29 Mars 1992 s3

¹¹⁰ Crimea: Dynamics, Challenges, and Prospects, 1995 Se vedlegg 2

Tatt i betraktning det korte tidsrommet mellom den feilslåtte krimiske uavhengighetserklæringen og den russiske appell, er det tydelig at denne oppfordringen måtte bli oppfattet spesielt negativt i Kiev. Oppfordringen er i tråd med den russiske politikken om å forsvare interessene til Russerne som lever utenfor Russlands grenser, men det reelle resultatet var at man faktisk gav støtte til separatistene på halvøya.

JALTA AVTALEN

Avtalen i Jalta ble forhandlet frem en kort tid etter Dagomys.¹¹¹ Avtalen synes å være et forsøk på å rette svakheter ved Dagomysavtalen, den presiserer og videreutvikler den.

Artikkel 5 i avtalen sa at rekrutteringen av flåtemannskapet skulle skje på en 50 % - 50 % basis fra Ukraina og Russland, noe som allerede antydte hvordan flåten kunne bli delt. Artikkel 3 stadfestet at flåten ble skulle fjernes fra SUS-strukturen og bli underlagt direkte under presidentene Jeltsin og Kravtjuk. Dette var den siste spikeren i kisten til en felles SUS-struktur rundt flåten, og dette må sies å være en seier for Kiev. Samtidig skulle dette trekke i teorien gi en større felleskontroll over den øverste ledelsen i Svartehavsflåten, som hittil i konflikten viste seg å være ganske egenrådig.

Disse positive aspektene må allikevel ikke skygge for at det fortsatt fantes uavgjorte spørsmål. Punkt 2 i Jaltaavtalen sa at flåten skulle gjennom en overgangsperiode, og at alle problemer knyttet til delingen skulle løses ved slutten av denne perioden, det vil si i 1995. Det er tydelig at Moskva og Kiev unngikk å besvare det vanskelige spørsmålet om hvordan denne delingen skulle gjennomføres i praksis fordi partene ennå ikke hadde klart å komme frem til enighet. Denne usikkerheten ble også avspeilet i den tvetydige formuleringen angående transisjonsperioden, teksten er nemlig noe uklart: Skulle delingen skje i 1995 eller skulle delingen bli ferdig innen utgangen av denne perioden? Artikkel 2 i avtalen sa at en egen kommisjon skulle avgjøre dette spørsmålet, men denne løsningen skulle senere by på problemer.

Et annet vanskelig moment var i artikkelen 8 som stadfestet at baseringen av flåten ikke skulle endres og at finansieringen også skulle fortsette som før. Baseringsspørsmålet skulle løses i fremtiden. Tatt i betraktning hendelsene rundt statusen av Krim, er det kanskje ikke overraskende at baseringsspørsmålet ble utsatt. Sevastopols status var også sterkt bestridt, noe som gjorde at baseringen av russisk flåte i denne militære byen var problematisk fra Kievs perspektiv fordi det ble antatt at de russiskvennlige matrosene kunne foreta handlinger som kunne destabilisere situasjonen på hele halvøya. Moskva var heller ikke villig til å oppgi

¹¹¹ Jaltaavtalen 3, August 1992 Kan finnes i bibliografien

denne viktige byen, på grunn av dens strategiske og historiske betydning. Mangel på spesifikke løsninger rund dette punktet kan bare tyde på at partene var altfor langt fra hverandre til å kunne nærme seg en løsning. Ukrainske embetsmenn støtet delvis denne fortolkningen da de forklarte at en av de største problemer i Jalta var det russisk ønsket om å ta kontroll over delene av flåtens infrastruktur.¹¹² Det kan også forsiktig antydes at politisk press hadde betydning for utformingen av dette dokumentet. På begge sider ville en markant definering av baseringsspørsmålet bli møtt med en storm av protester, og verken den russiske eller den ukrainske ledelsen hadde lyst til å fremstå som ettergivende for sitt hjemmepublikum. Frykten for en negativ reaksjon kan til og med sees i selve dokumentet, i artikkelen 10 som omtaler baseringsspørsmålet og som stadfester at all form for uttalelser eller handlinger fra høytstående embetsmenn som har til hensikt å innblande seg in i intern anliggendet til begge land vil bli møtt med adekvat juridisk motreaksjon. Det kan spekuleres i om det var Kiev som ønsket denne formuleringen, for å fremstå sterkest, men det er tydelig at også i Moskva kunne man se behov for en slik formulering.

Det er symptomatisk for dette dokumentet at mange av de viktige spørsmål ble enten uspesifisert, utsatt eller ikke besvart. Jaltadokumentet er nesten mer interessant på grunn av sine mangler enn for de reelle vedtak som ble vedtatt. Etter min mening, det positive ved denne avtalen var det at landene fortsatte forhandlingsprosessen fra Dagomys og slik etablerte de en kontinuitet i forhandlingene. Denne avtalen var et skritt fremover mot den endelige løsningen av flåtekonflikten, men det må poengteres at dette skrittet var begrenset.

Svakhetene ved denne avtalen ble fort tydelige. Kasatanov, for eksempel, kom raskt på banen og utalte at det var umulig å basere den russiske og ukrainske flåten sammen.¹¹³ Tatt i betraktning den ansente situasjonen, der matroser selv kunne skape konflikt, er det naturlig at flåteledelsen ønsket en baseringsplitt, hvis delingen av flåten først var unngåelig. Men det må påpekes her at flåteledelsen var imot delingen flåten og argumenterte med at en slik plan ville svekke flåten betydelig.

Felleskontroll over flåten skulle også vise seg å være problematisk. Russlands bruk av deler av Svartehavsflåten i den abkhasiske konflikten, uten konsultasjon med Kiev, vekket tvil om i hvilken grad dette var en faktisk felleskontroll.¹¹⁴ Denne utviklingen førte til at det ukrainske forsvarsministeriet antydet at Ukraina hadde mulighet til å bryte Jaltaavtalen.¹¹⁵

¹¹² The Ukrainian Weekly, 9 August 1992 s1

¹¹³ The Ukrainian Weekly, 9 August 1992 s1 og s15

¹¹⁴ The Ukrainian Weekly, 18 Oktober 1992 s2 og s15

¹¹⁵ The Ukrainian Weekly, 4 April 1993 s1 og s15

Delingsprosessen ble også problematisk. Den ukrainske siden mente at den skulle settes i gang med en gang, Moskva mente at dette skulle skje i 1995¹¹⁶ Formeringen av den ukrainske flåten var allerede i gang siden Kiev tok kontroll over en rekke skip og militæravdelinger.¹¹⁷ I tillegg til dette, forsøkte ukrainere å ta kontroll over læringsinstitusjoner på Krim, til stor forargelse fra flåteledelsen.¹¹⁸ Samtidig fantes det også tegn til at de russiske styrkene var i ferd med å foreta egenrådige omstruktureringer av flåten og omplasseringer av diverse militærmaterialer.¹¹⁹ Jeg mener at avtalens upresise formuleringer om fordelingsspørsmålet førte til at partene og flåteledelsen tolket den som de selv ønsket. Dessuten utviklet det seg en krangel om lønnsutbetaling til mannskapene; det ukrainske forsvarsministeriet anklaget den russiske motpart for brudd på Jaltaavtalens prinsipper siden de betalte de russiske matrosene 1.5 -1.9 ganger så mye som de ukrainske matrosene fikk. Forsvarsministeriet fryktet at dette kunne føre til en intern konfrontasjon innad i flåten.¹²⁰ Misnøye på flåten var allerede betydelig og mannskapene ønsket at det skulle gjennomføres et toppmøte med begge presidenter for å løse en rekke problemer, slik som for eksempel et dobbelt statsborgerskap for dem og deres familier, en definering av hvilket land de tjenestegjorde for, og drøfting om hvem som skulle finansiere flåten. Matrosene var også misfornøyde over lønnsforskjellene på den ukrainske siden og på den russiske siden¹²¹, noe som støtter påstanden til det ukrainske forsvarsministeriet. Den ustabile og usikre situasjonen på flåten førte til at matrosene viste sin misnøye ved å heise opp det russiske marineflagget. I løpet av 10 døgn i mai 1993 ble det russiske flagget heist på mer enn 150 skip, og antallet steg etter hvert til omkring 200¹²². Kapteinene på disse skipene hevdet at denne aksjonen var en protest mot det de anså som en egenrådig deling av flåten fra Ukrainas side.¹²³ Denne appellen ble også støttet av presseavdelingen til Svartehavsflåten¹²⁴ Den ukrainske forsvarsministeren Morozov reagerte skarpt og truet med å kreve at skipene som hadde reist russisk flagg skulle bli utvist fra ukrainsk territorium og at mannskapene som støttet denne aksjonen skulle miste retten til ukrainsk statsborgerskap.¹²⁵ Morozov forstod tydeligvis at et av de underliggende faktorer i

¹¹⁶ The Ukrainian Weekly, 15 November 1992 s14

Se også Kommersant, 11 November 1992

¹¹⁷ Kommersant, 23 Desember 1992

¹¹⁸ Kommersant, 23 Desember 1992

¹¹⁹ The Ukrainian Weekly, 4 April 1993 s1 og s15

¹²⁰ The Ukrainian Weekly, 4 April 1993 s1 og s15

¹²¹ Kommersant, 25 Mai 1993

Se også Kommersant, 29 Mai 1993

¹²² Kommersant, 2 Juli 1993

¹²³ Kommersant, 25 Mai 1993

¹²⁴ Kommersant, 29 Mai 1993

¹²⁵ Kommersant, 29 Mai 1993

denne situasjonen var matrosenes sosiale status, og han forsøkte å presse på nettopp dette punktet. Men denne trusselen virket noe desperat: På den ene siden truet forsvarsministeren med å oppgi en betydelig del av flåten som Kiev hadde slåss for; og på den andre siden virket det urealistisk at Ukraina var i stand til å tvinge denne delen av flåten ut fra sine farvann. Det var ikke bare det at Kiev manglet både de militære eller politiske midler til å gjennomføre en slik politikk, men ethvert forsøk på en slik handling kunne ha ført til en betydelig forverring av situasjonen, med uforutsigbart resultat.

Mattrosenes aksjon sendte et sterkt signal til Kiev om at Ukraina måtte vurdere matrosene som en viktig aktør i konflikten og at matrosenes situasjon ikke lenger kunne ignoreres; deres lojalitet kunne bli avgjørende videre i flåtekonflikten. Ukraina var i ferd ikke bare med å miste støtten bland en betydelig del av mannskapet, men situasjonen var igjen i ferd med å eskalere. Kasatanovs argumentasjon for en samlet flåte og hans ønske om en russisk kontroll over flåten førte til en rekke rivninger med Kiev, noe som igjen forsterket konflikten mellom Ukraina og Russland. Hans person ble etter hvert så kontroversiell at Moskva ble enig med Kiev om å avsette ham, noe som kan betegnes som russisk innrømmelse til Ukraina. Det at Kasatanov ble erstattet av admiral Baltin ble ansett som et forsøk på å senke temperaturen i konflikten.¹²⁶ Den ukrainske admiralen Kozhyn skulle også bli avsatt samme år, og det ble antydnet på denne tiden at hans avgang var begrunnet i hans kompromissløse holdning til den rusiske delen av Svartehavsflåten. Kiev var altså villig til å fjerne personer i ledelsen som fremprovoserte konflikt og på denne måten kompliserte forholdet til Moskva. Det kan derfor argumenteres for at ledelsen i både Moskva og Kiev til tross for en omfattende konflikt forsøkte å senke temperaturen i den ansente situasjonen.

MOSKVAAVTALEN

Selv om denne avtalen som utformet i på et møte i Moskva den 17. juni 1993¹²⁷ ble aldri ratifisert, så mener jeg at den har hatt en betydning, fordi den viser oss hvordan forhandlingene utviklet seg. Avtalens artikkel 1 sa at den praktiske delingen av flåten skulle begynne i september 1993. Dette var altså en ytterligere presisering av Jaltaavtalen og samtidig en vedkjennelse av at delingsprosessen allerede var satt i gang. Partenes ulik syn på delingsprosessen kom til overflaten ganske fort etter Jalta, begge parter måtte derfor komme raskt frem til en ny forståelse. Eskaleringen av konflikten på Krimhalvøya gjorde at begge

¹²⁶ Kommersant, 16 Januar 1993

¹²⁷ Moskvaavtalen fra 17, Juni 1993 kan fines I bibliografien

partene forstod at noe måtte gjøres snart, og var dermed litt mer villige til å inngå kompromiss.

Artikkel 2 paragraf a) presiserte at det ikke bare var flåten som skulle deles, men nevnte også en rekke viktige objekter og militæravdelinger. Det interessante her er det at også ulike anlegg kategorisert som infrastruktur rundt flåten skulle deles, for dette impliserer at Kiev hadde gått ned på sine krav om å kontrollere all infrastruktur på sitt territorium. Videre i denne paragrafen blir det også sagt at flåten og infrastrukturen skulle deles 50% - 50%, noe som viser at forhandlingsprosessen hadde medført en stor moderasjon fra begge sider. Men det må understrekes at partene var enten ute av stand eller uvillige til å nevne konkret hvem som skulle få hva.

Artikkel 4 stadfestet at det var nødvendig å oppnevne en spesiell kommisjon som skulle vurdere vilkår for basering og den reelle fordelingen av skipene. Når man tar i betraktning det at konflikten hadde vart i ett og halvt år og det hadde vært en rekke samtaler mellom partene angående fordelingen og baseringen, så er det sannsynlig å anta at mange av de samme problemer som ble synlige i Jalta, fortsatt forble uløst. Selv om parametrene for fordelingen hadde endret seg, er det interessant å merke seg at det var først nå at man skulle oppnevne en kommisjon. Dette kan antyde at fordelings- og baseringsspørsmålet hadde hittil stått på stedet vil, relativt sett. Fra dette perspektivet var denne avtalen et nytt praktisk steg mot en eventuell løsning på konflikten. En mer konkret holdning ble også vist angående spørsmålet om kontroll over flåteledelsen. Artikkel 6 sa at begge sider skulle avstå fra egenrådige handlinger, og at flåteledelsen hadde fått sin mandat fra den russiske og ukrainske presidenten. Denne formuleringen, mener jeg, var et forsøk på å berolige Kievs frykt om at flåteledelsen var mer mottagelig for Russlands ønsker og at den skulle operere uten Kievs samtykke. Dermed ser vi at Kasatanovs personlige holdninger og hans avgjørelse om å bruke deler av flåten i den abkhasiske konflikten, fikk en direkte konsekvens under flåteforhandlingene.

Mannskapets økonomiske interesser ser også ut til å bli tatt i betraktning i denne avtalen, finansieringen av flåten skulle foregå 50 % -50 %, og betalingsratene skulle standardiseres, noe som i teorien ville fjerne misforhold i utbetalingsratene mellom de russiske og ukrainske tjenestemenn.¹²⁸ Videre var det tydeligvis forstått at man også måtte gjøre noe med mannskapenes sosiale situasjon. I artikkel 3 ble det stadfestet at det var nødvendig å regulere den sosiale og legale statusen til mannskapet og personalet med tilknytning til flåten, og ikke minst var det nødvendig å bli enige om en dobbeltstatsborgerskapløsning som skulle sikre

¹²⁸ Artikkel 2, paragraf d i Moskvaavtalen

mannskapenes rettigheter. Artikkel 2, tredje paragraf, sa også at Russland ville ta på seg noe av ansvaret for å utvikle sosiale og økonomiske forhold for sine tjenestemenn i Sevastopol og i andre områder de var stasjonert i. Det kan dermed konkluderes med at matrosenes misfornøyde holdning til deres generelle økonomiske og sosiale situasjon hadde ført til resultater: situasjonen skulle revurderes, noe som er et tegn på at mannskapet også hadde en innvirkning på forhandlingene.

For Kiev var disse juridiske tiltakene ikke utelukkende positivt. På den ene siden må det sies at defineringen av juridiske og sosiale rettigheter for mannskapet var fornuftig, fordi det kunne blidgjøre matrosene og roe ned gemyttet på flåten, men på den andre siden ville kodifiseringen av deres status kunne hemme Kievs politiske manøvreringsrom. Ved å stadfeste dobbeltstatsborgerskap og rettigheter som fulgte med, risikerte Kiev å komme opp i den situasjonen, at hvis konflikten om Svartehavsflåten fortsatte, så ville Ukrainas tidligere krav om å fjerne de russiske styrkene fra ukrainsk jord bli betraktelig mer komplisert fordi Kiev vil da måtte forholde seg til sine egne statsborgere. Videre ville dobbeltstatsborgerskapet medføre at mannskapene, deres familier, og all støttepersonell rundt flåten skulle få mulighet til å delta i valg, noe som kunne ha utslag på valg på Krimhalvøya. Om man tar i betraktning den ansente situasjonen som utviklet seg i mai 1992 når Krim's parlament forsøkte å oppjustere sin status vis a vi Kiev, samt det at uavhengighetsreferendumet bare ble utsatt og ikke forkastet, så kan statsborgerrettighetene som de ukrainske forhandlere gikk med på, se ut som en stor konsesjon fra deres side.

Det bør også nevnes at den russiske deltakelsen i utviklingen av infrastruktur på Krim, og spesielt i Sevastopol, kunne også sees på som et tveegget sverd. Det at Moskva tok på seg et økonomisk ansvar må betegnes som en positiv utvikling, spesielt for et land som Ukraina som slet med en katastrofal økonomisk utvikling, men på den annen side så førte dette til at det ble vanskeligere å atskille flåten fra Krim, da det naturlig nok dukke opp røster som mente at man samtidig mistet en viktig økonomisk bistand til regionen og byen.

Avtalen var bare en prinsippell markering av hensikter som skulle utformes videre ved en senere anledning, og flåtespørsmålet var langt fra resolusjonsstadiet. Forhandlere ønsket ikke å komme med for mange konkrete detaljer fordi dette spørsmålet hadde en sterk emosjonell gjenklang både i Russland og Ukraina, og en for stor konkretisering ville utsette avtalen for kritikk og politisk motstand i begge land. Allikevel ble mannskapenes rettigheter definert, og autoritetslinjer for flåtekommandoen ble forsøkt avklart, da disse spørsmålene var de mest presserende og krevde handling.

Dette dokumentet forteller oss hvordan forhandlingene utviklet seg som en reaksjon på diverse krisesituasjoner som oppstod underveis, og at forhandlere på den ene siden var bundet av disse omstendigheter i minst like stor grad som de var bundet av sine prinsipielle holdninger. Den betente situasjonen blant flåtemannskapene er et eksempel på en slik ytre omstendighet som hadde en stor betydning for forhandlingenes forutsetninger.

Videre kan man se at partene begynte å nærme seg hverandre i spørsmålet om flåten og infrastrukturen. Dette kan tyde på at selve forhandlingsprosessen gjorde at begge parter innså at en stor seier ville bli vanskelig å oppnå, og at det gradvis i denne prosessen utviklet seg en vilje til å inngå kompromisser.

De viktigste momenter i denne avtalen var det at begge parter hadde vist villighet til å dele flåten likt, samt det at forhandlere fra Kiev vurderte muligheten om å ikke kontrollere all infrastruktur på ukrainsk jord. Det russiske ønsket om å kontrollere Sevastopol som hovedbasen for flåten, var egentlig en territoriell utfordring som Kiev vanskelig kunne akseptere. Men nå så det ut som om Ukraina var villig til å akseptere russiske baser på Krim og i Sevastopol, og dette var en radikal endring av Kievs tidligere standpunkt.

Flaggheisingen i mai 1993 medførte fra første stund en politisk press på Kiev, og flåteledelsen viste ingen vilje til å stoppe denne utviklingen., og dette førte til at Russlands posisjon i forhandlingene ble styrket. Ukraina var også i ferd med å oppleve en katastrofal økonomisk utvikling, statsministeren Kutsjma erklærte at hyperinflasjonen nærmet seg flere tusen prosent, og prisen på gassleveransene fra Russland økte over tusen ganger.¹²⁹ Tallene til Kutsjma var vel noe overdrevet, men Ukrainas avhengighet av den russiske energitilførselen var reell, og dette skapte problemer for Kiev. I januar 1993 signaliserte Russland at overføringene av olje og gass skulle bli redusert. Det ble klart at Russland ønsket å overføre 20 millioner tonn olje, mens Ukraina hadde ønsket 45 millioner tonn. Den neste måneden erklærte Kutsjma at Russland ikke oppfylte oljeleveranser de hadde lovet, og han hevdet videre at Moskva forsøkte ” å paralysere” Ukraina økonomisk.¹³⁰ Det ser ut til at Jeltsin valgte å legge økonomisk press på Kiev, og mer spesifikt gjennom olje- og gass leveranser.¹³¹ Denne posisjonen støttes også av at Jeltsin selv vedkjente at oljekutten den 9. juni 1993 hadde en politisk bakteppe.¹³² Ukrainas dalende økonomi var meget sensitiv for stans i energileveranser fra Russland. Da Moskva vurderte å stanse leveranser av olje i juni 1993, og begrunnet dette med de vanskelighetene Kiev hadde med å nedbetale den voksende gjelden sin, uttalte

¹²⁹ The Ukrainian Weekly, 8 August 1993 s2

¹³⁰ Nahaylo, 1999 s449

¹³¹ Kommersant, 18 Juni 1993

¹³² The Ukrainian Weekly, 4 Juli 1993 s14

Kutsjma at det var urealistisk å forvente at Russland skulle oppgi sitt ønske om en flåtebase i Sevastopol, og at basene burde leies ut til Russland.¹³³

Den politiske situasjonen på flåten, det interne økonomiske kaoset og det russiske presset angående olje- og gassleveranser synes å ha presset Kiev til å godta Moskvaavtalen. Men avtalen kan ikke utelukkende sees på som en russisk seier. Moskva hadde moderert sin posisjon angående sin del av flåten og, kanskje enda viktigere, inntatt en posisjon som kunne tolkes som at de frasa seg retten til Sevastopol, i bytte mot baseringsmuligheter. Disse konsesjoner kunne bli vanskelige å akseptere i Russland, noe Jeltsin var klar over, uansett hvilken fordeler Moskva hadde klart å erverve seg. I kraft av sin stilling kunne Jeltsin ha trumfet denne avtalen igjennom på hjemmebanen, og etterlatt ratifiseringsproblematikken til Ukraina, men han valgte å insistere på at avtalen også måtte bli ratifisert i Russland¹³⁴. På denne måten kunne Jeltsin fremstå som den personen som kunne få igjennom reelle resultater og samtidig ha ryggdekning mot en eventuell kritikk angående konsesjoner han hadde gitt.

Flåtens offiserforsamling gikk sterkt ut imot delingen av flåten slik det ble foreslått i denne avtalen. Forsamlingen henvendte seg til begge lands parlamenter og ba dem om ikke å ratifisere denne avtalen, og den anmodet de fartøyene som ennå ikke hadde heist opp det russiske marineflagget om å gjøre det.¹³⁵ Dette er signifikant fordi offiserforsamlingen var da i ferd med å begå mytteri, prinsipielt sett. Offiserforsamlingen gikk offentlig i mot sine øverstkommanderende, og her kan man stille spørsmålet om hvem som egentlig hadde kontroll over flåten? Forskeren Victor Zaborsky påpeker at ved å forkaste Moskvaavtalen ble offiserene for første gang en uavhengig maktfaktor med innflytelse på flåtekonflikten.¹³⁶ Jeg må si meg uenig med denne påstanden. Offiserens motstand var en synlig demonstrasjon mot avtalen, men det var ikke første gang offiserene var villige å innta et politisk standpunkt. Offiserforsamlingen hevdet allerede i 1992 at Kiev forsøkte å "ukrainisere" og destabilisere flåten. Offiserene truet med å tilslutte seg *"the political struggle for the holding of a referendum on the future of the Crimea."*, hvis Ukraina ikke stoppet umiddelbart.¹³⁷ Denne uttalelsen er interessant fordi den viser at offiserene trodde det var mulig å beholde flåten samlet og under russisk kontroll, ved å presse Kiev med trusler om tilslutning til de separatistiske kreftene på Krim. Denne trusselen om å støtte separatisme må betegnes som en

¹³³ Kommersant, 5 Juni 1993

¹³⁴ Kommersant, 2 Juli 1993

¹³⁵ Kommersant, 1 Juli 1993

¹³⁶ Zaborsky, September 1995 s26

¹³⁷ The Ukrainian Weekly, 26 Juli 1992 s14

sterk politisk handling, og jeg vil hevde at flåtemannskapet og offiserene var politiserte fra første stund. Valg om å støtte Kiev eller Moskva var i seg selv en politisk handling. Det at matrosene kunne trekke denne støtten, som vi til dels ser under flagg heising episoden, gjorde mannskapet til en uavhengig faktor fra første stund i konflikten. Senere skulle matrosene også vite at de var i stand til å utrette mer enn bare proklamasjoner da de i 1994 støttet oppropet om å endre Sevastopols status til russisk og gjøre byen til hovedbasen for den russiske flåten.¹³⁸

Offiserene fikk støtte av den russiske forsvarministeren P. Gratsjov og av Kasatanov, som nå var en nestleder for de russiske sjøstyrker. De var begge imot delingen av flåten. Samtidig ble det også kjent at flåtelederen Baltin heller ikke var begeistret for delingen.¹³⁹ Baltins rolle i denne affæren er forresten ganske bemerkelsesverdig, for som lederen av flåten kunne han ha forsøkt å stoppe flaggheisingepisoden allerede i mai 1993, men han ventet i over en måned før han handlet. Det var først etter at offiserforsamlingen oppfordret til at flere av båtene skulle heise opp russiske marineflagg, og det oppstod dermed en fare for at situasjonen skulle eskalere ytterligere at Baltin reagerte. Han sendte da et telegram til de ulike avdelingene ved Svartehavsflåten med noe som lignet på en oppfordring om å bevare ro og orden, samt å heise igjen de sovjetiske flaggene som flåten egentlig skulle bruke. Det var lite i dette telegrammet som lignet på en vanlig militær komandolinje, der klare ordre blir gitt med en klar forventning om at de skal følges. I avisen *Kommersant*, der Baltins telegram ble gjengitt, ble det gjort et poeng av at formen på budet hans ble fremmet på, var merkelig, for istedenfor et telegram burde han gitt en direkte ordre med klare konsekvenser for ulydighet.¹⁴⁰ Og selv om man kan innvende at Baltin kanskje ikke ønsket å oppilte denne følsomme situasjonen, så ble jo resultatet av hans lange ikke-interveneringstrategien nettopp det at konflikten ble mer betent og offiserene kunne ha fått innrykket om at de hadde admiral Baltins stille samtykke. Og Baltin var jo en motstander av delingen av Svartehavsflåten, og han mente at flåten samtidig burde forbli i Sevastopol, noe han også hadde gitt uttrykk for.¹⁴¹

Tatt alt dette i betraktning, kan man spørre seg om offiserforsamlingen i det hele tatt var i stand til å begi seg ut på en så risikabel affære som en politisk demonstrasjon og ordrenekt uten noen støtte fra høyere hold. Etter min mening er det mulig å fremme argument om at Victor Zaborosky overvurderer offiserforsamlingens uavhengige rolle. Det er mer plausibelt at

¹³⁸ Simonsen, 2000 s303

¹³⁹ *Kommersant*, 6 Juli 1993

¹⁴⁰ *Kommersant*, 1 Juli 1993 Baltins telegram kan leses her

¹⁴¹ Jaworsky, John "Ukraine: Stability and Instability" *Institute for National Strategic Studies (INSS)*, Washington DC, United States, August 1995 s50 - To sitater av Baltin, som fremmer argumenter for at Krim og Sevastopol burde forbli Russisk.

offiserene visste at de hadde støtte blant de øverste militære kretser, blant opposisjonen i parlamentet og også i Jeltsins nærmeste miljø. En av de første som støttet offiserenes motstand mot Moskvaavtalen, var visepresidenten Aleksandr Rutskoj.¹⁴² Den politiske støtten til offiserene ble enda mer synlig da utenriksminister Kozyrev innrømte at flåtens militære personell hadde politisk kontakt både med motstandere av Jeltsins regime og med høytstående personer i hans administrasjon.¹⁴³ Det viste seg nemlig at Pudovkin, formannen for Dumaens Sevastopolkomité, hadde sendt et telegram til offiserforsamlingen, den samme dagen da de proklamerte sin motstand mot Moskvaavtalen. I telegrammet stod det at Russland ikke ville glemme sinne sønner, og at det russiske marineflagget burde fly høyt over flåten og over byen Sevastopol.¹⁴⁴ Denne erklæringen støtter påstanden min om at offiserenes handlinger falt på god jord blant innflytelsesrike personer i Moskva, og at disse miljøene anså flåtespørsmålet som uløselig knyttet til Sevastopols territorielle tilhørighet.

Bildet som tegner seg her er altså en politisk konfrontasjon mellom Jeltsin som var villig til å inngå et politisk kompromiss om flåten og Sevastopol, og motstanderne av denne kompromisspolitikken som fantes både i militæret og i de politiske kretsene. Dette blir enda mer komplisert når man vurderer offiserenes motstand i lyset av de relativt store økonomiske og sosiale innrømmelser som Kiev var villig å tilby. Offiserene valgte å avslå disse forslagene og ønsket bare å presse frem en maksimal seier: flåten skulle ikke deles, og den skulle heller ikke fjernes fra Sevastopol. Implisitt ønsket de altså at Russland skulle kontrollere begge deler.

S.G. Simonsen hevder blant annet at offiserforsamlingens motstand mot Moskvaavtalen samt det faktum at bare 2% av offiserene valgte å tjenestegjøre i den ukrainske flåten, viser at sympatiene i flåten lå klart på Russlands side.¹⁴⁵ Selv om jeg er enig i Simonsens påstand, så er det nødvendig etter min mening å påpeke noen kritiske bemerkninger. Offiserforsamlingen som forkastet delingen av flåten bestod kun av 129 offiserer da avgjørelsen ble tatt.¹⁴⁶ Den lave deltakelsen blant offiserene, under behandlingen av en så viktig sak, tyder på at mange

¹⁴²The Ukrainian Weekly, 4 Juli 1993 s2

¹⁴³ Kommersant, 6 Juli 1993

¹⁴⁴ Savtjenko, Nikolai "Anatomia neobjavlennoj voiny" Kiev, Ukrainskaja perspektiva, 1997 Dessverre har denne kapittel ikke sideantall så jeg må henvise til den i sin helhet. - Jeg har ikke fått tilgang til selve telegrammet, og hendelsesforløpet ble presentert på denne måten i boken av M.A. Savtjsenko, der han selv mener å ha vært til stedet da telegrammet ble lest opp for offiserene. Derfor bør dette vurderes kritisk, siden forfatteren har en tydelig pro-ukrainsk holdning. Allikevel; Savtjsenko var på den tiden ansatt som presseansvarlig på flåten, og han anses troverdig i Ukraina. Jeg velger å legge tiltro til hans observasjon fordi han i kraft av sin stilling kunne ha vært tilstedet under dette møtet, og observasjonene hans sammenfaller med en annen kilde. Se på Umbach, 1994 s23

¹⁴⁵ Simonsen, 2000 s304

¹⁴⁶ Savtjenko, Nikolai "Anatomia neobjavlennoj voiny" Kiev, Ukrainskaja perspektiva, 1997 Dessverre har denne kapittel ikke sideantall så jeg må henvise til den i sin helhet.

var bekymret for konsekvensene av å delta i en åpenlys motstand mot den inngåtte avtalen. Det er dermed usikker hvorvidt denne forsamlingen reflekterte holdningen til hele offiserkorpset. Det må også understrekes her at resultatet var langt fra enstemmig: av de 129 tilstedeværende var det ikke mer enn 67 som stemte for å fortsette flaggheisingaksjonen og vise motstand mot presidentenes delingsplaner.¹⁴⁷ Offiserkorpset kan altså betraktes mer splittet.

For å oppsummere dette kapitlet: Den første fasen av konflikten har sin naturlige bakgrunn i fallet av Sovjetunionen. De involverte aktørene ble møtt av den postsovjetiske virkeligheten og det ble tydelig at det fantes en rekke sterke motsetninger mellom dem. Konflikten om flåten ble direkte forbundet med sikkerhetsrollen til SUS. Videre ble også Krimstatus, offiserenes motstand mot flåtedelingen samt separatisme på halvøya koblet sammen til en komplisert konflikt som med god grunn betegnes ofte som "Den krimiske knuten". De ulike konfliktene som kom til overflaten i denne perioden, var etter min mening forsterket av en følelse av tap som de pro-russiske aktørene kjente etter at det Sovjetiske imperium gikk i oppløsning. Mens de pro-ukrainske aktørene var etter min mening påvirket av en usikkerhet knyttet til landets nyvunnede uavhengighet, noe som igjen forsterket deres defensive innstilling.

¹⁴⁷ Savtjenko, Nikolai "Anatomia neobjavlennoj voiny" Kiev, Ukrainskaja perspektiva, 1997 Dessverre har denne kapittel ikke sideantall så jeg må henvise til den i sin helhet.

KAPITTEL 2

FASE II: 1993-95. KONFLIKTEN OM SEVASTOPOL

Den andre fase av konflikten mellom Russland og Ukraina begynte omtrent i 1993, da statusen av den krimiske byen Sevastopol, ble til et av de viktigste stridsmomentene i konflikten. De russiske krav angående Krim blir nå tonet ned til fordel for ønsket om å kontrollere den strategisk så viktige havnebyen Sevastopol, Svartehavsflåtens hovedbase. Samtidig vil også striden om skipene vike for striden om å kontrollere flåtens infrastruktur.

DUMAEN PROKLAMERER SEVASTOPOL RUSSISK (1993)

De ulike russiske parlamentarikeres utsagn som stilte spørsmål angående statusen til Krim og dermed Ukrainisk suverenitet, virket som et kontinuerlig moment som skapte spenning mellom Moskva og Kiev. Kommentarene tenderte til å sammenfalle med kritikken rettet mot Kiev angående landets posisjon vis av vis SUS. Jeltsins administrasjon fremmet også krav om at Sevastopol skulle bli erklært som en russisk sjøbase, men Jeltsin valgte gjennom denne perioden ikke å støtte irredistiske proklamasjoner angående Krim og forholdte seg til halvøya som et internt anliggende av Ukraina. ”’Extreme situations’ arising in the Russian Parliament ”for example, the demand for the almost immediate return of the Crimea to Russia,” only complicate the situation.”¹⁴⁸ Det virker for meg at Jeltsin forstod at problemstillingen angående Krims status hadde negativ effekt på forholdet mellom landene, og kunne innvirke på en rekke andre viktige stridsemner som for eksempel flåteforhandlinger. Det er mulig å se en voksende splittelse mellom parlamentet og den russiske regjeringen angående deres holdning mot Krim. Jeltsin virket å promotere en gradvis forhandlingsposisjon, noe som begynte å skille seg fra parlamentets kompromissløshet. Russlands utøvende organs ønske om å oppnå en avspenning i relasjoner mellom Russland og Ukraina ble tydeligere da Jeltsin og Kravtjuk ble enige på Dogomysmøtet om at det var nødvendig å etablere en ny mellomstatlig avtale, som jeg herfra skal omtale som venns-kapsavtalen. Avtalen skulle definere landenes nye forhold.¹⁴⁹ Første paragraf i Dogomysavtalen tilsa at begge sider skulle være bundet av

¹⁴⁸The Ukrainian Weekly, 17 Mai 1992 s9

¹⁴⁹ Se Dagomysavtalen Kan finnes i bibliografi

1990-avtalen mellom de sovjetiske republikkene, i alle fall frem til en ny avtale ble etablert. Dette impliserte at Moskva på dette tidspunktet tok avstand fra sitt eget parlament og antydte at Krim var en del av Ukraina.

Selv om begge lands presidenter forsøkte å senke temperaturen til de russisk-ukrainske relasjonene kan det konstanteres at dette forholdet var i stadig spenning. Resolusjonen som det Russiske parlament vedtok den 9. juli 1993 skulle forverre det ytterligere. De russiske parlamentsmedlemmene proklamerte byen Sevastopol som russisk, og erklærte at byen var hovedsetet for en samlet russisk Svartehavsflåte. Under utarbeidelsen av denne resolusjonen blir det fremmet rettslige argumenter som hevder at mange eksperter var enige i at Sevastopol er Russisk. De samme ekspertene var også enige i at de internasjonale lover ville støtte posisjonen til det russiske parlamentet.

Det ble påstått at Russland finansierte 85% av byens drift, og det ble brukt ulike data for å støtte påstanden. Det ble også hevdet at selve historien til halvøya ville gi støtte for at Russland igjen fikk kontroll over Sevastopol. Som støtte for blant annet det historiske argumentet ble det oppgitt statistikk som hevdet at 92 % av russere mente at Sevastopol var en russisk by. Det ble også forklart at opinionen i Krim er noe delt angående byens status, men i Verhovna Rada av Krim var det 70 % som støttet byens status som russisk. Videre ble det nevnt at Sevastopols befolkning hadde blitt utsatt for påtvunget ukrainisering, altså utsatt for kulturelt og språklig press. Denne situasjonen var en medvirkende faktor for hvorfor man ikke skulle inngå noen kompromisser og derfor erklære byen for russisk.

Argumentasjonen for å erkjenne Sevastopol som russisk var grunnet i en idé om at overføringen av 1954 ikke hadde omfattet selve byen. Ukrainsk kontroll over Sevastopol var dermed illegal. Dette i seg selv var nok til å erklære byen Russisk for mange politikere, men også tilleggsinformasjon som pekte mot at rettighetene til den russiske befolkningen i byen var krenket, kunne oppfattes som forsterkende argumenter. Russland hadde proklamert sin rett til å forsvare rettighetene til sine borgere. Krenkelsene forekom på russisk jord, som Russland hadde et historisk berettiget krav på. Russland hadde aldri fraskrevet seg kontroll over byen så resolusjonen kunne heller ikke være ansett som et territorielt angrep på den ukrainske suvereniteten. Resolusjonen var heller en poengtering av at byen alltid hadde vært russisk, ble det hevdet.

Resolusjonen om statusen til Sevastopol og Svartehavsflåen ble vedtatt enstemmig og skjedde til applaus av tilskuere som hadde med seg det hellige Andreij flagget og et banner der det var skrevet ”*Sevastopol er en by av Russisk glorie*”¹⁵⁰

Denne resolusjonen er interessant fordi statusen til Sevastopol ble vurdert sammenfallende med problemet med flåtedelingen, noe som viste i hvor stor grad det fantes en intern kopling for parlamentsmedlemmene mellom disse to sakene. Den russiske Dumaen, ved å godkjenne dette vedtaket, valgte å sysselsette seg med utenrikspolitikk, noe som ville føre parlamentet på kollisjonskurs med president Jeltsin og regjeringen. Det er tydelig fra vedtaket og fra Khasbulatovs erklæring, at det russiske parlamentet ikke var fornøyd med den russiske regjeringens og president Jeltsins standpunkter angående disse momentene.

Ved å erklære Sevastopol russisk valgte parlamentet å konkretisere de ulike irredentiske holdninger i det russiske samfunnet og å fremme et direkte territorielt krav ovenfor Ukraina. Det kan derfor argumenteres for at resolusjonen viser styrken til de revisjonistiske holdningene internt i parlamentet. Tilskuernes positive holdning til at resolusjonen ble vedtatt tyder også på at dette ville falle i god jord blant deler av det russiske elektoratet. På det praktiske plan må det stilles spørsmål hva denne resolusjonen kunne oppnå uten å forverre seriøst forholdet mellom Russland og Ukraina? Det er utenkelig at Kiev skulle plutselig oppgi sitt territoriale herredømme over byen og trekke ut sine styrker. Russiske parlamentene oppmanet til en seriøs konfrontasjon mellom de to landene.

Forfatteren av en artikkel i avisen *Kommersant* mente at den ekstreme og vidtrekkende formen for krav fra Dumaen gjorde at Russlands utøvende organer ikke kunne annet enn å ta denne resolusjonen som ren retorikk, og forfatteren anser vedtaket som nesten meningsløst.¹⁵¹ Men denne artikkelen tok lite hensyn til konteksten denne resolusjonen oppstod i. Selv om Dumas vedtak manglet praktisk gjennomførbarhet var den langt fra uten formål. Det russiske parlamentet sendte et klart støttesignal til offiserer og matroser på flåten som var tilhengere av ideen om russisk eierskap av både flåten og Sevastopol. Det samme signalet ble sendt til den lokale befolkningen på Krimhalvøya, hvor det var politiske bevegelser som anså de ukrainske myndigheter som et okkupasjonsregime. Aktivister i Sevastopol utalte at de var klare til å

¹⁵⁰ Crimea: Dynamics, Challenges, and Prospects, 1995 Se vedlegg 3

¹⁵¹ *Kommersant*, 17 Juli 1993

fjerne okkupasjonsregimet med makt, så snart det russiske parlament vedkjenner Sevastopol som russisk.¹⁵²

PROKLAMASJONENS ETTERSPILL: SPLITTELSEN MELLOM DUMAEN OG DEN RUSSISKE REGJERINGEN

Resolusjonen angående Sevastopol og Svartehavsflåten vekket en febrilsk diplomatisk aktivitet og en storm av protester. President Jeltsin var raskt ute med å si at han ”skammet” seg over parlamentets vedtak.¹⁵³ Videre stilte Jeltsin et retorisk spørsmål, ”*Så hva gjør vi nå, går til krig med Ukraina?*”¹⁵⁴ Russlands Utenriksministeriet utfylte Jeltsins standpunkt og kom med følgende erklæring:

The resolution adopted on 9 July 1993 by the Supreme Council of the Russian Federation regarding the status of the city of Sevastopol departs from the policy followed by the President and the Government of the Russian Federation in upholding Russian interest as regards matters relating to the Black Sea fleet and in maintaining bases for the Navy of the Russian Federation in the territory of Ukraine, in the Crimea and in Sevastopol. Being emotional and declaratory, this resolution is far from conducive to real solution and indeed further impedes the already difficult task of reaching a settlement.”¹⁵⁵

Det kan vel sies at det russiske Utenriksministeriet kom med en meget hard kritikk av Dumaens vedtak. Utsagnet var også beregnet for den russiske befolkningen for å antyde at parlamentet vanskeliggjorde forhandlingene med Ukraina, noe som ikke var i Russlands interesse. Videre var dette et forsøk på å berolige Kiev og sende et signal om at den russiske regjeringen ikke støttet sitt eget parlament i denne saken. Ministeriets erklæring omtalte også parlamentets vedtak som en handling gjennomført av ledere fra den tidligere Sovjetunionen, og at ministeriets understreket at alle problemene måtte løses gjennom forhandlinger med Ukraina.¹⁵⁶ Diskusjoner skulle forekomme i henhold til avtaler som hadde blitt underskrevet mellom landene og følge internasjonal rett. Ut fra dette er det rimelig å anta at den russiske regjeringen signaliserte at Ukraina ikke ville bli utsatt for territoriale krav fra Russland.

¹⁵² Kommersant, 10 Juli 1993

¹⁵³ Kommersant, 13 Juli 1993

¹⁵⁴ Kommersant, 17 Juli 1993

¹⁵⁵ Crimea: Dynamics, Challenges, and Prospects, 1995 Se vedlegg 6

¹⁵⁶ Crimea: Dynamics, Challenges, and Prospects, 1995 Se vedlegg 6

UKRAINSK RESPONS

På den Ukrainske siden ble det russiske parlamentets vedtak mottatt med stor uro, og reaksjonene var emosjonelle. Ulike radikale røster ønsket at den ukrainske ambassadøren til Russland skulle tilbakekalles, alle avtaler med Russland skulle annulleres, og at den planlagte nye vennskapspakten skulle kanselleres. Allerede samme dag som Dumaens vedtak ble fattet, kom også president Kravchuk med en meget krass og emosjonsladet reaksjon mot det russiske parlamentet. Den Ukrainske holdningen var at vedtaket ikke hadde noen legal innvirkning på Ukraina, samt at dette var et klart brudd med både internasjonale normer og traktatene mellom Russland og Ukraina. Den ukrainske siden beskyldte Dumaen for et forsøk på å fremdrive en konflikt på Krim. Det ble sagt at visse politiske krefter i Russland hadde imperiale ambisjoner, og Ukraina oppfordret verdenssamfunnet til å ta et klart standpunkt mot dette.¹⁵⁷

Jeg mener at Dumaens resolusjon ble klart tolket som en territoriell utfordring. Det er tydelig at denne utfordringen ble møtt med en resolutt forkastelse av alle russiske krav. Språket og tonen i denne erklæringen er meget kraftige i forhold til hva man venter av offentlige resolusjoner, noe som kan antyde at det russiske vedtaket traff et ømt punkt i Kiev. Den klare referansen til Russlands imperiale tendenser viste at det fantes i en frykt for at Moskva kunne utvikle en militant og ekspansiv politikk rettet mot Ukraina og andre tidligere Sovjetrepublikker. Spesielt ille var det Dumaen vedtok resolusjonen så å si enstemmig. Krim blir spesifikt omtalt som et potensielt konfliktområde og Kiev var tydeligvis redd for at den tiltakende konflikten kunne forvandle seg til noe som lignet på situasjonen i Transnistria. Kiev signaliserte tydelig at Ukraina ikke aktet å oppgi nasjonalt herredømme over halvøya, og at landet var villig til å forsvare sin nasjonale integritet. Det er påfallende at Kravtsjuk etterspurte innblanding fra det internasjonale samfunn, blant annet fra FNs sikkerhetsråd. Kiev ønsket å minske faren for en ytterligere eskalering av konflikten og å finne veien til en løsning ved å bevege seg bort fra bilaterale kontakter med Russland, og mot den multinasjonale arena.

KIEV SØKER STØTTE HOS FN

Den Ukrainske holdningen ble formulert av utenriksministeren Anatoly Zlenko:

The question of the status of the city of Sevastopol is in the exclusive competence of Ukraine. Since 1954, after the Crimean region had been transferred from Russia to Ukraine by organs then so authorized, and in accordance with the Constitution of Ukraine of 1978, the Constitution of RSFSR of 1978 and Constitution of the USSR of

¹⁵⁷ Crimea: Dynamics, Challenges, and Prospects, 1995 Se vedlegg 4

1977, the city of Sevastopol is an internal part of Ukraine, as a city of republican subordination, that is, one of the administrative and territorial parts of Ukraine.¹⁵⁸

Zlenko fortsatte med å henvende seg til sikkerhetsrådet, og poengterte at utsikten for fred og stabilitet i Europa hadde blitt truet. Kiev anså det nødvendig å fremme et legalt argument for å begrunne sin kontroll over halvøya. Henvendelsen til sikkerhetsrådet viste at Kiev ønsket å bryte med den bilaterale løsningen som de to landene holdt på å iverksette, og ønsket heller at FN skulle bli en dommer i denne saken. Dumaens vedtak gjorde at problemet rundt Krim ble brakt opp til det høyeste organet i FN. Et brev fra det ukrainske Utenriksministeriet til presidenten i sikkerhetsrådet ble sendt noen få dager etter vedtaket:

”Implementation by the Russian authorities of the Russian Federation Supreme Soviets decision would have led to adequate actions on the part of Ukraine in order to defend its sovereignty and territorial integrity. The development of the present situation could threaten the maintenance of international peace and security.”¹⁵⁹

Kiev gikk altså fra å se på problemet med Sevastopol som en sak mellom Kiev og Moskva, og overførte problemet til Sikkerhetsrådet. Den russiske regjeringen opprettholdte sin opprinnelige standpunkt, og støttet Ukraina.

INTERN SPLITTELSE I RUSSLAND

Russland kunne ha valgt å nedlegge veto på avgjørelsen angående byens status i Sikkerhetsrådet, noe som ville ha medført at debatten ville ha falt tilbake til en bilateral forhandlingsform, der Russland hadde en sterkere posisjon. Men dette kunne ha forårsaket et syn på at Russland var i ferd med å miste sitt demokratiske styre, og at imperialistiske tendenser var under utvikling. Det er viktig å forstå konteksten for å kunne forstå den russiske regjeringens situasjon.

Russland hadde en dalende økonomi og var det landet som fikk mesteparten av den økonomiske støtten som var gitt fra Vesten til de tidligere Sovjetrepublikkene. Denne støtten var ment for å hjelpe den russiske økonomien og for å sementere det demokratiske Russland. Den økonomiske situasjonen i Russland på det tidspunktet var så alvorlig at landet hadde behov for mer enn bare denne støtten, det var derfor nødvendig med diverse lån og investeringer fra Vesten. Den Russiske Føderasjonen ønsket å integreres inn i ulike vestlige og internasjonale maktstrukturer som Det Europeiske Råd, WTO, IMF og NATO. Hvis de vestlige landene tvilte på den demokratiske utviklingen i Russland, så kunne dette ødelegge

¹⁵⁸ Crimea: Dynamics, Challenges, and Prospects, 1995 Se vedlegg 5

¹⁵⁹ Crimea: Dynamics, Challenges, and Prospects, 1995 Se vedlegg 5

for målsetningene om integrasjon og videre økonomisk utvikling. Det kan virke som om at en slik tvil var under utvikling i vesten. Noen måneder etter vedtaket angående Sevastopol og flåten, publiserte Zbigniew Brzezinski, en kontroversiell artikkel som tok opp nettopp dette temaet.¹⁶⁰ Han stilte seg tvilende til påstanden om at Russland har blitt en demokratisk stat.

Jeltsins administrasjon var nødt til å forholde seg til de reelle utfordringene som landet stod ovenfor. Dumaen og politikere var i større grad fristilte til å komme med ulike irredentiske proklamasjoner, noe som også falt i god jord hos elektoratet. Regjeringens posisjon i forhold til parlamentet kan derfor muligens forklares ved at regjeringen gikk i mot parlamentet fordi den var opptatt av å få til en langsiktig integrasjon med Vesten. Ukrainas klare signaler om å forsvare sin integritet kan også ha påvirket denne beslutningen. Den amerikanske støtteerklæringen til Ukrainas territoriale suverenitet¹⁶¹ var på sin side med på å styrke Kravtsjuks holdning, samt å sende et klart signal til Russland om at det kunne bli politiske konsekvenser om den russiske regjeringen valgte å dele Dumaens holdninger.

MØTET I SIKKERHETSRADET

Møtet i Sikkerhetsrådet ble avholdt 20. juli 1993, bare 11 dager etter Dumaens vedtak, og bare 6 døgn etter den offisielle Ukrainske henvendelsen. Dette tyder på at saken var ansett som en alvorlig hendelse. Sikkerhetsrådet valgte å stadfeste følgende:

The Security Council reaffirms in this connection its commitment to the territorial integrity of Ukraine, in accordance with the Charter of the United Nations. The Security Council recalls that in the Treaty between the Russian Federation and Ukraine, signed at Kiev on 19 November 1990, the High Contracting Parties committed themselves to respect each other's territorial integrity within their currently existing frontiers. The Decree of the Supreme Soviet of Russian Federation is incompatible with this commitment as well as with the purposes and principles of the Charter of the United Nations, and without effect.¹⁶²

Denne stadfestelsen av Ukrainas territoriale suverenitet var en seier for Kiev. Landet fikk støtte fra en av de viktigste internasjonale organer. Denne politiske utviklingen kan ha beroliget Kiev. Sikkerhetsrådets resolusjon ga et sterkere fundament for Kiev i videre kamp med ulike røster i Russland og på Krim som fortsatte å hevde at både Sevastopol og Krimhalvøya tilhørte Russland.

Forskeren Boris Zsghigajev støtter Dumaens påstander om at Kievs førte en hard ukrainiseringspolitikk ovenfor befolkningen på Krim. Forfatteren hevder at Kiev aggressivt

¹⁶⁰ Brzezinski, Zbigniew "The Premature Partnership" *Foreign Affairs* Vol. 73, No. 2 March/April 1994

¹⁶¹ Crimea: Dynamics, Challenges, and Prospects, 1995 s xxxvi

¹⁶² Crimea: Dynamics, Challenges, and Prospects, 1995 Se vedlegg 7

har påtvunget ukrainsk språk og kultur på både den russiske befolkningen, og på de russisktalende ukrainere på halvøya.¹⁶³ Jeg stiller meg kritisk til vurderingene hans.

Allerede i april 1992 sa den ukrainske presidenten at det ikke fantes noen form for påtvunget ukrainisering på Krim. Ifølge Kravtsjuk fantes det ikke en eneste ukrainske skole eller avis på halvøya, han sa også at lokalbefolkningen ikke hadde mulighet til å se på ukrainsk TV eller å høre på ukrainsk radio.¹⁶⁴

Forskeren S. G. Simonsen støtter om oppfatningene til Kravtsjuk, i sin artikkel påpeker han den samme mangelen på ukrainsk kulturinnflytelse. "*By early 1992, not a single Ukrainian-language school or newspaper existed in Crimea.*"¹⁶⁵ Frem til 2008 hadde ikke den kulturelle situasjonen endret seg merkbart: Det var nå fire ukrainske skoler av 600 på halvøya.¹⁶⁶ Det var informasjon fra Russland som dominerte både aviser, radio og TV programmer.¹⁶⁷ Så sent som i 2010 var en av de få ukrainske avisene på halvøya i økonomiske problemer.¹⁶⁸

Hvis ukrainiseringspolitikk var ment som en kulturell pisk mot russere, så er det verd å se på om det var noen tegn til den i de områdene der det er flest russere, da disse enklavene sannsynligvis ville befinne seg i frontlinjen av denne kulturkrigen. Frank Umbach påpeker at i millionbyen Donetsk, en av de viktigste i Donbassregionen, var det én ukrainsk skole, av 200 totalt.¹⁶⁹ Volodymyr Kulyk ser på skolesystemet på landsbasis og fremlegger en interessant statistikk fra tiden 1991 til 1995.¹⁷⁰ Tallene viser antall russisktalende elever i alle regioner av Ukraina som deltok i russisktalende klasser. Datamaterialet viser ingen markant nedgang i antall av slike elever i de fleste regioner av Ukraina.

Volodymyr Kulyk påpeker at Kiev forsøkte å forsterke det ukrainske språket og denne kulturelle politikken ble ført med hjelp av press ovenfra i andre regioner.¹⁷¹ Men Kiev satset ikke på å implementere kulturelle endringer på den russiskdominerte Krimhalvøya. I mitt intervju med Kravtsjuk forklarte ekspresidenten at han manglet administrativ og byråkratisk

¹⁶³ Zashigajev, Boris "The Evolution of the Russian Diaspora in Independent Ukraine" *Russia in Global Affairs* No 3, July – September 2006 - Denne artikkelen har dessverre ingen sideantall så jeg er nødt å referere til den i sin helhet.

¹⁶⁴ Leonid Kravtchuk: "Our Goal a Free Ukraine", 1993 s 45 og 46

¹⁶⁵ Simonsen, 2000 s296

¹⁶⁶ Radio Free Europe Radio Liberty, 24 August 2008

¹⁶⁷ Radio Free Europe Radio Liberty, 24 August 2008

Se også Kulyk, Volodymyr "Revisiting A Success Story: Implementation of the Recommendations of the OSCE High Commissioner on National Minorities to Ukraine, 1994-2001" Institute for Peace Research and Security Policy (IFSH), Hamburg, Germany 2002 s103 - Forfatteren påpeker at programmer på russisk dominerte TV og Radio, med nesten 2/3 av sendetiden.

¹⁶⁸ Radio Free Europe Radio Liberty, 29 Oktober 2010

¹⁶⁹ Umbach 1994 s14

¹⁷⁰ Kulyk, 2002 s 106

¹⁷¹ Kulyk, 2002 s104 og s105

støtte til å forsøke dette på halvøya.¹⁷² En rapport laget av United States Congress Commission on Security and Cooperation in Europe påpekte at ”*Ukraine's treatment of its minorities has been encouraging...*”¹⁷³ Pål Kolstø hevder også at det var lite språkpress i de sydlige og østlige områdene med stor konsentrasjon av etniske russere.¹⁷⁴

Det russiske språket var brukt som et felles kommunikasjonspråk i alle republikker i USSR. Bildet som danner seg for meg er at det russiske språket hadde en naturlig dominans i Ukraina også etter fallet av USSR. Mye av det som i Sovjettiden ble bygget opp for å formidle det russiske språket, slik som skoler, radio og TV, fortsatte som det hadde gjort før. Ukrainas uavhengighet muliggjorde et større fokus på det å fremme den ukrainske kulturen og det ukrainske språket, men dette kom i konflikt med det etablerte systemet som hadde sine forsvarere. Samtidig må man huske på at den russisktalende befolkningen ble nedgradert fra en dominerende stilling i Sovjetunionen til en minoritetsstatus. Etter min mening reagerte befolkningen på Krim ikke på ”ukrainisering” men på tapet av en kulturell status og frykten for en potensiell økning av ukrainsk innflytelse på halvøya. Denne kombinasjonen gjorde at befolkningen fryktet for at de skulle bli kulturelle og politiske tapere i det nye Ukraina.

SIKKERHETSPOLITISKE KONSEKVENSER

Uavhengig av hvordan man tolker de russiske deklarasjonene, så var dette en innblanding i anliggende til en suveren nasjon, noe som medførte at forholdene mellom Kiev og Moskva fortsatte å forverres. Kiev følte at den russiske posisjonen var truende, og at Vesten ikke forstod sikkerhetsbehovene til Ukraina.¹⁷⁵ Graden av frykt den russiske posisjonen skapte kan kanskje best sees ved at i Verhovna Rada ble det stilt spørsmål om det var lurt å kvitte seg med atomvåpen. Etter fallet av Sovjetunionen ble det enighet om at de sovjetiske atomvåpen skulle overføres til Russland for ødeleggelse. Men det ble avgjort i Ukraina at en temporær stopp i destruksjon av disse våpen skulle foretas.

Mikhail A. Molchanov argumenterer at Russisk nasjonalisme var fremprovosert av Natos ekspansjon i Russlands tradisjonell interesse sfære og økonomisk sjokk terapi som ble lansert for å stabiliserer den dalende økonomiske utviklingen i landet.¹⁷⁶ Nasjonalisme blomstret da det ble klart at Russland fikk en betydelig svakere stilling i verdensarena enn det befolkningen

¹⁷² Kravtsjuk intervju arrangert 20 Januar 2008

¹⁷³ Jaworsky, August 1995 s21

¹⁷⁴ Kolstø, 1999 s 266

¹⁷⁵ Nahaylo, 1999 s 441

¹⁷⁶ Molchanov, Mikhail A. “Post-Communist Nationalism As A Power Resource: A Russia-Ukraine Comparison” *Nationalities Papers*, Vol. 28, No. 2, 2000 s272

i landet følte Russland fortjente. Politisk og økonomisk ydmykelse var tung å bære for befolkningen og Natos ekspansjon og organisasjonens krigføring mot Jugoslavia forverret følelsen av å være strategisk omringet. Russisk nasjonalisme var derfor defensiv og om ikke Russland behandles som tredjerangs land så vil denne reaktive nasjonalisme miste sin kraft.

¹⁷⁷ Forfatteren tar avstand fra å se all form for russisk patriotisk manifestering som ”Weimar Russland” med potensial å underminere verdensfreden.¹⁷⁸ Jeg mener at forfatteren har rett i at det utviklet seg sterk følelse av strategisk omringning av Russland. Det er også troverdig at befolkningen i landet ønsket å se sin nasjon respektert og anerkjent i verdenssamfunnet som jeg har også antydnet tidligere i oppgaven. Men jeg må stille meg kritisk og uenig med en rekke viktige punkter Molchanov presenterer. Slik som jeg har vist fremmet både Russlands parlament og dens administrasjon territorielle krav til Ukraina på et meget tidlig tidspunkt. Dette skjedde før den fulle effekten av sjokkterapi hadde hatt sin virkning, eller NATOs krig med Jugoslavia og organisasjonens ekspansjon inn i Øst Europa. Moskvas pretensjoner vis a vis Ukraina foregikk på det tidspunktet da Vesten var positivt innstilt mot Russland og anså landet som et viktig stabiliserende element i den geopolitiske situasjonen etter fallet av USSR.

Russiske pretensjoner var basert på historisk og nasjonalistisk grunnlag som ikke var påvirket av vestlige impulser på dette tidspunktet. Moskva hadde riktignok genuine sikkerhetsmessige interesser, men forfatteren ser ut til å ignorere at Russlands fremferd i sin søken for sikkerhet medførte usikkerhet i alle fall for Ukraina. Dette i sin tur dyttet landet nærmere Vesten som er nettopp den utviklingen Moskva ønsket å unngå. ”Weimar Russland” er forbundet med meget ladet historie, men det må påpekes at territorielle konflikter har som oftest en historisk og diasporisk element ved seg. Å forbinde Russland med nazityskland er en for drøy sammenligning, men dette betyr ikke at Moskvas posisjon ikke skapte uro i nabolandene. Russlands nye militærdoktrine hevdet at landet ikke bare hadde rett, men også en plikt til å forsvare russere som levde utenfor landets grenser.¹⁷⁹ Dette i essens ga Moskva rett å intervenere i land der russiske minoriteters rettigheter var under press. Dette kunne ikke bli ansett som noe positivt i nabolandene. Moskvas forsøk på å sementere sin rett til å intervenere og samtidig holde orden i de postsovjetiske områdene ble også tydelig i Russlands søknad til FN, utarbeidet i august 1992 av den russiske utenrikskomiteen:

¹⁷⁷ Molchanov, 2000 s274,275,276

¹⁷⁸ Molchanov, 2000 s267

¹⁷⁹ Galeotti, Mark” The Age Of Anxiety – Security and Politics in Soviet and Post – Soviet Russia ” New York:Longman Group Limited, 1995 s167 Endelig utkast av denne doktrinen blir endret til å innbefatte større fokus på å holde orden i Russland og på landets grenser.

Se også The Ukrainian Weekly,24 April 1994 s8 - Jeltsin proklamerer at Russlands rett til å forsvare russiske minoriteter i naboland.

As the internationally recognized legal successor to the USSR, the Russian Federations foreign policy must be based on the doctrine that proclaims the entire geopolitical space of the former (Soviet) Union the sphere of its vital interests (along the lines of the USAs "Monroe Doctrine" in Latin America) and to secure from the world community understanding and recognition of Russias special interests in this space. Russia must also secure from the international community the role of political and military guarantor of stability throughout the former space of the USSR.¹⁸⁰

Det kan argumenteres at statusen Russland ønsket seg, kunne begrunnes med at FN ikke kunne operere i post USSR området uten militær støtte fra Moskva, på grunn av trossmangel og økonomiske restriksjoner. Men Moskvask ønske ville i praksis forsterket rollen til SUS og, etter min mening, legalisere russisk intervensjon i ulike konfliktområder i postsovjetiske områder. Problemet med en russisk fredsbevarende styrke er at Moskva ikke er noe upartisk aktør. Slike hendelser som for eksempel: den territorielle pretensjonen til Krim, Russlands involvering i Transnistria, Abkhasia og Georgiakonflikten kan ikke bare kalles for en nøytral intervensjon.¹⁸¹ Mikhail A. Molchanov oppfatter om at Russland burde få større spillerom på de geopolitiske arenaene for at den reaksjonære nasjonalismen skulle dø, impliserte tidlig på 90-tallet en tilbakevending til et system der Russland kunne øve stor politisk innflytelse over store deler av tidligere USSR. Det kan dermed argumenteres for at om Russland skulle være fornøyd sikkerhetsmessig og politisk i den postsovjetiske geopolitiske ordningen, så kunne dette samtidig medføre en usikkerhet for de andre nyetablerte, suverene stater.

Dette synspunktet ble tydeligvis delt av det Ukrainas utenriksministeriet og forsvarministeriet som reagerte på Moskvask ønske om å bli fredsgarantist, og kalte dette "dangerous appeals"¹⁸². Utenriksminister Zlenko skulle senere dette året påpekte ovenfor FN at Krim ville alltid forbli en del av Ukraina og han advarte om at " *that imperial thinking developed over centuries does not vanish with a change in government.*"¹⁸³

Ukrainske deklarasjoner var fulgt opp handlinger: Det første utkastet til en ukrainsk militærdoktrine stadfestet at "*Ukraine does not consider any state its adversary,*" men det endelige utkastet sa "*Ukraine will consider its potential adversary to be any state whose consistent policy constitutes a military danger to Ukraine.*"¹⁸⁴ Victor Zaborosky påpeker at denne

¹⁸⁰ Solchanyk, 1993 s357

¹⁸¹ Brzezinski, 1994 s72

Se også Jaworsky, John "Crimeas importance to Ukraine and its future security", *Crimea Dynamics, Challenges, and Prospects*, United States of America Rowman & Littlefield Publishers, inc 1995 s 139

Se også Simonsen, 2000 s298 Påpeker at Russisk Militære aksepterte ikke post USSR realitet og involverer seg i en rekke konflikter.

Se også Umbach, 1994 s34

¹⁸² The Ukrainian Weekly, 4 April 1993 s15

¹⁸³ The Ukrainian Weekly, 10 Oktober 1993 s2

¹⁸⁴ Zaborosky, September 1995 s7

endringen skjedde under press fra en rekke parlamentarikere som mente at det eksisterte en potensiell trussel fra Russland side.¹⁸⁵

Separatismen på Krim, de russiske spørsmålene angående legaliteten av Krimoverføringen fra 1954, og Russlands ønske om en spesiell status innefor det postsovjetiske området viste en urovekkende tendens, sett fra Kievs perspektiv. Kiev var redd for hvordan situasjonen på Krim skulle utvikle seg, om Russland fikk innfridd sitt ønske om denne spesielle statusen.

Separatistisk uro på Krim var problematisk, for om situasjonen ble voldelig, så ville myndighetene i Ukraina vært nødt til å reagere kraftig, kanskje med makt. Dette kunne i sin tur bringe frem påstander om at rettighetene til den hovedsakelig russiske befolkningen på halvøya var truet. Den Russiske Føderasjonen kunne med sine nye rettigheter som fredsgarantist gå inn på Krim for å stoppe volden, og til dette vil det være naturlig å bruke deler av Svartehavsflåten. Det var også mulig at mannskapet på flåten kunne velge å intervensere uten ordre fra Moskva, da det var tegn på at mange av besetningen sympatiserte med Krim's separatistiske strømninger, og at de anså at Ukraina ikke hadde noe krav på verken flåten eller halvøya. Når konflikten var stoppet, kunne de russiske styrkene ha kontroll over Sevastopol eller over store deler av halvøya. Dermed kunne Russland være i en posisjon til å påvirke den interne politikken i Ukraina. Moskva kunne også velge å proklamere at den eneste måten å bevare roen på Krim var å separere halvøya og å proklamere den uavhengig, eller å bringe den under Russlands rettmessige kontroll, slik som mange politikere i Moskva ønsket.

Victor Zaborsky påstår at en militær konflikt mellom Moskva og Kiev stort sett var urealistisk fordi Ukraina var en stor militærmakt og en invasjon av landet var logistisk, militært og økonomisk mer enn det Moskva kunne takle.¹⁸⁶ Jeg må si meg enig i at det ville være høyst usannsynlig at Moskva skulle med overlegg vurdere et angrep på Ukraina, men jeg mener at forfatteren ikke tar i betraktning muligheten for at Russland kunne bli trukket inn i en slik konflikt over Krim.

Som jeg har skrevet tidligere var det tegn på at flåtemannskapene kunne operere uavhengig av ledelsen i Moskva. Et spesielt faremoment var uavhengige flåtestyrker som støttet voldelig separatisme. Frykten for dette scenarioet kunne begrunnes på grunnlag av det som skjedde i Moldova. Befolkningen i regionen Transnistria viste tegn på separatismetendenser, og det tok ikke lang tid før det utviklet seg voldelige sammenstøtt mellom soldater fra regjeringen og separatistene. Den 14. sovjetiske armé var stasjonert i området, og var innrullet under

¹⁸⁵ Zaborsky, September 1995 s7

¹⁸⁶ Zaborsky, September 1995 s10 og s11

Russlands kontroll siden 1. april 1991. Det viste seg at mange av armeens offiserer og menige sympatiserte med separatistene, noe som medførte at mange av dem tok direkte del i kamphandlingene. Det viste seg også at det ankom frivillige til kampområdet fra selve Russland, som for eksempel kosakker. Selv om ledelsen av den 14. armé forsøkte å holde armeen nøytral i denne konflikten, viste dette seg vanskelig å gjennomføre. Den 2. juli 1992 startet den moldovske regjeringen en storoffensiv mot separatistene, noe som medførte at hele den 14. armé ble involvert i konflikten, og det ble en seier for separatistene. General Lebedj som tok over kommandoen over de russiske fredstyrkene som ble gjenværende på området, proklamerte sin støtte til separatistrepublikkens uavhengighet.¹⁸⁷

Hvis en konfliktsituasjon hadde oppstått på Krim, og deler av Svartehavsflåten hadde blitt involvert i kamphandlingene, så er det vanskelig å forestille seg at Jeltsin kunne ha ignorert kravene fra Duma om å involvere seg i denne konflikten. Det er også sannsynlig at militæret hadde gitt sin støtte til en slik utvikling.¹⁸⁸ Russlands nye doktrine åpnet for slike intervensjoner.

Ukraina følte seg ikke beroliget av Russiske territoriale garantier, fordi disse var direkte knyttet til medlemskapet i SUS. Grensegarantiene var bare gitt under forutsetningen av at Ukraina forble i denne strukturen, og dette ble ansett som utilstrekkelig i Kiev.¹⁸⁹ Samtidig gjorde Russlands ønske om en ledende rolle innenfor SUS at Kiev ble mistenksom til en dypere integrasjon eller medlemskap i denne organisasjonen. Usikkerheten for den territoriale suvereniteten gjorde at mange i Kiev anså atomvåpen som en garanti mot russiske pretensjoner, spesielt fordi Vesten ikke forstod landets sikkerhetsmessige bekymringer.¹⁹⁰ En gruppe på 162 ukrainske parlamentarikere gikk åpenlyst ut mot å gi opp atomvåpen.¹⁹¹ Denne motstanden representerte mer en tredjedel av parlamentet og antydte at nedrustningen kunne støtte på et seriøst problem. Argumentet som parlamentarikere fremmet var i stor grad basert rundt de russiske kravene om Krim. Det ble hevdet at nedrustningsspørsmålet måtte veies opp

¹⁸⁷ Pål Kolstø, 1997 s69 - s71

¹⁸⁸ Brzezinski, 1994 s 72 Forfatteren argumenterer at militære har blitt mer synlig I Russisk politikk.

Se også Rumer, Eugene B. "Eurasia Letter: Will Ukraine Return To Russia?" *Foreign Policy* number 96, Autumn 1994 s144 - Forfatteren bruker nesten identisk argument som meg, men trekker det lengre med å hevde at en Russisk intervensjon ville sannsynligvis medføre at Ukraina ville bli reintegrert med Russland.

Se også Kuzio, Taras "The Crimea - Europe's next Bosnia? *The Ukrainian Weekly*, 13 Mars 1994 s6 - Taras Kuzio fremmer argument at i tilfelle av konflikt på Krim ville deler av Svartehavsflåten bli aktiv involvert. Forfatteren maler en mer dystre bilde der det måtte forventes større kamphandlinger.

¹⁸⁹ Morrison, John "Pereyaslav and after: the Russian – Ukrainian relationship", *International Affairs*, 69, 4, 1993 s700

Se også Kommersant, 7 April 1993

¹⁹⁰ Nahaylo, 1999 s441

¹⁹¹ Kommersant, 29 April 1993

mot Ukrainas uavhengighet, mot landets nasjonale sikkerhet og territoriell integritet.¹⁹² Det skulle vise seg at motstanden mot våpenovergivelse ble stor nok til at parlamentet utsatte tilslutningen til ikke-spredningsavtalen og at landet dermed utsatte også det å erklære seg atomfritt. En parlamentariker påpekte at ved å beholde atomvåpen kunne Ukraina unngå et eventuelt Georgiascenario.¹⁹³ Han antydte da at Russlands potensielle støtte til separatistene på Krim kunne medføre tap av Krim. Denne fortolkningen ble også brukt av den ukrainske ambassadøren til USA som sa at våpnene var "*a powerful means of deterrence*" mot territoriale krav fra Russland.¹⁹⁴ Pål Kolstø påpeker at konflikten om flåten uroet vestlige observatører som fryktet en konflikt mellom to atommakter.¹⁹⁵

Mikhail A. Molchanov argumenterte at all form for russisk patriotisk manifestering ikke bør anses som en mulig underminering av verdensfreden. Forfatteren har så klart rett, men jeg mener at det er tydelig at russlands politiske ambisjoner underminerte den regionale fellesforståelse mellom Moskva og Kiev, og i større utstrekning berørte dette også nedrustningsprogrammet. Dette kan betegnes som underminerende for "verdensfreden". Her bør man allikevel huske at de ukrainske parlamentarikeres forhold til atomvåpen og muligheten for en konflikt mellom to atommakter bør vurderes kritisk. I en konfliktsituasjon er det gunstig for begge parter å vise hverandre i et dårlig lys. Det var spesielt gunstig for Kiev å overdrive færemomentet og fremstille Russland ovenfor Vesten som et imperium med ekspansive ambisjoner. Som den svakere part i konflikten var det taktisk gunstig for Ukraina å forsøke å samle støtte fra etablerte vestlige makter. Til tross for at Kiev hadde gode argumenter for sin frykt for utviklingen på Krim, så stiller jeg tviler jeg på at den parlamentariske opposisjonen mot nedrustning var utelukkende drevet av frykt for Moskva. Det ukrainske parlamentet koblet atomvåpenspørsmålet til Wien-konvensjonen.¹⁹⁶ Ved å nasjonalisere atomvåpen kunne man i prinsippet forvente en kompensasjon for destruksjonen. Ukrainas parlament forventet da både territoriale sikkerhetsgarantier og en økonomisk bistand fra Vesten på opp mot 5 milliarder dollar.¹⁹⁷ Kravtsjuk tok også opp spørsmålet om gassleveranser, og antydte at eventuelle kutt i leveransen fra Russland kunne hindre nedrustningen.¹⁹⁸ Militæranalytikeren Stephen J. Blank påpeker at det var de russiske gass og oljeleveransene som stadig fremstod som et av de viktigste punktene som Kiev presset på

¹⁹² Kommersant, 29 April 1993

¹⁹³ Kommersant, 23 November 1993

¹⁹⁴ The New York Times, 22 November 1993

¹⁹⁵ Kolstø, 1999 s252

¹⁹⁶ Kommersant, 29 April 1993

¹⁹⁷ The New York Times, 22 November 1993

¹⁹⁸ The Ukrainian Weekly, 13 Mars 1994 s1

under forhandlingene om våpendestruksjon med USA og Russland.¹⁹⁹ Kievs sikkerhetsbetyrninger kan ikke sees uten en sammenheng med landets økonomiske problemer.

Atomvåpen kunne ikke være noen sikkerhetsgaranti, slik de ukrainske parlamentarikere ønsket, fordi, som Kravtsjuk poengterte, landet hadde ikke kontroll over dem.²⁰⁰ USSRs rakettforsvar var et integrert system og kodene for utskytning av våpnene var under kontroll av Moskva, og missilene var innstilt å treffe mål i vesten. Kiev hadde ikke mulighet til å bruke disse våpnene, og selv om de hadde klart å skaffe aktiveringskodene, så ville dette være til liten hjelp å angripe Vesten under en konflikt med Moskva. Om Kiev skulle forsøke å omprogrammere disse våpnene, så er det stor sannsynlighet for at Moskva hadde fått vite om dette. For meg virker det som om Kiev, ved å utsette nedrustningen, forsøkte å bruke atomvåpenet som et politisk maktmiddel. På denne måten kunne Kiev vise sin frykt for Moskva og presse Vesten for sikkerhetsgarantier, økonomisk støtte og kontinuerlige gassleveranser fra Russland. Denne strategien vekket frustrasjon i USA.²⁰¹ Men etter min mening førte dette også til en forståelse for at ukrainsk nedrustning var forbundet ikke bare med landets økonomiske problemer, men også med den strategiske usikkerheten i Kiev.

Forskeren Eugene B. Rumer hevder at Ukraina utgjorde et stort politisk og sikkerhetsmessig problem for Russland. Et av hans viktigste argumenter var det at Kiev forsøkte å overbevise det internasjonale samfunnet om at landet var den siste bufferen mellom et aggressivt Moskva og resten av Europa.²⁰² Jeg mener at B. Rumers grunnlag for denne påstanden er problematisk fordi forfatteren oppgir kun ett sitat, og det fra en ukrainsk nasjonalist, og på basis av dette ene sitatet tegner han et bilde av holdningene til hele den politiske eliten i Ukraina.²⁰³ Selv om jeg ikke kan være sikker hvorvidt denne politikken faktisk hadde en bred støtte eller ikke, så var dette i alle fall ikke en offisiell politikk. Leonid Kravtsjuk utalte ved en rekke anledninger at Ukraina ønsket et vennskapelig forhold til Russland.²⁰⁴ Kiev ønsket slett ikke å være en buffer for Vesten, og var heller redd for å bli mellomklemt mellom to antagonistiske

¹⁹⁹ Blank, Stephen J "Proliferation and Non-Proliferation in Ukraine Implications for European and US Security" Strategic Studies Institute of the US Army War College (SSI), Carlisle, United States 1 July 1994 s8

²⁰⁰ Kravtsjuk intervju arrangert 20 Januar 2008

Se også Kincade and Natalie Melnyczuk, 1994 s86 og s87 - Støtter at atomvåpen er ubrukelig for Kiev

Se også The New York Times, 22 November 1993

²⁰¹ The New York Times, 22 November 1993

²⁰² Rumer, 1994 s140

²⁰³ Rumer, Eugene B. "Eurasia Letter: Will Ukraine Return To Russia?" *Foreign Policy* number 96, Autumn 1994 s139

²⁰⁴ Leonid Kravchuk: "Our Goal a Free Ukraine" s32 intervju med "Der Spiegel" 24 Januar 1992

blokker.²⁰⁵ Den ukrainske utenriksministeren talte for en forsiktig utvidelse av NATO og for at organisasjonen burde ”*unite rather than divide Europe*”.²⁰⁶ Det ble også etterspurt fra Ukrainisk side om at NATO ikke skulle utplassere atomvåpen på de nye NATO- landenes territorium.²⁰⁷ Denne politikken kan ikke kalles for russiskfiendtlig, men bør heller sees som et forsøk på en finbalansering mellom Russland og Vesten.

Det er nettopp denne balanseringen som irriterte Moskva, hevder Jakub M. Godzimirski.²⁰⁸ Etter min mening var Kievs uavhengige geopolitiske rolle, i strid med ønskene til Moskva, tett forbundet med flåtekonflikten, dens basering og Kievs negative syn på SUS. Kievs uavhengige stilling var noe nytt for Moskva. Russland så sin makt krympe i det som vanligvis ble sett på som den tradisjonelle interessesfæren, og dette ble oppfattet truende.

MASSANDRAAVTALEN

Kaoset rund ratifiseringen av Moskvaavtalen førte til at et nytt møte mellom presidentene var nødvendig. Den nye Massandraavtalen skulle virkelig vise Ukrainas økonomiske svakhet i forhold til Russland. Møtet i Massandra resulterte nemlig i et dokument der Kiev syntes å ha gitt opp sin del av flåten, og gått med på at Russland skulle få bruke flåteinfrastrukturen mot nedbetaling av energigjelden til Moskva.²⁰⁹ Massandraavtalen var i sin essens et prestisjenederlag for Ukraina, og det man kan lure på hvorfor Kiev undreskrev denne avtalen.

Den russiske siden koblet energigjelden opp mot flåtespørsmålet. Det økonomiske presset som man kunne ane foregikk i kulissene før Massandramøtene, skulle nå bli økt til ultimatumsnivå. Avisen Kommersant antydte at et meget hardt press ble utøvd på Kiev gjennom energileveransene.²¹⁰ Kravtsjuk forklarte seinere at den ukrainske siden fikk ret tog slett høre: *"If you don't find the means to start repaying debts right away, Russia will turn off the gas and oil supplies."*²¹¹ Den ukrainske delegasjonen virket helt overasket over denne direkte

Se også Leonid Kravchuk: "Our Goal a Free Ukraine" s34 intervju med "Repubblica", 27 Januar 1992

Se også Leonid Kravchuk: "Our Goal a Free Ukraine" s35 intervju med "Vprost", 10 Februar 1992

Se også Leonid Kravchuk: "Our Goal a Free Ukraine" s43 Kutsjmas offentlig tale til Svartehavsflåten Personell, 2 April 1992

²⁰⁵ The Ukrainian Weekly, 19 Februar 1995 s1 - Ukrainisk forsvarminister i samtale med NATO påpekte frykt for organisasjonens ekspansjon, fordi dette kunne medføre at landet ble en buffer mellom to motstående grupperinger.

²⁰⁶ The Ukrainian Weekly, 27 Oktober 1996 s1

²⁰⁷ The Ukrainian Weekly, 27 Oktober 1996 s2

²⁰⁸ Godzimirski, 1997 s139

²⁰⁹ Massandraavtalen 3, September 1993 Kan finnes i bibliografi

²¹⁰ Kommersant, 4 September 1993

Se også Kommersant, 7 September 1993

²¹¹ The Ukrainian Weekly, 12 September 1993 s2

koblingen mellom skipene og gjelden²¹², noe som tyder på at tidligere forhandlinger om gjeldsnedbetaling hadde hatt en annen karakter. Kravtsjuk forklarte at han var tvunget til å underskrive avtalen fordi landets økonomiske situasjon var katastrofal, og dette gjorde det umulig å stå imot de russiske kravene.²¹³ Kravtsjuk samtykke i Massandra var altså begrunnet i landets økonomiske situasjon, men det kan også tenkes at presidenten fryktet den ustabile situasjonen på flåten og i Sevastopol. "*We could well have lost both the fleet and the Crimea,*"²¹⁴ om vi ikke hadde underskrevet denne avtalen, hevdet presidenten. Presidenten argumenterte med at det var nødvendig å roe ned den ansente situasjonen på halvøya ved å komme frem til en løsning i flåtespørsmålet. Men det er verd å stille spørsmålet i hvor stor grad dette argumentet bare var fremmet i kjølvannet av den harde kritikken han selv ble utsatt i etterkant av Massandraavtalen. Den vekket nemlig en storm av protester i Ukraina. Opposisjonen i parlamentet antydte at det kunne bli nødvendig å stille Kravtsjuk for riksrett og tvinge regjeringen til å gå av.²¹⁵

Det viste seg også at det var motstand mot denne avtalen internt i regjeringen, forsvarsminister Morozov erklærte for eksempel at han ikke kunne forsvare Ukrainas sørlige territorium om avtalen skulle bli implementert.²¹⁶ Morozov skulle gå av fra sin stilling kort tid etter Massandra.²¹⁷ Det ble spekulert om at han var blitt fjernet for sin åpenlyste kritikk, men det kan også tenkes at avgangen hans var en gest til Moskva, spesialet om det tas i betraktning også admiral Kozhyn hadde blitt fjernet i samme tidsrom.

Avtalen vekte også protester blant folket, og det ble demonstrasjoner på gata. Over 15000 mennesker samlet seg i Kievs gater med ulike plakater som "*Out with Kravchuk and Kuchma,*" "*Black Sea Fleet: Ukrainian Fleet,*" "*We Demand Ukraine's Exit from the CIS,*"²¹⁸ Demonstrasjonen var altså ikke bare en emosjonell respons på avtalens karakter, men folket var også i mot en tettere integrasjon med SUS. En undersøkelse gjort i Kiev av det sosiologiske senteret *Democratic initiatives* viste noen interessante tall.²¹⁹ 68% av de spurte mente at Ukraina ikke burde oppgi sine atomvåpen, noe som må betegnes som markant motstand i et land som opplevde Tsjernobylkatastrofen og bare noen år tidligere hadde erklært et ønske om være fritt for atomvåpen. Det er ikke urimelig å tolke denne holdningsendringen som et resultat av den ansente situasjonen mellom Ukraina og Russland. Videre fremkom det

²¹² The Ukrainian Weekly, 12 September 1993 s2

²¹³ The Ukrainian Weekly, 12 September 1993 s2

²¹⁴ The Ukrainian Weekly, 26 Desember 1993 s6

²¹⁵ The Ukrainian Weekly, 12 September 1993 s2

²¹⁶ The Ukrainian Weekly, 19 September 1993 s3

²¹⁷ The Ukrainian Weekly, 14 November 1993 s4

²¹⁸ The Ukrainian Weekly, 26 September 1993 s1

²¹⁹ The Ukrainian Weekly, 10 Oktober 1993 s2

av undersøkelsen at 48% var imot Massandraavtalen, mens bare 24% støttet den, noe som må betegnes som et relativt klart tegn på at det var stor motstand mot avtalen, i alle fall blant Kievs innbyggere. Demonstrasjonene i Kiev må sees i lyset av ukrainernes manglende tiltro til de statlige organene: det fremkom av undersøkelsen at 81% hadde ingen tiltro til parlamentet, 69% hadde ingen tiltro til regjeringen og 55% hadde ingen tiltro til presidenten. Motstanden mot avtalen må derfor settes i sammenheng med den generelle mistroen mot maktapparatet og dets evnet til å ta vare på Ukrainas økonomiske og politiske interesser.

Til sist må det også påpekes at den anspente situasjonen på Krimhalvøya ble koblet sammen med Kievs ettergivende holdning i Massandra. Det ble fryktet i Ukraina at Kiev ikke var i stand til å motstå de territoriale kravene fra Russland angående Sevastopol og Krim.²²⁰ Denne frykten er merkbar for eksempel i denne emosjonelle artikkelen i avisen *Ukrainian weekly*.²²¹ Signalene fra Russland forsterket denne usikkerheten ytterligere, for eksempel uttalte utenriksminister Kozyrev mot slutten av året at "*Sevastopol was, is and will be a Russian city.*"²²² Hvis Kravtsjuk virkelig trodde på at reguleringen av flåtespørsmålet skulle stabilisere situasjonen rundt Krim, slik han selv påstod, så var denne oppfatningen meget kontroversiell.

Det er verdt å merke seg at også i Russland ble Massandraavtalen møtt med motstand. Lederen for *Fronten for nasjonal redning*, Ilja Konstantinov, anklaget Jeltsin for han var villig til å betale for noe som juridisk sett tilhørte Russland.²²³

Det var naturlig at det skulle bli motstand mot denne avtalen både i Kiev og Moskva. Massandraavtalen skulle innebære et tilsynelatende tap av alt som Kiev hadde kjempet for siden 1991, og noe slikt kunne ikke gå ubemerket. Mens i Russland, til tross for en seier angående flåten, var det ikke mulig å la være å innse at siden Moskva skulle i følge avtalen leie infrastruktur fra Ukraina, så var dette en indirekte anerkjennelse av Krims ukrainske status.

Jeg mener allikevel Massandraavtalen ikke bare var et nederlag for Kiev. Ukraina befant seg i en presset situasjon, og Massandraavtalen var et forsøk på en rasjonell løsning som var mulig for begge partene å svelge.

Bohdan Nahaylo har gjort et poeng av at en "ydmyket" Kravtsjuk ble tvunget til å akseptere denne avtalen.²²⁴ Jeg mener dette er en noe forenklet forklaring. Disse avtalene var

²²⁰ Tamara Tarnavska intervju 25 Januar 2008

²²¹ The Ukrainian Weekly, 12 September 1993 s6

²²² The Ukrainian Weekly, 26 Desember 1993 s6

²²³ Kommersant, 7 September 1993

²²⁴ Nahaylo, 1999 s461

på et så høyt nasjonalt nivå at det ville være meget vanskelig å omgå kravet om ratifisering fra parlamentene. I memoarene sine holder Kravtsjuks forsvarstale for sin fremferd under forhandlingene rundt Massandraavtalen.²²⁵ Han vurderte selv situasjonen nærmere en seier enn et nederlag, og spesielt viktig for ham var det at avtalen unngikk en russisk basering på Krim. Kravtsjuk var altså i prinsippet positiv til avtalen, og jeg tolker det slikt at han sannsynligvis ikke syntes det var riktig å la seg knytte emosjonelt til selve flåten, men heller tenke pragmatisk og bruke skipene som brikker i det politiske spillet. Videre skriver Kravtsjuk om at han ikke regnet med at avtalen skulle blir ratifisert. Presidentens holdning må sees i lyset av problemene med realiseringen av bestemmelsene i Moskvaavtalen.

Det virker mer sannsynlig at Kravtsjuk, ved å underskrive Massandraavtalen, ønsket å kjøpe seg mer tid for å formulere en fornuftig strategi for en situasjon som virket håpløs. Flere meningsbærende aviser deler Kravtsjuks vurdering av situasjonen og antyder at Massandraavtalen ikke kommer til å bli ratifisert, verken i Russland²²⁶ eller i Ukraina²²⁷.

En gjennomgang av Massandraavtalen viser at dokumentet er kort og upresist. Det at avtaleteksten henviser til de tidligere avtalers definisjon av eierskapsforholdet, er merkelig, siden ingen klar posisjon hadde blitt stadfestet. Moskvaavtalen, den mest konkrete av dem, ble aldri ratifisert. Kommisjonen som i følge Massandraavtalen skulle bli nedsatt for å utarbeide leieverdien for infrastruktur og kjøpeverdien for militærmateriell, ville treffe på flere konflikter om prissettingen. I en atmosfære av lite velvillighet er det lite realistisk å tro at det skulle la seg gjøre å gjennomføre denne prosessen i løpet av en måned, slik det stod i avtalen. Den påfølgende dragkampen kunne ha blitt til en langtrukken politisert prosess med ingen garantier om å nå et endelig resultat. Det er også interessant at det russiske ønsket om å kontrollere 50% av infrastrukturen, slik det ble formulert i Moskvaavtalen hadde nå fått en endret karakter i Massandra. Avtalen stipulerte at Russland skulle "bruke" all infrastruktur og betale leie av den delen som skulle tilhøre Ukraina. Denne formuleringen som var så lite spesifikk, antydte at infrastrukturspørsmålet fortsatt var åpent.

En del av Massandraavtalen omhandlet atomvåpen. Kievs samtykke til å gi fra seg atomvåpenet må vurderes i konteksten av at både Moskva og USA presset Ukraina til å holde løftet om å bli atomfritt. Denne posisjonen begynte å få motstand både i parlamentet og blant den ukrainske befolkningen, men på dette tidspunktet var Ukraina bundet av forpliktelsen om å overlevere disse våpnene. Å gå tilbake fra det løftet ville ha fått konsekvenser for forholdet

²²⁵ Kravtsjuk, 2002 s172- s174

²²⁶ Kommersant, 7 September 1993

²²⁷ The Ukrainian Weekly, 12 September 1993 s1

til Vesten, noe Kiev ikke ønsket, spesielt med tanke på subsidiene de mottok. Det er også verdt å påpeke at Kiev hadde klart å sikre seg en kompensasjon for overleveringen av atomvåpenet i form av et nedgradert uran som skulle brukes i ukrainske atomanlegg.²²⁸

Massandra avtalen representerte, etter min mening, en høyst rasjonell løsning på begge lands problemer. Kievs voksende energigjeld skulle bli løst ved at landet leide ut flåtens infrastruktur til Russland og solgte unna en i stor grad unødvendig armada av gamle og rustne skip. Russland ville på denne måten få noe igjen for sine råvarer som Ukraina var ute av stand til å betale for. Også atomvåpenavtalen hadde en fornuftig økonomisk komponent: Kiev klarte å sikre seg en viktig strategisk resurs nødvendig for å holde atomanleggene oppe, noe som må betegnes som en viktig gevinst for et land med stort energibehov og i dyp økonomisk krise.

Men frykten for å miste Krim og prestigen begge landene knyttet til flåten gjorde at ratifiseringen av denne avtalen skulle bli meget vanskelig. Spesielt i Ukraina ble det tydelig at til tross for at landets økonomiske problemer skulle bli mindre, så fantes det allikevel sterke krefter som mente man var for ettergivende i flåtespørsmålet. Den ultimative formen for økonomisk press fra Moskva viste også et annet viktig moment: Jeltsin trumfet igjennom noe som fra hans perspektiv var ønskelig, men den ultimative forhandlingsformen stilte Kravtsjuk i en meget svak posisjon og åpnet for en sterk emosjonell kritikk av ham på hjemmebanen. Den russiske siden viste liten forståelse for at forhandlingspartneren deres var avhengig av å kunne "selge avtalen" til parlamentet for ratifisering. På denne måten var Moskva selv med på å gi denne avtalen et vanskelig utgangspunkt. Det er nesten overraskende hvor enkelt denne avtalen forsvant, uten noen betydelig drama. Dette tyder på at motstanden mot avtalen var stor og at det var en bred enighet om at denne løsningen ikke kunne føre frem til noe. Avtalen kom ikke engang til en ratifiseringsprosess. Det er også et poeng her at slik begivenhetene utviklet seg i Moskva, med angrepet på parlamentet, så ble Massandraavtalen skjøvet i bakgrunnen. Også i Ukraina ble den politiske kampen intensifisert mellom presidenten og parlamentet. Massandra avtalen forsvant i skyggen av nye politiske problemstillinger.

Arkadi Moshes hevder at den eneste gangen Russland utøvde økonomisk press mot Kiev, var i forbindelse med Massandramøtet, der Russland forsøkte å bruke Ukrainas gjeld for å få politisk gevinst under forhandlingene om Svartehavsflåten og atomvåpnene. Han hevder at det fullstendige nederlaget til denne politikken viste hvor lite hensiktsmessige en slik strategi var. Et av kronargumentene hans er det at Kiev ikke var i stand til å betale gjelden for

²²⁸ Avtalen om atomvåpen 3, September 1993 Se punk, 2 Kan finnes i bibliografien

energileveransene fra Russland, men at Moskva allikevel fortsatte å levere disse varer og gikk til og med på og en refinansiering av gjelden.²²⁹

Det er mulig å fremme flere kritiske bemerkninger til denne fortolkningen. Økonomisk press viste seg å fungere, dette ser vi i alle avtalene om Svartehavsflåten som ble underskrevet etter Massandra. Det er mulig å se at det økonomiske aspektet alltid er tilstede, siden Ukraina sier seg villig til å selge en betydelig del av flåten i veksel mot gjeldsreduksjonen. Det er også verdt å merke seg at Kravtsjuk, rett etter Massandramøtet, reverserte noe av sin politikk angående SUS og underskrev en avtale om et tettere økonomisk samarbeid mellom Ukraina og SUS.²³⁰ Dette kan ha blitt påvirket Ukrainas vanskelige økonomiske situasjon og landets avhengighetsforhold til Russland. Ukrainas bevegelse mot en tettere integrasjon med SUS var et politisk ønske i Russland, og dette kan derfor delvis forklare den balanserte holdningen Moskva viste i spørsmålet om gjeldsrefinansiering og fortsettelse av energileveransene. En annen viktig moment er det at Kravtsjuk antydte til president Clinton at en stopp i energileveransene fra Russland kunne få interne politiske konsekvenser som i sin tur kunne true desarmeringen av atomvåpnene. Clinton erklærte at han skulle forsøke å finne en løsning med Russland.²³¹ Det ble videre erklært at USA skulle utvide den økonomiske hjelpen til Ukraina med 700 millioner²³², noe som antydte at Washington begynte å se på de ukrainske problemer med større forståelse. For USA var den ukrainske desarmeringen en prioritet, og det kan antas at USA spilte en rolle i å påvirke Russland til å refinansiere den ukrainske gjelden. Russland var heller ikke i posisjon til å bestride Washingtons forespørsel, selv om de hadde ønsket det fordi landet selv var avhengig av den økonomiske hjelpen de fikk fra USA.

Påstanden til Arkadi Moshes om at Moskva brukte økonomisk press i forbindelse med Svartehavsflåten kun en gang, er også problematisk. Problematikken rundt økonomisk press ble knyttet sammen med en rekke andre problemer: forholdet mellom Kiev og SUS og den ukrainske geopolitiske orienteringen generelt; Statusen til Sevastopol og baseringen av flåten; de økonomiske relasjonene mellom landene; debatten om eierskapsretten over verdiene etter Sovjetunionen; og avskaffelsen av atomvåpen, for å nevne noen.

Økonomisk press må vurderes i en bredere kontekst enn bare konflikten om flåten. Og i denne bredere konteksten er det flere tegn på at Moskva altså brukte økonomisk press. Det kan for eksempel nevnes at gassleveransene ble solgt billigere til SUS-landene enn til Ukraina

²²⁹ Moshes, Arkadij "Konfliktnyj Potensial V Rossijsko – Ykrainskih Otnoshenijah. Vzgljad Iz Rossiji" *Etnitjeskie i regionalnye konflikty v Evrazii. Kniga 2* Moskva, Vesj Mir, 1997 Dessverre har artikkelen ikke sideantall så jeg må henvise til den i sin helhet

²³⁰ The Ukrainian Weekly, 26 Desember 1993 s6

²³¹ The Ukrainian Weekly, 13 Mars 1994 s1

²³² The Ukrainian Weekly, 13 Mars 1994 s1

som stod utenfor. Dette impliserer at denne resursen hadde mer enn en bare økonomisk betydning for Moskva, den kunne også brukes som en form for ”soft power” til å påvirke land som var utenfor til å ta det ”riktige steget” i retning av en tilslutning til SUS. Dette kortet kunne også brukes til å løse andre problemer.²³³ Det kan også påpekes at leveringskvotene fra Russland var skiftende og dette medførte at Ukrainere følte en økonomisk press.²³⁴

Selv om det hadde vært mulig å argumentere for at økonomisk press bare ble brukt under Massandra, er det mulig å si at bare forventningen om dette kunne skje, hadde en påvirkningskraft på Kiev, og ledelsen i Ukraina var nødt til å ta denne faktoren med i betraktning når de vurderte forhandlingsstrategiene ovenfor Moskva. Som jeg antydte før i oppgaven, det er fullt mulig å hevde at økonomisk press ble brukt før Massandra. Professor Taraz Kuzio argumenterte for eksempel for at økonomisk press ble brukt også i 1996, like før det russiske parlamentet for andre gang erklærte Sevastopol som russisk.²³⁵ Denis Rafijenko²³⁶ hevder at kuttet i gassleveransene vinteren 1993, var ment for å tvinge Kiev til å oppgi atomvåpnene. Jeg er enig med dem og mener også at økonomisk press ble brukt både før og etter Massandra, og at Russland på denne måten skulle få Kiev til å bli ”mindre vanskelig”.

Ivana Klympush, hevder at de økonomiske disputtene var forbundet med de politiske, og at Moskva var ofte villig til å vise sine økonomiske muskler for å vinne en politisk gunstig posisjon i forhold til Kiev.²³⁷ Stephen J. Blank hevder at leveransekuttene skjede ved flere anledninger i 1993, noe som støtter min påstand, og at dette påvirket Ukrainsk økonomi meget hardt og hadde vekket frykt i Kiev²³⁸. Det må også sies at bruken av økonomisk press mot Kiev ikke var noe enkeltstående tilfelle, men antydte en praksis. Den daværende georgiske president Eduard Sjevardnadze erklærte motvillig at landet skulle bli medlem i SUS, og forklaringen var "*if you want gas, oil, raw materials... then join the CIS*"²³⁹ Chloë Bruce argumenterer i sin artikkel at Moskva også var villig til å bruke energipress på Hviterussland.²⁴⁰ Zbigniew Brzezinski støtter også denne påstanden.²⁴¹ Allt dette tatt i

²³³ The Ukrainian Weekly, 28 Mars 1993 s2

²³⁴ The Ukrainian Weekly, 24 Oktober 1993 s13

²³⁵ Kuzio, Taras "Russia still threatens Ukraine's stability." *The Ukrainian Weekly*, 17 November 1996

²³⁶ Rafeenko, Denis "Jedernyj Faktor vo vneshnej politike Ukrainy (1991-1996)" *Belorusskij Sjurnal Mesjdunarodnogo prava I mesjdunarodnyh otnoshenij* No 3 2004 Dessverre har artikkelen ikke sideantall så jeg må henvise til den i sin helhet

²³⁷ Klympush, Ivana "Ukraine and Russia: Strategic Partnership vs. Mutual Dependence" *Between Russia and the West Foreign and Security Policy of Independent Ukraine* Peter Lang AG 1999 s250 og s255

²³⁸ Blank, 1994 s8

²³⁹ The Ukrainian Weekly, 24 Oktober 1993 s2

²⁴⁰ Bruce, Chloë "Friction or Fiction? The Gas Factor in Russian – Belarusian Relations" Chatham House, London, United Kingdom, 2005

betraktning, er det usannsynlig at Russland bare skulle legge økonomisk press på Kiev under Massandramøtene. Jeg vil hevde videre at gjeldspørsmålet og energileveransene var blant de mest effektive pressmidlene Moskva hadde til rådighet under forhandlingen med Ukraina. Kiev måtte manøvrere sin posisjon under trusselen om kutt eller reduksjon av energileveransene, noe som svekket Ukrainas forhandlingsevne og var med på å moderere landets forhandlingsposisjon. Det må derimot poengteres at forståelsen av økonomisk press fra Moskvass side er mer komplisert enn så: Russland var selv i en økonomisk omstrukturingsfase, og hadde egne økonomiske behov å tenke på. Dermed blir det uriktig å se på økningen av olje- og gassprisene eller på reduksjon i leveransene av disse varer til Kiev, bare som et politisk pressmiddel; det virker sannsynlig at dette var en blandingspolitikk som også hadde en god del økonomisk rasjonalitet i seg.

ODESSAEPISODEN

Situasjonen på flåten fortsatte å være spent, de sosiale kravene til besetningene var enda ikke blitt oppfylt. Denne situasjonen førte til at offiserene ved flåtens ubåtstyrker henvendte seg til ledelsen i Moskva, Kiev og Krim med en ny politisk forespørsel. De krevde at partene skulle komme til en løsning og at Sevastopol skulle bli hovedbase for en samlet flåte. De gjentok også kravene om at matrosene og deres familier skulle bli tildelt et dobbeltstatsborgerskap. De påpekte at man var nødt til å løse flåteproblemet for å få ned temperaturen i den tilspissede konflikten.²⁴² Det er tydelig at offiserenes ønsker hadde en politisk bakgrunn, en samlet flåte som skulle forbli i Sevastopol, helst under ledelsen av Russland. Disse ønskene kom i direkte konflikt med Kievs forsøk på å underlegge seg ulike installasjoner på halvøya. Offiserene i den 318. divisjonen hadde erklært at de ikke ville sverge lojalitet til Ukraina, noe som impliserte at Kiev ikke skulle få kontroll over dette militæranlegget²⁴³. Det er verdt merke seg forklaringen gitt av en av de offiserene som var med på denne ednekten. *”Vi var sovjetiske offiserer, det er ikke riktig for en offiser å avgi ed for andre gang. Det finnes kun ett fedreland, derfor er det bare mulig å avgi ed én gang.”*²⁴⁴ Denne offiseren hadde tydeligvis problemer med å forsones seg med Sovjetunionens fall, i konflikten mellom Moskva og Kiev lå lojaliteten hans hos SUS-strukturen eller hos den russiske nasjonen. Siden SUS-strukturen hadde mistet mye av sin betydning og konflikten hadde utviklet seg til en bilateral affære mellom Ukraina og Russland, er det sannsynlig å anta at Russland var en naturlig arvtaker for

²⁴¹ Brzezinski, 1994 s73

²⁴² Kommersant, 13 Januar 1994

²⁴³ Kominform, 28 Juli 2009

²⁴⁴ Kominform, 28 Juli 2009

Sovjetunionen, for denne offiseren. Slike utsagn bør allikevel tas med en klype salt: de russiske offiserene fikk nemlig utbetalt tre til fem ganger så mye som de ukrainske, og dette kunne ha spilt en rolle for valget av landet man ønsket å tjene.²⁴⁵ Den økonomiske situasjonen i Ukraina gjorde det også sannsynlig at flåten kunne bli nedskjært, og dette igjen kunne ha truet offiserenes stilling, noe som igjen gjorde det mer fordelaktig å tjenestegjøre for Russland. Sven Gunnar Simonsen påpeker i sin utdypende artikkel at slike holdninger var relativt vanlige.²⁴⁶ Det kan derfor tyde på at konflikten om flåten berørte identitetsfølelsen til flere av offiserene, noe som tydeligvis ga Moskva et fortrinn.

Hendelsene i den 318. divisjonen viste seg å være en forløper for en meget alvorlig situasjon som senere skulle bli betegnet som Odessaepisoden.

Det er til dels motstridene forklaringer på hva som egentlig skjedde i Odessa, og både de pro-russiske²⁴⁷ og de pro-ukrainske²⁴⁸ kildene forsøker å legge skylden på hverandre. Ved å forholde seg kritisk til begge kildene er det allikevel mulig å komme frem til en noenlunde nøytral fortolkning av begivenhetene: Skipet *Tsjeleken* ble lastet opp med navigasjonsutstyr for flere millioner dollar og dette skulle fraktes vek fra basen til den 318. divisjonen. De ukrainske myndighetene anså dette som et tyveri av ukrainsk eiendom og sendte grensevaktene for å stanse skipet. Basekommandanten ga i sin tur en ordre om å bryte grensevaktens blokkering, og han tillot matrosene som var under hans kommando å bruke skarpladdvåpen for å gjennomføre dette. Grensevaktene var ikke bevæpnet og de trakk seg tilbake, slik at skipet kunne forlate porten. Men da ble ukrainske skip sendt ut for å blokkere *Tsjeleken*, og deler av den russiske flåten kom *Tsjeleken* til unnsetning.

Episoden kunne ha utviklet seg til en meget seriøs trefning mellom ulike deler av Svartehavsflåten. De ukrainske styrkene trakk seg unna konfrontasjonen, men dagen etter denne episoden ble basen til den 318. divisjonen stormet av ukrainske spesialstyrker som overtok kontrollen over basen. Denne versjonen av hendelsesforløpet støttes også av Los Angeles Times²⁴⁹. Episoden viste at det var et stort potensial for konflikt internt på flåten. Konflikten kunne utvikle seg over relativt ubetydelige verdier, som for eksempel et navigasjonsutstyr som i det store og hele ikke kunne betegnes som noe stor gevinst eller tap for noen av partene. Igen blir det tydelig her at avgjørelsen til en lokalledelse som handler på egenhånd, kan fort få enorme konsekvenser.

²⁴⁵ Kommersant, 16 April 1994

²⁴⁶ Simonsen, 2000

²⁴⁷ Kominform, 28 Juli 2009

²⁴⁸ Delo, 19 September 2008

²⁴⁹ Los Angeles Times, 12 April 1994

Den ukrainske reaksjonen og overtakelsen av basen førte også til en ytterligere opptrapping av konflikten, og dette igjen lett kunne føre til blodsutgytelse og en videre destabilisering av situasjonen. En offiser i Sevastopol vedkjente for eksempel at han allerede hadde regnet ut skytevinklene på skuten sin for å treffe den ukrainske flåtestaben. Han forklarte videre at for å tilintetgjøre de ukrainske skipene i Sevastopol skulle det trenge "trettifem minutter med skitten tid"²⁵⁰ Det kan tenkes at denne offiseren bare skrøt, men det er også mulig at det er nettopp slik enhver soldat hadde tenkt i en lignende situasjon, men det virker uansett troverdig at i alle fall deler av besetningen så en reell mulighet for konflikten mellom flåtene. Avisen *Kommersant* stilte spørsmålet: hvis situasjonen kunne bli så anspent ved en konflikt om et navigasjonsutstyr, så hva mer kunne flåtepersonellet finne på i tilfellet en virkelig seriøs tvist mellom Moskva og Kiev.²⁵¹

Jeg mener at Odessaepisoden avdekket en interessant dimensjon ved mannskapene på flåten. Mye av fokuset har vært sentrert rundt offiserene på flåten, fordi disse menn hadde, naturlig nok, en stor påvirkningskraft på mannskapene. Deres nåværende myndighet sprang ut ikke bare fra den militære strukturen, men også fra kulturen i det forutgående regime som ikke ga mye rom for en selvstendig politisk opposisjon til de statlige strukturene. Selv om perestrojkatiden hadde løsnet på noen av disse koder, så var denne mentaliteten allikevel tilstedeværende i militæret.

Den 18. april hadde 60 % av personellet på basen til den 318. divisjon avsverget lojalitet til Ukraina,²⁵² noe som kan tolkes forskjellig. Enten var det slik at de fleste matrosene valgte å sverge for Ukraina fordi den ytre situasjonen og kommandostrukturen hadde endret seg, eller så var disse matrosene i utgangspunktet uenige med offiserenes motstand mot å avgi ed for Ukraina, og de valgte å vise frem holdningene sine når anledningen bød seg. Man kan ikke trekke konklusjoner bare på basis av personellets holdninger, men det er viktig å få frem at de ukrainske myndighetene gjennomførte flere omstruktureringer i kjølvannet av den vellykkede overtakelsen.²⁵³ Dette førte til at flere baser falt under Kievs kontroll. Beskorovajnijs, lederen for den ukrainske flåten, poengterte at flåtepersonellet som før hadde vært usikker på hvor lojaliteten deres lå, bestemte seg nå for å støtte Ukraina, etter at landet hadde vist en mer standhaftig holdning.²⁵⁴ Det Beskorovajnijs antyder her, mellom linjene, er altså at

²⁵⁰ *Kommersant*, 26 April 1994

²⁵¹ *Kommersant*, 16 April 1994

²⁵² *Ukrainian News*, 18 April 1994

²⁵³ *Delo*, 26 November 2007

Se også Markus, Ustina "Black Sea Fleet Dispute Apparently Over", *Transition*, vol. 1 no. 13 July, 1995 s34

Se også Zerkolo Nedelji, 9 Desember 1995 Mer detaljert forklaring om baser

²⁵⁴ *Delo*, 26 November 2007

lojalitetserklæringen ikke bare var frivillig, men at en form for press hadde blitt anvendt. Men samtidig er det et poeng her at baseovertakelsene vekket lite oppstyr eller motstand blant matrosene, og at Kiev også hadde støtte blant personellet på flåten. Offiserene viste her igjen sin evne til å påvirke flåteforhandlingene: en ny krise krevde et nytt toppmøte.

Den neste runden i forhandlingene om Svartehavsflåten kom bare fem døgn etter Odessaepisoden. Den prinsipielle avtalen som forhandlere kom frem til, bær preg av hastverk og viste seg å ha store mangler.²⁵⁵ Avtalen stipulerte at flåtene ikke skulle baseres sammen, men det ble ikke spesifisert hvor de skulle baseres, eller hvem som skulle flytte. Atskillelsen av flåtene var førsteprioritet, da dette kunne redusere faren for konflikt mellom de ulike mannskapene, mens offiserenes sosialkrav ble fullstendig utelatt, selv om dette også hadde sannsynligvis dempet spenningen. Avtalen sa også at Ukraina skulle få kontroll over 15 % - 20 % av flåten. Dette viser at partene hadde beveget seg langt unna Moskvaavtalen der man snakket om en femti-femtifordeling, og at det var heller tankegangen bak Massandraavtalen (der Ukraina skulle kjøpe seg ut) som hadde fått en større gjennomslagkraft. Men motstanden mot en total overgivelse av den ukrainske delen av flåten var også tatt i betraktning ved at Kiev skulle beholde en del av skipene.

Det er klart at avtalens vage formuleringer måtte skape problemer. I avtalen stod det at eventuelle problemer skulle løses i løpet av ti døgn, noe som igjen virker fullstendig urealistisk, når man tar i betraktning hvor lenge flåteproblemet har eksistert, og hvor sterke følelsene var på begge sider. Det danner seg et bilde av at partene igjen var villige til å fikse de akutte problemene, men de skulle også vise seg at posisjonene var fortsatt langt fra hverandre.

Situasjonen på flåten virket kaotisk; begge sidene forsøkte å ta kontroll over det de kunne komme over. En offiser beskrev dette slik *"Творилось тогда что-то невообразимое. Украина стремилась сохранить все, что было на ее базах, Россия, в свою очередь, спешно все вывозила."*²⁵⁶ Ukrainere forsøkte å ta kontroll over det de mente var deres eiendom, Russland prøvde å reddet alt det inventaret de kunne frakte ut. Og det var nemlig inventaret som skulle bli et av de første problemene. Kiev mente at inventaret skulle fordeles etter 1991-beholdningen, Moskva ønsket at beholdningen fra 1994 skulle legges til grunn for fordelingen.²⁵⁷ Selv om det kan argumenteres for at den russiske posisjonen baserte seg på at problemet skulle løses fort, uten å bruke tiden på å stadfeste inventaret slik det var i 1991, så

²⁵⁵ Moskvadokumentet 15, April 1994 Kan finnes i bibliografien

²⁵⁶ Kominform, 28 Juli 2009

Se også Zerkolo Nedelji, 9 Desember 1995

²⁵⁷ Kommersant, 16 April 1994

er det allikevel mer sannsynlig at Moskva rett og slett ikke ønsket å dele inventaret de allerede hadde fått kontroll over.

Et viktig poeng ved denne avtalen var det at fordelingen av skipene ble nå mindre akutt. Det var et tegn på at Jeltsin nå var villig til å forstå den interne politiske situasjonen i Ukraina angående flåten, og han valgte til og med å irettesette sin forsvarsminister Gratsjov, i nærværet av Kravtjusk, for å ha for hard holdning i flåtespørsmålet.²⁵⁸ Det er mulig å spekulere i at Jeltsin her, ved å irettesette sin egen forsvarsminister, ønsket å antyde at også han var nødt til å forholde seg til en intern opposisjon, og på den måten påvirke Kiev til gjensidige konsesjoner. Men denne tolkningen er lite sannsynlig fordi Kiev allerede var klar over at flåtespørsmålet er en betent sak i Russland. Det er heller mer sannsynlig at Jeltsin ble klar over at enhver avtale måtte gjennom en ratifiseringsprosses i Ukraina, og slik som Massandraavtalen hadde vist – ratifiseringen var umulig om ikke Kiev kunne vise til at de ikke hadde tapt fullstendig. Jeg mener at dette er enda et tegn på at Jeltsins posisjon var i endring. Fra et ønske om å kontrollere mesteparten av flåten på begynnelsen av konflikten, gikk han gradvis over til et mer avbalansert standpunkt under Moskvamøtet, der det ble enighet om å dele flåten, for så snu igjen og forsøke å få til en total overtakelse av armadaen i Massandra. Nå i 1994 ble hans standpunkt igjen mer moderert.

Under diskusjonen om fordelingen av skipene viste det seg at sidene var ikke så langt fra hverandre, selv om det gjenstod en del problemer. Uenigheten om skipene hadde minsket til 126 skuter fra en total beholdning på 833.²⁵⁹ Partene var enige om at Kiev skulle ta kontroll over 164 skip. Men Russland mente at siden Kiev allerede hadde tatt kontroll over 126 båter, så var det kun 38 båter som skulle overføres under ukrainsk kontroll. Ukraina på sin side ønsket å få 164 skip i tillegg til dem de allerede kontrollerte. Kiev var ikke villig til å gi opp de skipene de hadde klart å overta, på samme måte som Moskva ikke ønsket å dele inventaret.

Det er nå mer tydelig at begge partene hadde brudd med prinsippene fra Dagomys, men det kan også påpekes at konflikten om skipene hadde mildnet betraktelig. Den ukrainske viseutenriksministeren forklarte at landet ville selge en betydelig del av flåten til Russland, og erklærte at "*Ukraine does not need all of these ships.*"²⁶⁰ Denne holdningen lå langt unna det forsvarsministeren Morozov og en rekke ukrainske parlamentarikere hadde sagt etter Massandramøtet. Jeg mener at Kievs posisjon var hovedsakelig pragmatisk og begrunnet i økonomiske og politiske realiteter. Ukraina måtte betjene sin energigjeld til Russland og

²⁵⁸ Kommersant, 21 April 1994

²⁵⁹ The Ukrainian Weekly, 1 Mai 1994 s1

²⁶⁰ The Ukrainian Weekly, 24 April 1994 s1

landet hadde ikke behov for en så stor armada. Det virker som om de interne politiske kreftene hadde våknet opp, og innsett denne realiteten fordi kritikken mot denne nye posisjonen var minimal. Fordelingen av skipene virket mindre problematisk nå, noe som må betegnes som et stort fremskritt, men det var baseringen som nå viste seg å by på problemer. Både de ukrainske og russiske forhandlere mente at hovedkvarteret for deres flåte måtte baseres i Sevastopol.²⁶¹ Det ble også klart at den ukrainske siden var i utgangspunktet interessert i å leie ut Sevastopol for en relativ kort periode på fem år.²⁶² Dette var ment som en overgangsløsning, frem til Russland kunne omplassere sine styrker til sitt eget territorium.²⁶³ Det ble rapporter i *Interfax* at Gratsjov var prinsipielt imot å leie Sevastopol "The very idea of a lease is senseless."²⁶⁴ Selv om Gratsjovs posisjon alene ikke kunne være utslagsgivende på forhandlingene, er det likevel rimelig å anta at hans ståsted heller ikke var hjelpsomt.

Allerede disse momentene viser at avtalen skulle møte på store problemer. Gratsjov var med på å opprette en protokoll som skulle vise de ulike motsetningene, og denne viste at uenigheten stakk mye dypere enn kun baseringen i Sevastopol og uenigheten om skipene. Den russiske siden ønsket blant annet å ha tre baser for flåten, mens ukrainere var villige til å tillate at hovedkvarteret for den russiske flåten skulle stasjoneres i Sevastopol, men mente at de russiske skipene skulle bruke Donuslave-basen. Russland mente at infrastrukturen skulle fordeles på samme måten som flåten, det vil si 80% - 85% skulle bli kontrollert av Moskva, mens det ukrainske standpunktet var at all infrastruktur og alle landavdelinger skulle tilhøre Kiev.²⁶⁵ Jeg mener at det er mulig å hevde at konflikten om skipene begynte på dette tidspunktet å vike av for konflikten om flåtens infrastruktur. Det var spørsmålet om infrastrukturen som ble det avgjørende momentet som ødela muligheten for å komme frem til en forståelse. De ulike posisjonene viste at Kiev var bestemt på å unngå det russiske nærværet på halvøya, til og med utleien av Sevastopol skulle skje i en meget kontrollert form. Selv om det russiske hovedkvarteret skulle få lov til å bli i Sevastopol, bare for fem år, så var det en forutsetning at de militære styrkene ikke kunne lokaliseres i byen. Flåten skulle altså bli basert i en betydelig avstand fra sitt hovedkvarter, noe som etter min mening var en bevist strategi for å unngå et russisk militærnærvær i den sterkt politiserte byen. Det må dog poengteres at Kiev innså realitetene og for første gang i konfliktens historie aksepterte en russisk basering i Sevastopol.

²⁶¹ Kommersant, 26 April 1994

²⁶² The Ukrainian Weekly, 24 April 1994 s8

²⁶³ The Ukrainian Weekly, 1 Mai 1994 s1 og s13

²⁶⁴ The Ukrainian Weekly, 24 April 1994 s8

²⁶⁵ Kommersant, 26 April 1994

Den russiske motstanden mot Ukrainas posisjon var basert på operative ønsker. Det spørres om det i det hele tatt var mulig å operere en så stor del av flåten bare fra én base, men det kan også anes en politisk bakgrunn for den russiske posisjonen. Bort sett fra den følelsesmessige tilknytningen til Sevastopol, slik den for eksempel demonstreres i Gratsjovs uttalelser, det hadde neppe vært mulig å presentere en avtale om en total tilbaketrekning fra Sevastopol og Krim ovenfor det russiske parlamentet og forvente at dette skulle bli ratifisert. Den russiske strategien skulle bli til en "sitt-og-vent-strategi" fordi det nærmet seg et presidentvalg i Ukraina.²⁶⁶ Dette var for så vidt en logisk holdning; hvis Kravtjuk vant kunne man bare fortsette der man slapp, men om den pro-russiske kandidaten Kutsjma vant valget i stedet, så hadde man sannsynligvis fått en mulighet for en gunstigere avtale.

DET NYE RUSSISKE PARLAMENTET I 1993

Kincade & Melnyczuk påstår at nødvendigheten av å normalisere forholdet mellom Moskva og Kiev kunne ha spilt en viktig rolle for at Jeltsin valgte å oppløse parlamentet. Videre påpeker forfatterne at problemene mellom de to landene i stor grad var påvirket av den manglende legitimiteten til både presidentene og parlamentene. De forhenværende kommunistene i maktposisjoner var skitnet til av deres tid i Sovjetunionen, og dette førte til at de ble betraktet med skepsis av en stor del av befolkningen.²⁶⁷ Konflikten mellom Jeltsin og Dumaen endte med stormingen av parlamentsbygningen. Memoarene til Jeltsin kan virke bekreftende på Kincade og Melnyczuks antagelser, for han forklarer at han kjempet mot de imperiale tendensene i parlamentet. Jeltsin stiller et retorisk spørsmål: *Hva planla parlamentet? "(...) å gjenvinne den tapte æren? Gjenforene Krim med Russland? Erklære Moldova, Georgia, Ukraina, Sentral Asia og de baltiske landene for sonen for Russlands eksklusive interesser? Og si, at alle som er uenige, må vente et møte med russiske våpen?"*²⁶⁸ Jeltsin forsøker å vise at det var de imperiale tendensene hos motstanderne hans som var utslagsgivende for konflikten. På denne måten blir hans konflikt med parlamentet angående maktfordelingen i det russiske samfunnet trukket betraktelig i bakgrunnen. Men som Paul Dukes og Geir Lundestad påpeker, denne situasjonen kan ikke atskilles fra selve maktkonflikten.²⁶⁹ En annen ting som peker mot at Jeltsin brukte parlamentet imperialistiske

²⁶⁶ Felgenhauer, 1999 s16

²⁶⁷ Kincade and Natalie Melnyczuk, 1994 s97

²⁶⁸ Boris Nikolajevitjs, Jeltsin "Zapiski prezidenta" Moskva, Ogonjek, 1994 s390

²⁶⁹ Lundestad, Geir "Øst, vest, nord, sør Hovedlinjer I internasjonal politikk 1945 -1995" Universitetsforlaget 1996 s239

Dukes, Paul "A History of Russia 882 -1996" Macmillan Press LTD 1998 s336 og s337

aspirasjoner som et vikarierende motiv, er det at hans utenriksminister Kozyrev forsøkte å skape en forståelse hos de vestlige maktene for at Russland skulle få en spesielt begunstiget rolle nettopp i disse områdene Jeltsin omtaler i memoarene.²⁷⁰

Det er også et annet problem jeg mener er viktig å påpeke i Kincade og Melnyczuks argument. Jeg er enig i at Kravtsjuk var nødt til å bevise at han skulle forsvare Ukrainas nasjonale interesser, nettopp fordi han var besudlet av USSR-stemplet. Den kritikken Jeltsin ble utsatt for var allikevel av en annen art: presidenten ble kritisert for å ha ”mistet imperiet”.²⁷¹ Russlands politiske uavhengighet kom med en pris ikke alle var fornøyde med. Det russiske valget i 1993 førte til at de nasjonalistiske og kommunistiske kreftene i parlamentet ble betraktelig styrket i sin posisjon i forhold til støttespillere av regjeringen.²⁷² En undersøkelse gjort blant medlemmene i det nye parlamentet viste at kun 3,4% mente at Krim burde tilhøre Ukraina.²⁷³ Det nye valget ga parlamentarikere legitimitet, men dette løste ikke de anspente forholdet mellom Kiev og Moskva. Krim var for eksempel fortsatt et problem for de russiske parlamentarikere. Dette tyder at Krim var spesielt viktig for russere. Å fremme krav om dette området var ikke nødvendigvis bare en populistisk taktikk, mange parlamentsmedlemmer mente genuint at halvøya burde tilhøre Russland. Det neste valget til Duma, i 1995, viste en interessant trend fordi kommunistene fikk nesten en tredjedel av plassene.²⁷⁴ Opposisjonen til Jeltsins støttespillere var en blanding av kommunister, nasjonalister og moderate, og de fikk nå et sterkt flertall.²⁷⁵ Den russiske befolkningen var nå lei av den kaotiske økonomien, av den generelle ustabiliteten og senere også misfornøyd med utviklingen i Tsjetsjenia. Folket valgte i større grad å se bakover med et nostalgisk blikk, enten det var det sikre USSR eller det store Imperiale Russland. Jeltsins problem bestod ikke utelukkende av at han var farget av USSR, men også at folk oppfattet at han tok avstand fra det.

Lederen for de russiske kommunistene, Zjuganov, fremmet sitt syn på Ukraina allerede i 1994. Kommunistene ønsket i det minste å gjenforene de tre slaviske republikkene, og veien til dette målet var blant annet å trekke Kiev inn i en tettere samarbeid i SUS. Parallelt med denne politikken var det nødvendig å styrke fokuset på de regionale problemene på Krim og i Donbassområdet ved å ”ivareta” interessene til den russisktalende befolkningen.²⁷⁶ Ukrainas

²⁷⁰ Solchanyk, 1993 s357

²⁷¹ Simonsen, 2000 s294

²⁷² Dukes, 1998 s337

²⁷³ Simonsen, 2000 s309

²⁷⁴ The Ukrainian Weekly, 3 Mars 1996 s2

²⁷⁵ The Ukrainian Weekly, 3 Mars 1996 s2

²⁷⁶ The Ukrainian Weekly, 10 Mars 1996 s2 og s11

uavhengighet var et overordnet problem som måtte løses, og veien til gjenforeningen skulle bli enklere om man klarte å trekke Kiev tettere inn i SUS, og samtidig destabilisere Kievs myndighet Krim. Krim og Donbass potensielle separasjon fra Ukraina, var for Zjiganov et steg i retning av en ukrainsk tilslutning til den nye unionen. John Jaworsky hevder at flertallet av de politiske kreftene i Russland anså den ukrainske uavhengigheten som et unaturlig fenomen, og mente det var uunngåelig at Ukraina igjen skulle tilslutte seg Russland.²⁷⁷ Jakub M. Godzimirski støtter John Jaworsky i at slike synspunkter var vanlige. Men han går enda lenger og hevder at konflikten om Krim og Svartehavsflåten bare var toppen av isfjellet i konflikten som egentlig dreide seg om Ukrainas skjebne.²⁷⁸

Dr Roman Solchanyk skrev allerede i 1992 at de ulike konfliktene mellom Ukraina og Russland kokte ned til et fundamentalt spørsmål: "(...)*whether Russia is prepared genuinely to recognize an independent Ukraine.*"²⁷⁹ Jeg har allerede skrevet om den russiske elitens forhold til et uavhengig Ukraina tidligere i oppgaven, og i kombinasjon med den politiske utviklingen i Russland fra 1993 til slutten av 1995, og Solchanyks standpunkt synes å være korrekt for meg. De fundamentale problemene mellom Moskva og Kiev kunne ikke løses alene ved at ledere i de respektive landene fikk en demokratisk legitimitet, fordi det var uakseptabelt med en uavhengig Ukraina for flere politiske aktører i Russland. En normalisering av forholdene var i større grad sannsynlig hvis Moskva aksepterte den nye politiske realiteten og vedkjente dette ved å underskrive en traktat med Kiev som vedkjente Ukraina som en selvstendig politisk aktør.

Nasjonalismeteori

For russere er det meget vanskelig å venne seg til at Krim ikke tilhører Russland. Byen Sevastopol har også hatt en spesiell rolle for den russiske nasjonal-historiske selvforståelsen. I første halvdel av 1990-tallet omtalte flere russiske aviser den pågående konflikten om byen som "Det tredje forsvaret av Sevastopol". Den første gangen forsvarte man byen mot franske, tyrkiske og engelske styrker, det var under Krimkrigen i perioden 1853-1856. Det andre forsvaret referer til de sovjetiske styrkenes forsvar av byen mot Hitler-Tysklands invasjon. Det tredje forsvaret er da forsvaret mot en angivelig ukrainsk okkupasjon. Selv om Russland hadde strategiske interesser på halvøya, er det viktig å huske at Krim og Sevastopol har hatt

²⁷⁷ Jaworsky, August 1995 s 46

²⁷⁸ Godzimirski, 1997 s135 og s136

²⁷⁹ The Ukrainian Weekly, 17 Mai 1992 s9

en viktig symbolverdi for russere. Det er nødvendig å ta i betraktning den historiske og emosjonelle tilknytningen til halvøya, noe som gjør at de russiske kravene til Krim ikke bare kan vurderes i en maktpolitisk kontekst. Denne emosjonelle tilknytningen til området kan kanskje best illustreres med en kommentar gitt av Juri Lushkov, den kommende borgermesteren av Moskva.” *“Crimea, Sevastopol -- these are lands soaked with the blood and planted with the bones of our ancestors (...)”*²⁸⁰ Det må påpekes her at denne definisjonen av de tsariske og sovjetiske styrkene som ”rent russiske”, overser det faktum at disse styrkene også bestod av flere andre nasjonaliteter. Men denne oppfatningen har hatt en sterk gjennomslagskraft i Russland. Jeg mener derfor at det er hensiktsmessig å se på den russiske nasjonalisme som en delvis forklaringsmodell av konflikten om Krim og Sevastopol.

Nasjonalismens idé, er å forsvare og å fremheve et fellesskap, denne doktrinen verner om ideen om én nasjon. Det er klart at det vil fort bli problematisk å definere dette fellesskapet og bestemme seg for hva en nasjon egentlig er. Den tyske historikeren Friedrich Meineckes skapte en skille mellom det han kalte for ”Staatsnation” og ”Kulturnation”, et skille som i ettertid er blitt berømt.²⁸¹ Nasjonen baserer seg enten på et fellesskap og en oppslutning rundt visse politiske spilleregler og institusjoner, eller på flere kulturelle likhetstrekk. Staten legitimerer den politiske nasjonen og dens institusjoner, dens styresett og beslutningsregler. Dette kalles gjerne den politiske nasjonen. Kulturnasjonen er derimot et kulturelt fellesskap, som ikke nødvendigvis sammenfaller med de statlige rammene. Det kan være ønskelig med en statlig ramme for denne nasjonstypen, men det er ingen nødvendighet. Enheten ligger i kulturarven og språket, i religionen og i tilknytningen til et nedarvet landskap. Dette kalles den etniske nasjonen. Anthony D. Smith beskriver et lignende fenomen, og han skiller da mellom den vestlige og ikke-vestlige nasjonsformen.²⁸²

Disse to nasjonstyper må ses som idealtyper fordi det er vanskelig å se en rendyrket form av dem noen steder, men det kan allikevel være fruktbart å bruke dem når man studerer nasjonalismen.

Russland blir plassert innenfor den ikke-vestlige kulturvarianten.²⁸³ Denne varianten av nasjonalismen blir drøftet av Liah Greenfeld. Hun fremsetter en generell teori, der hun forsøker å forklare etnisk nasjonalisme. Den nasjonale identiteten blir for henne et tilbud om stolthet og verdighet gjennom en kollektiv forankring, og nasjonalisme gjør dette til et politisk program i krisetider og i truende situasjoner. I teorien sin skisserer hun tre faser for

²⁸⁰ The New York Times, 5 Januar 1992

²⁸¹ Østerud, Øyvind ” Hva er nasjonalisme? ” Universitetsforlaget AS 2. opplag 1997 s19

²⁸² Smith D, Anthony “ National Identity “London: Penguin Group 1991 s20 og s21

²⁸³ Østerud, 1997 s20

utviklingen av nasjonalisme: den første fasen er den strukturelle endringen som truer de etablerte posisjoner. Det dreier seg her om økonomiske prosesser som river opp de etablerte mønstre og skaper sosial bevegelighet, eller konkurrerende stater som tilriver seg fordeler. Den andre fasen er de kulturelle betingelsene som kan gi grunnlag for en omdefinert identitet. På den ene siden har vi myter, tradisjoner og historie som gir en nasjonal identitet, og på den andre siden har vi en nasjonsidé og nasjonalismen som i seg selv er en modell. Den tredje fasen er en psykologisk prosess som knytter identitetskrisen, statustap og misnøye til nasjonalismen som et program for gjenreisning og kollektiv selvrespekt.²⁸⁴

Det kan argumenteres for at det er problematisk å anvende vestlige teorier på russisk nasjonalisme. Teoriene er til dels skapt for vestlige nasjoner som gjennomgikk slike prosesser gjennom mange år, og det kan påpekes at disse prosessene ikke nødvendigvis var likt det som foregikk i Russland. Dessuten, hvis nasjonalistiske bevegelser trekker lærdom av forutgående bevegelser, så kan det bli vanskelig å bruke en forklaringsmodell som er tiltenkt vestlige pionerbevegelser. Slike teorier kan komme til kort i å forklare mutasjonen i de nyere nasjonalistiske bevegelsene. Det kan også argumenteres for at nasjonalisme er et varierende fenomen, med mange sammensatte elementer. Derfor er det viktig å stille seg spørsmålet om man i det hele tatt kan bruke en generell teori på dette fenomenet, eller om man må behandle det som noe unikt. Har de ulike nasjonale og nasjonalistiske bevegelser sine spesielle særpreg som ikke kan generaliseres?

Selv om det altså ikke er uproblematisk å bruke slike generelle teorier, synes jeg allikevel at Liah Greenfelds tese kan forklare utviklingen i Russland og på Krimhalvøya. Oppløsningen av Sovjetunionen, et nytt politisk system og en endret økonomi må sies å ha truet det etablerte og skapt en sosial bevegelighet. Endringen fra å være en borger av Sovjetunionen og til å bli en borger av Russland eller av Ukraina, med alle de kulturelle implikasjonene som dette innebærer, passer fint inn i fase to, slik den beskrives i hennes teori.

Utviklingen av nasjonalisme og den styrkede kommunistiske bevegelsen var et svar på denne identitetsendringen, statustapet og misnøyen, som altså er utviklingens tredje fase, i følge Greenfelds. Det er mulig å spekulere om den katastrofale økonomiske utviklingen på halvøya ble en katalysator for ønsket om å reetablere båndet til "morsnasjonen" som man kunne spore opp hos store deler av den krimske befolkningen

Anthony D. Smith forklarer styrken til den kulturelle samhørigheten ved å påpeke: *"Collective cultural identity refers not to a uniformity of elements over generations but to a*

²⁸⁴ Østerud, 1997 s85

sense of continuity on the part of successive generations of a given cultural unit of population, to shared memories of earlier events and periods in the history of that unit.... and its culture."²⁸⁵ Nasjonalkulturen er altså en blanding av mange elementer som språk, religion, historie, myter, skikker og verdier som har en subjektiv tilknytning til en folket, den forbinder fortiden med nåtiden. D. Smith hevder videre at et slikt "*historic land*" er et område som befolkningen har påvirket over flere generasjoner. Dette området blir unikt, i følge Smith. Elver, fjell, innsjøer og byer blir til *en hellig grunn* for de beviste medlemmene av det nasjonale fellesskapet.²⁸⁶ I denne sammenheng ble Krimhalvøyas og Sevastopols ukrainske tilhørighet en vanskelig pille å svelge for russere. Fallet av USSR ble av mange russere opplevd som en kunstig deling av det nasjonale territorium, og en kunstig deling av det russiske folket. Tapet av Krimhalvøya, foruten å ha strategiske implikasjoner, var i essens et angrep på den russiske identiteten.

Krims løsrivelse og Ukrainas frykt for desintegrering

Pål Kolstø hevder at den eventuelle løsrivelsen av Krim fra Ukraina ville antageligvis ikke få noen ringvirkninger for andre deler av Ukraina. Uroen i de andre regionene kunne bli høyst irriterende nålestikk for nasjonsbyggerne i Kiev. Det er kun om Donbassområdet hadde ønsket seg ut av enhetsstaten at det ville bli fare på ferden.²⁸⁷

Jeg mener det er problematisk å spekulere i så kompliserte prosesser som det problemet som Krimseparatiseme utgjorde for Kiev. Det er kun mulig å komme med noen vide antagelser, som er langt ifra sikre, og det er lett å ta feil. Det er dog mulig å påpeke noen generelle problemstillinger som Pål Kolstø ser ut til å ignorere. Det er flere samtidskilder som mente en separasjon av Krim fra Ukraina ville starte en kjedereaksjon som skulle medføre en desintegrering av landet. For eksempel, New York Times sammenlignet Krimoverføringen med å åpne Pandoras eske, med potensiell fare for landets eksistens.²⁸⁸ Den samme avisen antydte muligheten for at Ukraina kunne falle fra hverandre også i 1994.²⁸⁹ Det er så klart mulig å stille spørsmål ved om forfattere av disse innleggene hadde full forståelse av den kompliserte politiske situasjonen i Ukraina for å kunne komme med slike påstander. Men slike synspunkter var også tilstedeværende i deler av det akademiske miljøet i Russland. Flere av deltagerne i den russiske akademiske konferansen som ble holdt på Krim i 1992, mente at

²⁸⁵ Smith D, 1991 s25

²⁸⁶ Smith D, 1991 s9

²⁸⁷ Kolstø, 1999 s244

²⁸⁸ The New York Times, 6 Mai 1992

²⁸⁹ The New York Times, 25 Mai 1992

Krimseparasjonen var det første steget i en kjedereaksjon som skulle ende i en desintegrering av den ukrainske staten.²⁹⁰ Også i Vesten var tunge aktører tilbøyelig til å tro at landet kunne falle i stykker, slik det for eksempel ble antydnet i analysene til den amerikanske etterretningstjenesten.²⁹¹ Både C.I.A og Det britiske forsvarsinstituttet anså det som svært sannsynlig at det kunne oppstå en konflikt om Krim, med uforutsigbare konsekvenser.²⁹²

Pål Kolstø hevder at problemet bare kunne oppstå om Donbassregionen ønsket å løsrive seg, og samtidig antyder han at en slik løsrivelse var lite sannsynlig. Men det finnes andre forskere, for eksempel Frank Umbach, som peker på at Donbassregionen viste tegn til politisering. Kiev brukte enorme summer på å subsidiere ulønnsomme foretak i dette området, dette for å blidgjøre ”*disloyal separatists*”²⁹³ Når man tar hensyn til disse tegn på politisering i Donbassområdet og til den katastrofale økonomiske utviklingen i landet generelt, er det vanskelig å forutsi hvilken effekt separasjonen av halvøya kunne ha hatt på Ukraina. Pål Kolstø hevder at de ulike separatistiske bevegelsene kunne høyst bli et irritasjonsmoment for Ukraina, så mener jeg at separatistgrupperingene ikke kan vurderes separat. Kiev kunne kanskje klare å håndtere dem hver for seg, men jeg mener at om det kritiske punktet ble nådd, så kan det tenkes at Krims løsrivelse kunne føre til at landet gikk i oppløsning.

Det er også en del andre faktorer som Pål Kolstø overser i argumentasjonen sin, for eksempel de territorielle kravene fra andre land. Romania fremmet for eksempel et slikt krav.²⁹⁴ Mens dette poenget anses som vesentlig av Kincade & Melnyczuk, som også hevder at tapet av Krim var uakseptabelt for Kiev nettopp fordi dette ville åpne territorielle krav fra andre land.²⁹⁵ Og Tor Bukkvoll beskriver en interessant episode, der en ukrainsk journalist på besøk i NATOs hovedkvarter, fikk vertskapets sympati for Ukrainas geografiske beliggenhet i nærheten av Russland. Det ble påpekt der at bare tiden ville vise om Ukraina kunne overleve som en uavhengig nasjon.²⁹⁶ Mens Henryk Binkowski konsentrerer seg om den katastrofale økonomiske situasjonen til Ukraina, og om Russlands strategiske målsetninger. Forfatteren påpeker at Vesten var i tvil om den ukrainske staten var i stand til å overleve under presset fra Moskva.²⁹⁷ Også Jakub M. Godzimirski hevder at Krim separasjon kunne ses på som den

²⁹⁰ Marples and David F. Duke, 1995 s276 og s277

²⁹¹ The Ukrainian Weekly, 13 Februar 1994 s6

²⁹² The Ukrainian Weekly, 13 Februar 1994 s6

²⁹³ Umbach, 1994 s14 og 15

²⁹⁴ The Ukrainian Weekly, 12 Januar 1992 s2

²⁹⁵ Kincade and Natalie Melnyczuk, 1994 s96

²⁹⁶ Bukkvoll, Tor “Ukraine and NATO The Politics of Soft Cooperation” *Security Dialogue* Vol. 28 No. 3

September 1997 s368

²⁹⁷ Binkowski, Henryk “The Role and Position of Three Rimland States Ukraine, Belarus and Slovakia” *Security Political Dialogue* 1999 (2/01) Juni 2001 s4 og s5

første dominobrikken i fallet av den Ukrainske staten.²⁹⁸ Det var først i 1996, etter at den ukrainske økonomien har forbedret seg, at skrekksenarioet om en økonomisk og politisk desintegrasjon langs etniske og demografiske linjer, og dermed innlemmingen i det nye postsovjetiske imperium, ble mindre sannsynlig.²⁹⁹ Også Victor Zaborosky og Andrew Wilson har lignende standpunkter og antyder at Krims løsrivelse ville ende med Ukrainas desintegrasjon.³⁰⁰ Det er altså ganske tydelig at det var flere forskere som så på en potensiell separasjon som en større territoriell utfordring til Ukraina.

Dette i seg selv er ikke nødvendigvis et sterkt motargument mot Pål Kolstøs standpunkt fordi alle disse akademikere ikke kan gjøre annet enn å spekulere. Men det er tydelig at problemet knyttet til Krims eventuelle separasjon har flere aspekter ved seg enn de Pål Kolstø har tatt i betraktning. Jeg mener at både Moskvas aspirasjoner om å reetablere sin tidligere interessesfære, den katastrofale økonomiske situasjonen i Ukraina, det territoriale kravet fra Romania og de ulike separatistiske bevegelsene i Ukraina, ga Kiev en god grunn til å frykte at Krims løsrivelse kunne starte en kjederedaksjon som kunne ende i en desintegrasjon av landet.

NY PRESIDENT I UKRAINA 1994

I Ukraina var det politiske endringer i gjære. Den dalende økonomiske utviklingen, gjenreisningen av kommunistpartiet og vekkingen av de pro-russiske kreftene øst i landet, bidro til at Kravtsjuk tapte presidentvalget. En stor del av befolkningen ønsket en nærmere tilknytning til Russland og SUS, og krevde økonomiske reformer som kunne endre den ugunstige utviklingen i landet. President Kutsjmas seier kan delvis tilskrives hans appell til den østlige delen av landet, samt Krims og Russlands støtte til hans kandidatur. Hans politiske plattform inneholdt et ønske om en nærmere økonomisk integrasjon med SUS, noe som tydeligvis resonerte med mange i landet og i Moskva. Med en slik plattform var det naturlig å anta at flåtespørsmålet skulle kunne bevege seg litt videre fra den fastlåste situasjonen. Men som jeg skal vise, ble Kutsjma en langt mindre velvillig partner for Moskva enn det Russland hadde håpet på.

Den nye ukrainske presidenten valgte å slutte landet til Partnerskap for fred. Et tettere samarbeid med dette NATO-initiativet var ikke nødvendigvis et tegn på motstanden mot Moskva, fordi også Russland hadde tilsluttet seg denne organisasjonen, selv om det var noe

²⁹⁸ Godzimirski, 1997 s135

²⁹⁹ Godzimirski, 1997 s139 og s140

³⁰⁰ Zaborosky, September 1995 s37

Se også Radio Free Europe Radio Liberty, 24 August 2010

motvillig. Det som er interessant her, er hans motstand mot en tettere integrasjon i SUS-strukturer som tross alt var en del av programmet hans. Kiev var ikke villig til å gi flere store innrømmelser til fordel for Moskva under forhandlingene om Ukrainas stadig voksende gjeld, noe som igjen kompliserte samtalen om medlemskapet i tollunionen med SUS. Avisen Kommersant oppsummerte det slik: Ukraina var ikke ønsket i SUS-tollunion, og gjorde heller ingen ting selv for å bli et medlem.³⁰¹

Man bør merke seg her at statsminister Tsjernomyrdin forsøkte å overbevise Kiev om å bli med i tollunionen.³⁰² Dette tyder på at Moskva var interessert å ha Ukraina med, til tross for gjeldsproblemet, og at det var Kiev som til sist sa nei. Kutsjma var heller ikke villig til å underskrive planen om en tettere militær og politisk integrasjon med SUS i mai 1995.³⁰³ Den ukrainske utenriksministeren Udovenko påpekte at Kiev var mer interessert i å utvikle bilaterale avtaler med landene innenfor SUS.³⁰⁴ Dette styrker påstanden om at Kiev ikke var interessert i å styrke SUS-strukturen. Kutsjma antydte også at han heller ikke støttet integrasjonsplanen mellom Hviterussland og Russland.³⁰⁵ Dette impliserte at Moskva kunne ikke regne med at Ukraina ville følge i Minsk's fotspor. Den ukrainske presidenten gikk heller i motsatt retning, og han kom med en felles erklæring med den latviske presidenten om at *“Threats and political pressure from a bordering state prompt many countries to want to join reliable and stable political alliances (...)”*³⁰⁶ Dette kan tolkes som et ønske om en tilnærming til NATO. Kievs posisjon ble igjen stadfestet da Jeltsin i slutten av 1995 kunngjorde Russlands strategi om å gjøre SUS til en sterk militær, økonomisk og politisk struktur, noe det ukrainske utenriksministeriet forkastet.³⁰⁷ Holdningene til Kiev under ledelsen av den nye ukrainske presidenten må sies å være utfordrende for Moskva, og, merkelig nok, var de en fortsettelse av Kravtsjuks politikk. Jeg mener at Kutsjmas valg om å stå i opposisjon til Russland, har en direkte kobling til situasjonen på Krim, og til problemene med Svartehavsflåten. Kutsjma var nødt til å forholde seg til opposisjonen i det ukrainske parlamentet, og dette viser at valget av en mer pro-russisk kandidat alene, ikke kunne føre partene nærmere en løsning, siden presidenten ikke opptre i et politisk vakuum.

³⁰¹ Kommersant, 25 Januar 1995

³⁰² The Ukrainian Weekly, 18 Juni 1995 s17

³⁰³ The Ukrainian Weekly, 4 Juni 1995 s2

³⁰⁴ The Ukrainian Weekly, 4 Juni 1995 s2

³⁰⁵ The Ukrainian Weekly, 4 Juni 1995 s2

³⁰⁶ The Ukrainian Weekly, 18 Juni 1995 s17

³⁰⁷ The Ukrainian Weekly, 24 September 1995 s2

Professor Pål Kolstø hevder at konflikten om flåten var drevet utelukkende av prestigehensyn forbundet med skipene.³⁰⁸ Jeg mener dette er et meget problematisk standpunkt. Først vil jeg si at jeg er enig med Kolstø om at det var mange følelser involvert i denne konflikten, på begge sidene. Avtalene i Moskva og Massandra vekket en emosjonell respons i begge lands parlamenter, det er klart, men jeg mener allikevel at denne reaksjonen ikke bare var begrunnet i motstanden mot delingen av flåten. Det fantes en sterk motstand på begge sider mot det som ble oppfattet som et tap eller et potensielt tap av territorium. Selv om Pål Kolstø kan ha rett i at det ved begynnelsen av flåtekonflikten var mye prestisje som stod på spill, så virker det for meg som at Kolstø ikke tar hensyn til den evolusjonen i partenes standpunkt som faktisk finner sted videre i konflikten. Forklaringen til Kolstø virker noe statisk på meg.

Som jeg tidligere har vist, konflikten rundt selve skipsfordelingen har blitt relativt ubetydelig etter Moskvaavtalen, det var heller konflikten om infrastrukturen og baseringsspørsmålet som stod sentralt i konflikten. Denne konflikten ble tydelig allerede før Jaltamøtet og ble bare tydeligere i Kiev møtet, og blir enda mer prominent under arbeidet med Sotsji-svtalen, og i den endelige flåteavtalen fra 1997, som jeg kommer til å snakke om senere. Pål Kolstø tar ikke opp dette problemet i det hele tatt, og dermed ser han heller ingen forbindelse mellom konflikten om infrastruktur og den ukrainske frykten om territorielle krav om Sevastopol fra russisk side. Denne forbindelsen kommer til å bli spesielt synlig under Sotsji-forhandlingene, noe jeg skal snakke om senere. Akademikere Natalia Belitser og Oleg Bodruk argumenterer for at Russland hadde geopolitiske og økonomiske interesser i å ha sine tropper utplassert på halvøya. Kontroll over flåtens infrastruktur var en nødvendig del for å nå disse målsettinger³⁰⁹ Selv om Kolstø ikke anser Moskvas og Kievs strategiske interesser som viktige i denne sammenhengen, så er det etter min mening nødvendig å ta dem i det minste i betraktning, som en mulig forklaringsfaktor for aktørenes handlinger. Spesielt den ukrainske frykten for den ustabile politiske situasjonen på Krim bør i alle fall bli vurdert som en medvirkende årsak til den ukrainske motstanden mot en russisk basering i Sevastopol og på Krim. Som jeg tidligere har forklart, sprang denne frykten ut av at de russiske styrkene kunne oppilde de separatistiske tendensene på Krim. Men Pål Kolstø nedvurderer de separatistiske tendensene på halvøya. Han presenterer den nyvalgte krimiske presidenten, Mesjkov, som en skikkelse som bare fremmet en rekke symbolske endringer på halvøye som ikke hadde noen

³⁰⁸ Kolstø, 1999 s252

³⁰⁹ Belitser, Natalia and Oleg Bodruk "Conflicting Loyalties in the Crimea" *Conflicting loyalties and the state in post-soviet Russia and Eurasia* Frank Cass Publishers, London 1998 s73 og s74

annen betydning enn at de provoserte Kiev.³¹⁰ Jeg må si meg uenig i denne fortolkningen. Denne analysen tar ikke høyden for de virkelige konsekvensene av Mesjkovs handlinger eller for Kievs faktiske frykt for utviklingen på halvøya. For eksempel, det at Mesjkov innførte den offisielle Moskvatiden på halvøya, er riktignok en symbolsk handling.³¹¹ Men, som Pål Kolstø selv poengterer, så hentett Mesjkov også frem igjen den krimsk uavhengighetserklæringen. Etter et uoffisielt referendum om Krims løsrivelse fra Ukraina, der halvøyas befolkning støttet separasjonen, erklærte Mesjkov at han skulle sette planet ut i livet ved hjelp av ”*administrasjonen sin og Svartehavsflåten*”³¹² Det var nettopp en slik utvikling Kiev måtte ha fryktet: en situasjon der befolkningen støtter løsrivelsen og den lokale politiske eliten er villig til å gjennomføre denne handlingsplanen, og der den politiske eliten har all grunn til å tro at de kommer til å få støtte fra noen av de militære styrkene på halvøya. Grunnen til flåtestyrkene kunne stilt seg positivt til en uavhengig Krim var slike: Hvis Krim løsrev seg Ukraina, så ville diskusjonen om flåtedelingen, konflikten om infrastruktur og baseringsspørsmålet i Sevastopol få en helt annen karakter. På den tiden hadde flåteledelsen også fått signaler om at den lokale eliten var interessert i å beholde armadaen på Krim, hvis løsrivelsen skulle bli et faktum.

Det kan stilles spørsmål om hvorvidt Mesjkovs politiske erklæringer ble fulgt opp med reelle handlinger. Jeg mener at det er tilfellet. Grunnloven som ble vedtatt av det krimsk parlamentet i 1992 gikk lenger enn det Kiev kunne tillate. For eksempel, grunnloven stadfestet retten til dobbeltstatsborgerskap og åpnet for etableringen av egne militærstyrker på halvøya.³¹³ Ønsket om å etablere egne militærstyrker ble oppfattet i Kiev som et første skritt mot et selvstendig Krims. Kievs bekymringer synes rimelige for militærmakten er tross alt en av de viktigste pilarene for å opprettholde eller forsvare en suveren stat. Dobbeltstatsborgerskap var også vanskelig å svelge for Kiev, og jeg skal komme tilbake til dette problemet når jeg skriver om Sotsji-avtalen.

Handlingene til Krims president må vurderes i konteksten av 1992-grunnloven og sees i lyset av Krimelitens bevegelse mot en større autonomi og kanskje også selvstendighet. Mesjkov forsøkte å løsrive Krims økonomi fra den ukrainske, og etablere i praksis en økonomisk uavhengighet fra Kiev, ved å skape et selvfinansierende system på halvøya.³¹⁴ Foruten målsetningen om å knytte Krims økonomi tettere opp mot Russland, ønsket den

³¹⁰ Kolstø, 1999 s243

³¹¹ Kommersant, 30 Mars 1994

³¹² Kommersant, 2 April 1994

³¹³ Kommersant, 21 Mai 1994

³¹⁴ Kommersant, 8 Februar 1994

krimske presidenten å tilpasse den sivile lovgivningen til den russiske.³¹⁵ Mesjkov formanet også halvøyas befolkning om å ikke delta i ukrainske valg.³¹⁶ På denne måten, ved å etablere egne militærstyrker og trolig med støtte fra deler av Svartehavsflåten, ønsket Krim å markere sin politiske, økonomiske og administrative egenart og i praksis distansere seg fra Ukraina. De politiske vedtakene som Mesjkov forsøkte å implementere, må betegnes som noe mer enn bare symbolske endringer.

De ukrainske forsøkene på å presse frem juridiske endringer på halvøya, slik at den krimiske lovgivningen skulle bli mer i samsvar med den ukrainske, ble møtt med truslene fra den lokale, politiske eliten som truet med å gjennomføre et referendum om uavhengighet.³¹⁷ Denne trusselen var et slagkraftig argument for det er liten tvil om at en betydelig del av befolkningen ville ha støttet et slikt forslag. Et positivt svar til uavhengighet gjennom et referendum ville igjen gi separatismen mer legitimitet og forsterke videre drivkraften mot selvstendighet. Hvor bekymret Kiev var over denne situasjonen, vises i reaksjonene til president Kravtjuk: han truet nemlig med å kutte vanntilførselen til halvøya.³¹⁸ Den neste ukrainske presidenten skulle gå enda lengre og true med å kutte elektrisitet også.³¹⁹ Disse trusler var også slagkraftige, Krim var helt avhengig av fastlandet siden 85% av vann- og 85% elektrisitet kom derfra.³²⁰ De ukrainske presidenter fremmet altså radikale trusler. Selv om truslene ikke nødvendigvis var alvorlig ment, så var det fortsatt problematisk for Kiev å komme med den. Landet forsøkte å bli oppfattet på den internasjonale arenaen som et demokratisk land med respekt for befolkningen og for minoritetene. Bare å fremme slike trusler tydet på en radikaliserings i Kiev, som nå var villig til å tåle en potensiell kritikk fra Vesten, bare for å få kontroll på sin problematiske region. Jeg mener altså at de separatistiske tendensene som Mesjkov fremmet, var ikke bare i stand til å irritere Kiev, de vekket også en reel frykt for løsrivelsen av halvøya.

³¹⁵ Kommersant, 18 Februar 1994

³¹⁶ Kommersant, 2 April 1994

³¹⁷ Kommersant, 1 Juli 1994

³¹⁸ Kommersant, 18 Mars 1994

³¹⁹ Korrespondent, 7 Juni 2008 Nr. 21 (310) s17

³²⁰ Marples and David F. Duke, 1995 s273

KIEVs Frontale Angrep på den Krimiske makteliten

Det er utenfor oppgavens rammer å forklare hvorfor det utviklet seg et internt skisma mellom den krimiske presidenten og hans parlament, men det bør påpekes at det var en tilspisset situasjon på halvøya. Konflikten nådde sin høyde da president Meshkov forsøkte å avsette det krimiske parlamentet.

Den interne splittelsen blant de krimiske maktelitene ga Kiev rom for å iverksette en handlekraftig politikk. Den 17. mars 1995 vedtok det ukrainske parlamentet en rekke lover som var et direkte angrep på Krim autonomi.³²¹ Det ukrainske parlamentet annullerte den krimiske grunnloven og krevde at det krimiske parlamentet skulle vedta en ny grunnlov som ikke var i strid med den ukrainske. Det ble også vedtatt at den krimiske presidentposten skulle fjernes. Kort tid etterpå skulle den ukrainske presidenten ta direkte kontroll over halvøya.³²²

Det er ikke merkelig at dette frontale angrepet fra Kiev ble mottatt svært negativt av de krimiske myndighetene. Krimiske parlamentarikere sendte en mengde misjoner og appeller til Moskva i håp om en handlekraftig støtte.³²³ Men den krimiske politiske eliten fikk ikke noe konkret støtte fra Jeltsin. Dette var sannsynligvis et viktig moment som førte til at forslaget om å erklære Krim som uavhengig fra Ukraina og gjennomføre et referendum om uavhengighet, ikke ble vedtatt i det krimiske parlamentet, da bare 13 av 80 parlamentsmedlemmer stemte for forslaget.³²⁴ Videre ble det også klart at en rekke krimiske parlamentarikere støttet det at Kutsjma skulle få kontroll over Krim.³²⁵ Og dette sendte i sin tur et signal om at Kiev hadde vunnet konfrontasjonen med det krimiske parlamentet. Uten Moskvas direkte støtte hadde de krimiske parlamentarikere få alternativer, og det ble også klart at flere slike aksjoner lett kunne føre til at Kiev oppløste parlamentet.

Det er forståelig at det krimiske parlamentet ønsket seg støtte fra Russland, for styrkeforholdene mellom Kiev og Krim var like ujevne som mellom Ukraina og Russland. Både Dumaen som institusjon og flere av de russiske parlamentarikere hadde i lang tid gitt mange signaler om at de støttet oppropene om Krim uavhengighet, og dette forsterket troen blant krimpolitikere om at Dumaen var deres alliert.

Det er igjen viktig å ta i betraktning selve konteksten denne forespørselen ble lansert i. Presiden Jeltsin hadde kommet i gang med krigen i Tsjetsjenia, en krig som hadde vist seg å bli vanskelig å vinne. Russland var ikke i stand til å vinne en rask og avgjørende seier over de

³²¹ The Ukrainian Weekly, 26 Mars 1995 s1 og s8

³²² The Ukrainian Weekly, 9 April 1995 s2

³²³ Bukkvoll, Tor "A Fall From Grace for Crimean Separatists" *Transition* Vol. 1 No. 21 17 November 1995 s48

³²⁴ The Ukrainian Weekly, 9 April 1995 s2

³²⁵ The Ukrainian Weekly, 16 April 1995 s19 35 av 98 krimiske parlamentarikere sendte brev til Kiev med støtte erklæring

tsjetsjenske separatistene og krigen hadde utviklet seg til en blodig affære. Den vestlige kritikken mot Russland ble i stor grad fokusert på de mange brudd på menneskerettighetene som forekom under denne krigen. Russland understreket ved flere anledninger at Tsjetsjenia var et internt anliggende. President Kutsjma hadde valgt å gi sin støtte til den russiske siden og han sluttet seg ikke til kritikken av landet³²⁶, noe som ble godt mottatt i Moskva. Kutsjmas holdning til Tsjetsjenia-problematikken og hans politikk, som nå var rettet mot en tettere økonomisk integrasjon med SUS, gjorde ham til en god samarbeidspartner for Moskva. Selv om ulike røster i det russiske parlamentet ønsket at Russland skulle foreta en eller annen form for intervensjon på Krim, ble det allikevel klart at Jeltsin ikke ville støtte en slik handlingsplan. Jeltsin oppfattet saken som Ukrainas internt anliggende. For det russiske ønsket om å definere konflikten i Tsjetsjenia som et internt anliggende, gjorde det problematisk å gi støtte til det krimiske parlamentet. En slik støtte kunne oppfattes som en innblanding i et annet lands internt anliggende – noe som igjen ville åpne for en lignende kritikk av Moskvas handlinger i Tsjetsjenia.

Russland var godt klar over at Kutsjmas velvillige innstilling fort kunne endres om Russland valgte å støtte Krim. På den tiden ble også Kutsjma ansett som et positivt innslag under forhandlingene om Svartehavsflåten. Russland hadde derfor en god del å tape ved å gi en åpenbar støtte til separatistene på Krim.

Men samtidig er det viktig å huske at Jeltsin ikke kunne ignorere det politiske presset om å forsvare russeres rettigheter på Krim. Vi ser derfor at Jeltsins holdninger i denne saken kommer gradvis til å forandre seg; han velger nå å stille krav om at den betente situasjonen på halvøya må få en fornuftig løsning før man kan signere Vennskapsavtalen mellom Russland og Ukraina. Denne endringen kan forklares som en innrømmelse til de kommunistiske og nasjonalistiske kreftene i det russiske samfunnet og i parlamentet. Men det russiske presset på Kiev var ikke sterk nok til å forandre situasjonen på Krimhalvøya. Det krimiske parlamentet, i mangel av en sterk støttespiller, valgte å føye seg etter Kiev. Det krimiske parlamentet begynte gradvis å innse de politiske realitetene og det iverksatte arbeidet med å tilpasse den krimiske lovgivningen til den ukrainske grunnloven.

KIEVMØTET OG VENNSKAPSAVTALEN FRA 1995

Etter tre år med forhandlinger var flåteproblemet fortsatt ikke løst, og partene virket langt fra å nå en forståelse. Og selv om president Kutsjma hevdet at forholdet til Russland var viktig,

³²⁶ Kommersant, 25 Januar 1995

så gikk arbeidet med den nye vennskapsavtalen mellom de to landene tregt, og problemet lå i Sevastopol, Krim og Flåten, i følge presidenten.³²⁷ Vennskapsavtalen som blant annet skulle definere grensen mellom Ukraina og Russland, ble hindret, etter Kutsjmas utsagn, ikke bare av flåtekonflikten, men også av de territoriale kravene fra Russland. Det er ikke helt sikkert hvilket punkt den ukrainske presidenten anså som mest problematisk, i forhold til en eventuell vennskapsavtale, men det er ingen tvil om at Ukrainas territoriale suverenitet var viktig, og at Kutsjmas holdning var på dette tidspunktet kompromissløst. *”Kiev har kommet til den grensen som verken Ukrainas lover eller de politiske normene lar oss krysse.”*³²⁸

Denne posisjonen ga ikke store forhåpninger om at partene kunne komme videre i flåteproblemet. Det var derfor overraskende at landene allikevel klarte å finne en felles grunn under møtene i Kiev i 1995. Der ble det bestemt at Russland skulle få lov til å basere flåtehovedkvarteret i Sevastopol, mot at Kiev skulle få de territoriale forsikringene de ønsket i den planlagte vennskapsavtalen.³²⁹ Men denne prinsipielle enigheten viste seg å mangle fundament fordi begge partene forstod ”basing” på hver sin måte. Kiev anså baseringen av den russiske delen av flåten i Sevastopol som midlertidig, tre til fem år maksimalt; mens Moskva tenkte seg 25 år. Kiev forestilte seg at kun de to største basene i byen skulle brukes og at hovedkvarteret til den ukrainske flåten skulle forbli i byen, mens Moskva ønsket hele byen for seg selv. Moskvas mente at infrastrukturen var russisk, noe Kiev ikke var enig i.³³⁰

Dette tyder på at den eneste endringen som hadde skjedd siden møtene i Moskva, var det at Kiev nå var villig til å akseptere en russisk flåte i Sevastopol; ellers var posisjonene like fastlåste. Dessuten, for å oppnå denne dubiøse enigheten fjernet partene enda et stridsemne fra vennskapsavtalen, nemlig spørsmålet om dobbelt statsborgerskap som Moskva ønsket skulle være med. Men også dette kunne skape problemer med å få avtalen ratifisert siden Dumaen var en sterk forkjemper for rettighetene til den russisktalende diasporaen.³³¹

Dette viser hvor innfløkt hele situasjonen var. Kiev fryktet at landets territoriale suverenitet var truet, og ønsket seg rettslige forsikringer om at Russland ikke skulle stille krav til Ukrainas territorium. Men for Moskva var spørsmålet om Sevastopol tett forbundet med flåtespørsmålet. Kiev kunne tillate et russisk militærnærvær i byen bare for en kort tid, og kun etter forsikringene om at byen og Krim tilhørte Ukraina. Det som ytterligere kompliserte alt, var dobbeltstatsborgerskapet for russere i Ukraina. Ved å tillate dobbeltstatsborgerskap

³²⁷ Kommersant, 4 Februar 1995

³²⁸ Kommersant, 4 Februar 1995

³²⁹ Kommersant, 10 Februar 1995

³³⁰ Kommersant, 21 Februar 1995

³³¹ Kommersant, 10 Februar 1995

kunne Kiev potensielt utsette Ukraina for en militær intervensjon siden Russlands militærdoktrine åpnet for en forsvar av den russiske diasporaen.

For å utdype det siste poenget mitt: Den russiske militærdoktrinen stadfestet at Moskva hadde rett til intervensjon militært og forsvare sine borgere i utlandet. Selv om det ikke nødvendigvis er slik at dette automatisk skulle føre til et angrep på Ukraina, så er det allikevel tydelig at dobbeltstatsborgerskapet lett kunne føre til en situasjon, der Moskva oppfattet det som legitimt å involvere seg i Ukrainas internt anliggende, for eksempel på Krim. Kievs motstand mot å innføre dobbeltstatsborgerskap ville med stor sannsynlighet føre til at den foreslåtte flåteløsningen hadde blitt forkastet av Dumaen.

Jeg mener at spørsmålet om baseringen av flåten og spørsmålet om dualstatsborgerskapet var forbundet med hverandre, og begge disse problemstillingene vanskeliggjorde veien til en eventuell løsning. Motstanden mot avtaleforsøkene kom til overflaten blant ulike grupperingene på Krim, også blant offiserforeningene som mente at deres interesser ikke ble tatt i betraktning, en kritikk som også Dumaen sluttet seg til.³³² Med den voksende politiske krisen på Krim, kom det også et klart signal fra det russiske parlamentet, gjennom et vedtak i Dumaen som advarte at måten Kiev håndterte denne krisen på, skulle få direkte konsekvenser på Sevastopol-spørsmålet, flåteforhandlingene og Vennekapsavtalen. Dumaen skiftet også personsammensetningen av gruppen som i fremtiden skulle forhandle med Kiev om flåten, og ga dem retningslinjer om at Sevastopol skulle bli definert som hovedbase for flåten³³³ Dette skulle komplisere forhandlingene og bli senere til et stort problem under samtalen i Sotsji.

Jeltsin ønsket også å slutte seg til kritikken av Kiev, og han truet at han ikke ville underskrive Vennekapsavtalen før han var sikker på at interessene til Krimbefolkningen var ivaretatt.³³⁴ Her bør man legge merke til ordbruken. Det hadde vært mer korrekt å si at man ønsket å forsikre seg om at rettighetene til den krimiske befolkningen var ivaretatt, men i stedet valgte Jeltsin å bruke ordet ”interesser”, et ord som man heller forbinder med befolkningens flyktige ønsker enn med menneskerettigheter i klassisk forstand. Tar man hensyn til de separatistiske tendensene på Krim på den tiden, så kunne dette etter min mening oppfattes som en støtteerklæring til denne bevegelsen.

Jeltsin manøvrerte seg inn i en posisjon der han skulle konkurrere mot Dumaen om å få være forsvareren av diasporas interesser, uten å komme med direkte territorielle krav mot Ukraina. Om det russiske parlamentet bare var taktisk her, eller om det reagerte så emosjonelt

³³² Kommersant, 23 Mars 1995 (artikkel A i bibliografien)

³³³ Kommersant, 23 Mars 1995 (artikkel B i bibliografien)

³³⁴ Kommersant, 19 April 1995

på situasjonen i Krim, er vanskelig å si. Men foruten av å deklarerer sitt standpunkt, iverksatte Dumaen en rekke tiltak som førte til at både Vennskapsavtalen og flåteforhandlingene gikk i stå. Dumaens holdning var dessuten utslagsgivende på det politiske klima i Russland, noe Jeltsin ikke kunne ignorere før et presidentvalg.

Ved å sette krav til Ukrainas håndtering av situasjonen på Krim, blandet Russland seg inn i en sak som Kiev selv vurderte som intern. Da Russland bestemte seg for å åpne et konsulat på Krim som blant annet delte ut skjemaer for å søke om russisk statsborgerskap, så måtte Moskva være klar over at dette skulle bli oppfattet som meget provoserende og føre til en kritikk fra Kiev.³³⁵ Foruten for de reelle uenighetene rundt baseringen av flåten, ble den eskalerende situasjonen på Krim også en faktor som påvirket flåteforhandlingene mellom Moskva og Kiev. Moskva ønsket å forsvare sin diaspora, mens Kiev, i frykt for Russlands egenrådighet, nektet å ha dobbeltstatsborgerskapet inn i Vennskapsavtalen. Denne spenningen gjorde at også at Kiev ikke var villig til å gi flere innrømmelser i forhold til Sevastopol. Det at Jeltsins til dels var ening med Dumaens standpunkt førte til at baseringsproblemet og Vennskapsavtalen forble uløst, også i denne omgang.

SOTSJIAVTALEN

Forhandlingene fra Kiev fortsatte videre i Sotsji sommeren 1995. Avtalen i Sotsji virker igjen uklar og upresis,³³⁶ men det er mulig å stadfeste at begge parter hadde atter igjen inngått kompromisser. Paragraf 1 i avtalen viser at partene hadde blitt enige om en separat flåtebasing, noe Russland hadde lenge ønsket, men selve formuleringen om hva denne separate baseringen skulle bety i praksis, var så vag at dette fort ble et problem.

Paragraf 2 sier at både den russiske flåten og dens hovedkvarter skal baseres i Sevastopol. Kiev hadde gitt opp sitt ønske om å flytte den russiske flåten fra byen, men til gjengjeld hadde den ukrainske siden fått gjennomslag for sin formulering i avtalen: ”hovedbasen til russiske delen av Svartehavsflåten og dens hovedkvarter er lokalisert i byen Sevastopol.” De russiske forhandlerne hadde egentlig ønsket seg denne formuleringen: ”Sevastopol er hovedbasen for Svartehavsflåten.”³³⁷ Dette er viktig fordi Russland krevde også at flåtens infrastruktur skulle deles, og den russiske definisjonen av militærinfrastruktur lett kunne omfatte Sevastopol, noe som igjen kunne forsterke de russiske kravene om å kontrollere byen. Dette hadde altså potensiell innvirkning for byens fremtidige tilhørighet. Uenighet om definisjonen var en

³³⁵ The Ukrainian Weekly, 26 Mars 1995 s8

³³⁶ Sotsjiavtalen 9 Juni 1995 Kan finnes I bibliografien

³³⁷ Kommersant, 6 Juni 1995

faktor som kompliserte flåteforhandlinger, og som jeg tidligere har nevnt, styrker dette, etter min mening, antagelsen om at konflikten om skipene hadde var av sekundær betydning i forhold til konflikten om infrastrukturen.

Problemene knyttet til delingen av militærinfrastruktur ble løst på et prinsipielt plan. Paragraf 3 i avtalen stadfestet nemlig at eiendelene skulle deles 50 % - 50 %, men uten å gå nærmere inn på hvem som skulle få hva. Paragraf 5 bare sa at fordelingen skulle foregå på basis av 1992-beholdningen. Det var disse stridsemnene som kompliserte forhandlingene i 1994, men nå viste det seg at Russland var villig til å gi etter for Kievs ønsker om en fordelingsnøkkel på basis av beholdningen i 1992. Samtidig var Kiev innstilt på å inngå et kompromiss når det gjaldt fordelingen av infrastrukturen.

Paragraf 4 i avtalen viste at flåteforhandlingene hadde kommet til det punktet der partene var ganske enige om antallet skip de skulle ende med. Moskva skulle få 81.7 % og Kiev 18.3 % av båtene, og den pinlige nøyaktighet sidene hadde kommet frem til, tydet på at konflikten nærmet seg sluttfasen.

Mannskapenes sosiale behov ble adressert i paragraf 7 som sa at flåteoffiserene hadde rett til å velge på hvilken del av flåten de ønsket å tjenestegjøre i. Dette skulle i teorien muliggjøre for offiserene å velge den beste løsningen for dem selv, og dermed frafalte Kievs krav om en edsavleggelse til Ukraina, noe som lenge har vært et omstridt punkt.

Paragraf 8 stadfestet at Russland skulle være med på å utvikle den sosiale og økonomiske infrastrukturen for sitt tjenestepersonell, noe som impliserte at Russland ikke bare skulle betale for det russiske personellets opphold, men også være med på å utvikle disse områdene.

Paragraf 10 erklærte blant annet at partene skulle fortsette forhandlingene om flåten, og at det skulle utarbeides juridisk grunnlag og vilkår for baseringen av den russiske flåten på ukrainsk territorium. Dette punktet var meget viktig fordi de russiske forhandlerne anerkjente altså det ukrainske standpunktet om at infrastrukturen på Krim og byen Sevastopol tilhørte Ukraina. Den Ukrainske siden gikk rask ut med å fokusere på nettopp dette punktet; president Kutsjma hevdet at han hadde klart å opprettholde Ukrainas territoriale integritet.³³⁸ Utenriksministeren Udovenko poengterte: *"Today, Ukraine compromised nothing tied to the independence of our state."*³³⁹ Volodymyr Horbulin, Kutsjmas rådgiver for nasjonalsikkerhet understrekket: *"The terminology of leasing/renting, which I failed to hear in the three years of the discussions on the Black Sea Fleet, was talked about in Sochi, and this opens the door for*

³³⁸ The Ukrainian Weekly, 18 Juni 1995 s3

³³⁹ The Ukrainian Weekly, 18 Juni 1995 s3

us to view the Russian Black Sea Fleet as the fleet of a foreign country,"³⁴⁰ Det var den territoriale suvereniteten som stod i fokus, mens flåtedelingen som i mange år virket så problematisk, syntes nå å ikke være det allikevel. Kiev følte ingen behov for å forsvare deres andel på kun 18,3% av skipene. Og det var forbausende lite kritikk av dette avtalepunktet internt i Ukraina, i motsetning til det som skjedde etter Massandraavtalen.

Den økonomiske situasjonen i Ukraina førte til at flåten var nå i sterkere grad vurdert gjennom prismet av de store kostnadene som var forbundet med den. Det kan derfor sies at den dalende ukrainske økonomien var en medvirkende årsak til at temperaturen i flåtekonflikten gikk ned.

Avtalen ble riktignok kritisert, men av andre grunner. Det var ulike kritiske røster i det ukrainske parlamentet som antydte at det kunne bli vanskelig å få avtalen ratifisert,³⁴¹ men denne gangen var kritikken rettet mot det faktum at de russiske styrkene skulle bli stasjonert i Sevastopol. Det ble hevdet at dette kunne få en destabiliserende effekt på Krim, og at alt kunne ende med at Sevastopol de facto skulle bli russisk. Det ble også understrekket at det ikke ble utarbeidet noen priseliste for leie av de ulike objektene, og at det heller ikke ble presisert hvor lenge Moskva skulle få leie Sevastopol.

Fra denne kritikken er det mulig å slutte seg til at motstanden mot avtalen baserte seg på et fortsatt ønske om å minke muligheten Russland hadde fått til å påvirke situasjonen på Krim, ved at den russiske flåten ble stasjonert der. Videre er det også mulig å se at ikke alle ukrainske parlamentarikere ble overbevist om at avtalen sikret at Sevastopol ikke kunne bli annektert. De vage formuleringene i Sotsjiavtalen ga rom for at den parlamentariske opposisjonen i Ukraina kunne frykte det verste. Denne frykten, blandet med mistroen mot Russland, er et viktig faktor i den ukrainske motstanden mot avtalen.

Det at teksten var så vag, skulle vise seg å bli dødelig for avtalen, og problemet skulle bli synlig med en eneste gang. Det viste seg for eksempel at partene hadde fundamentalt forskjellige oppfatninger av hva "en separert basering" skulle implisere.³⁴² Moskva antok at de ukrainske styrkene skulle trekke seg ut av Sevastopol, mens Kiev forstod det slikt at ulike flåter skulle bruke ulike havner i byen. I den påfølgende debatten rundt spesifiseringen av dette avtalepunktet, skulle begge partene vise seg å være uvillige til å endre sin posisjon.

Det kan argumenteres at infrastrukturen i byen var så essensiell for flåten at både Kiev og Moskva anså den som ytterst nødvendig. Men jeg mener at det først og fremst var den ustabile

³⁴⁰ The Ukrainian Weekly, 18 Juni 1995 s1

³⁴¹ The Ukrainian Weekly, 18 Juni 1995 s17

³⁴² Kommersant, 14 Juni 1995

politiske situasjonen på Krim, kombinert med Dumaens ønsker om å annektere Krim, eller i det minste Sevastopol, som var de viktigste årsakene for den ukrainske motstanden mot å flytte ut de ukrainske styrkene fra den meget politiserte byen.

Uenigheten om baseringen førte til at Jeltsin atter en gang forsøkte å presse Kiev ved å true om at han ikke ville underskrive vennsapsavtalen før flåteavtalen var klar.³⁴³ Men denne fremgangsmoten virker ikke å ha moderert Kievs posisjon. Noen måneder etter at samtalene hadde blitt fastlåst, erklærte Kutsjma at Kiev aldri kommer til å gi sitt samtykke for at den ukrainske flåten skulle forlate Sevastopol.³⁴⁴

Jeg synes det virker utrolig merkelig at partene under forhandlingene ikke definerte hva en separat basering skulle innebære. Det virker meget suspekt at det under forhandlingene i Sotsji ikke ble diskutert hva partene forstår med denne formuleringen. Det var tross alt et utalt mål for Russland å ha Sevastopol for seg selv i en lengre periode, og begge delegasjonene var også klare over at dette var et potensielt stridsmoment. De ulike posisjonene var krystallklare før møtene ble satt i gang, og det var lite tvil om at de var diagonalt motsatte.³⁴⁵ Uten tilgang til møtereferater eller troverdige vitneforklaring blir det umulig å komme med noen troverdig forklaring på hva som egentlig skjedde under disse forhandlingene, og dette har jeg ikke anledning til, innenfor rammene til denne oppgaven.

Det fantes flere grunner til hvorfor både Moskva og Kiev nektet å inngå et kompromiss om baseringen i Sevastopol. Begge presidentene ble presset på hjemmebanen om å ikke oppgi de nasjonale interessene. De ukrainske parlamentarikere var først ute med å kritisere avtalen, og de russiske parlamentarikere fulgte med ved å erklære at de ikke var villige til å miste Sevastopol. Det at partene kom til en enighet i Sotsji, overrasket parlamentarikere i Dumaen, og de mente at Sevastopols status som en russisk by måtte lovfestes, for å hindre på denne måten at Jeltsin kunne underskrive en avtale som videre forsterket Kievs rettskrav på byen.³⁴⁶ Dumaens resolusjon fra 1993, som stadfestet Sevastopol som russisk, var fortsatt stående på det tidspunktet, og dette ga et formelt grunnlag for en henvendelse til den konstitusjonelle domstolen om å anerkjenne denne resolusjonen og innlemme Sevastopols russiske status i grunnloven. Den konstitusjonelle domstolen valgte imidlertid å støtte Jeltsins posisjon, og den avsto petisjonen.³⁴⁷ Selv om Dumas nye forsøk på å legitimere de rusiske kravene feilet, er det rimelig å anta at denne episoden videre forsterket problemene rundt den russiske baseringen i

³⁴³ The Ukrainian Weekly, 24 September 1995 s1

³⁴⁴ Kommersant, 21 November 1995

³⁴⁵ The Ukrainian Weekly, 4 Juni 1995 s2

³⁴⁶ Kommersant, 14 Juli 1995

³⁴⁷ Avgjørelse til den russisk konstitusjonelle domstolen 27 September 1995

Sevastopol. Holdningene til de russiske parlamentsmedlemmene ble igjen synlige, og det var lite som tydet på at kampanjen om Sevastopol var over. Og i forkanten av parlament- og presidentvalget gjorde Dumaen seg igjen mer synlig i forsvaret av Sevastopols russiske status. Jeltsin var nå i ferd med å miste sin popularitet, på grunn av Tsjetsjeniakrigen, og han kunne ikke tillate seg å virke svak i en så emosjonell sak og det i forkanten av valgene, som skulle bestemme om han fikk fortsette som president og eventuelt under hvilke politiske omstendigheter.

I Ukraina fikk motstanderne av en russisk basering i Sevastopol nå flere argumenter for å legge press på president Kutsjma, slik at han ikke skulle gi etter for de russiske krav. Hadde Kutsjma gått med på å trekke flåten tilbake fra Sevastopol, så hadde han risikert å bli anklaget for forsømmelse av landets vitale interesser.

Mykola Savtsjenko, lederen for pressesenteret til den ukrainske flåten, påstod blant annet at Russland var interessert i å utsette en eventuell løsning på flåtekonflikten fordi en utsettelse ville gange Moskva økonomisk.³⁴⁸ Moskva betalte relativt små summer for å ha sine flåtestyrker stående på Krim, og etter en eventuell løsning ville leieprisene øke betraktelig antok Savtsjenko. Dette kan sikkert være noe i det, men jeg tror at Savtsjenko undervurderer hvor sterke følelser som var i sving, og hvor mye som stod på spill i denne saken. Det er lite sannsynlig at Moskva skulle med vilje utsette en løsning på flåtekonflikten hovedsakelig basert på økonomiske årsaker. Savtsjenko hevdet også at Ukraina skulle få en klekkelig sum for utlei av flåtefasiliteter og diverse skatter, noe som antyder at Savtsjenko mener at Kiev var interessert i å løse flåteproblemet snarlig. Det er mulig å vri på dette argumentet å poengtere at Kiev ikke nødvendigvis ville tjene på en definitiv løsning av konflikten på dette tidspunktet. Leieforholdet som var uspesifisert skulle trekkes fra Ukrainas gjeld til Russland. Noe som impliserte at Kiev ikke ville få direkte økonomisk tilskudd til statskassen. Den økonomiske situasjonen i landet ville ikke nødvendigvis tillate Kiev å opprettholde sin del av flåten, som på dette tidspunktet hadde iallfall ikke det fulle økonomiske ansvaret for å opprettholde armadaen. Potensiell nedskjæring i flåtestyrkene grunnet økonomiske vansker kunne få negativt effekt på forhold i for eksempel Sevastopol som levde av å tilfredsstille flåtens behov. Derfor kan det forsiktig antydes at også Kiev kunne ha interesse av å hale ut forhandlinger i håpet av å få til en bedre avtale.

³⁴⁸ The Ukrainian Weekly, 24 September 1995 s2

ENDRET GEOPOLITISK KLIMA FOR KIEV OG RUSSLAND

Kievs motstand mot Moskva må også settes i kontekst av det geopolitiske klimaet som var i ferd med å utvikle seg. Kievs sinkeholdning i å godkjenne destrueringen av landets atomvåpen, satte landet i dårlig lys hos USA, men etter at Ukraina hadde erklært at landet beveget seg mot desarmeringen, ble den tidligere sovjetrepublikken møtt med en mer velvillig holdning fra Vesten. Kiev var et av de første landene til å innlede et samarbeid med NATO i rammene av Partnerskap for fred. Dette resulterte med at Ukraina fikk et besøk fra flere høytstående skikkelser fra USA, med President Bill Clinton i spissen. Tilnærmingen til de vestlige politiske strukturene kunne også observeres ved at Ukraina ble tatt inn i Europarådet.³⁴⁹ Den økte forståelsen mellom Kiev og Vesten resulterte i en betydelig økonomisk bistand. Verdensbanken, IMF, Den europeiske bank for rekonstruksjon og utvikling samt G7-landene forpliktet seg alle til å øke bistand.³⁵⁰ Spesielt viktig var IMF's sin bistand med et lån på nesten 2 milliarder dollar.³⁵¹ Formelt sett var denne bistanden gitt fordi landet var i gang med å gjennomføre økonomiske reformer, men det viste seg senere at IMF's sjenerøse lån var gitt etter forespørsel fra USA.³⁵² Fra amerikansk side ble det påpekt at Ukraina skulle bli den tredje største mottakeren av økonomisk støtte i 1996. Dette impliserte at Kiev skulle få mer bistand enn Moskva.³⁵³ Denne trenden ble enda mer synlig i 1995 da USA valgte å kutte ned bistanden til de tidligere sovjetrepublikkene med 25 %, mens den ukrainske andelen økte samtidig med 50 %.³⁵⁴

Den økonomiske bistanden fra USA ble også fulgt opp med konkret samarbeid innenfor rammene av PFP. 1995 var det første året da ukrainske og amerikanske tropper deltok i en felles militærøvelse, operasjon "Peace Shield".³⁵⁵ Selv om operasjonen ikke kan kalles stor, så er den fortsatt et tegn på et tettere samarbeid mellom USA og Ukraina.

Fra Asia kom det også positive tegn, både på det økonomiske og det sikkerhetsmessige plan. Den kinesiske delegasjonen som ankom Kiev i juni 1995, resulterte med en utvidelse av handelsavtalene og erklæringen fra talsmannen for det kinesiske utenriksministeriet om at Kina opprettholdte sitt tidligere standpunkt om å gi Ukraina sikkerhetsgarantier angående

³⁴⁹ The Ukrainian Weekly, 31 Desember 1995 s3

³⁵⁰ The Ukrainian Weekly, 31 Desember 1995 s5

³⁵¹ The Ukrainian Weekly, 16 April 1995 s1

³⁵² The Ukrainian Weekly, 31 Desember 1995 s6

³⁵³ The Ukrainian Weekly, 31 Desember 1995 s6

³⁵⁴ The Ukrainian Weekly, 31 Desember 1995 s9

³⁵⁵ The Ukrainian Weekly, 2 Juli 1995 s11

landets territorielle suverenitet.³⁵⁶ Noe senere skulle også EU komme med en sterk støtte erklæring for Ukrainas uavhengighet og territoriell suverenitet.³⁵⁷

Det danner seg et bilde av at Kiev var nå i en radikalt annerledes posisjon enn bare for to år tidligere. Ukraina hadde klart å påføre de krimiske separatistene et sterkt nederlag, noe som ga ledelsen i Kiev et pusterom. Landet var nå mer profilert og hadde en større arene for å fremme sine klager. De økonomiske bidragene fra Vesten var også, etter min mening, et tegn på at Kiev nå kunne regne med en større forståelse for sine sikkerhetsbekymringer vis a vi Russland. De ukrainske truslene om å søke hjelp fra det internasjonale verdenssamfunnet til å få fjernet fremmede styrker fra ukrainsk jord, virket mer troverdige i denne konteksten.³⁵⁸³⁵⁹ Og dette førte etter min mening til en økt uro i Russland.

Spesielt problematisk var USAs ønske om å mekle mellom partene, noe Russland var kategorisk imot.³⁶⁰ Clintons besøk i Kiev resulterte i en støtteerklæring fra USA. Clinton understrekket at situasjonen på Krim måtte løses politisk og uten å rukke ved Ukrainas territorielle suverenitet. Han lovet også å hjelpe med flåteproblemet og med Ukrainas gjeld til Moskva.³⁶¹ Amerikanske senatet begynte også å ytre voksende kritikk av Russlands fremferd i de tidlige Sovjetrepublikker og Moskvas utstasjonering av russiske tropper utenfor russlands grenser.³⁶²

Flåtekonflikten syntes å bevege seg unna den bilaterale forhandlingen, og dette ga Moskva gode grunner til å frykte at USA ikke nødvendigvis ville forstå den russiske posisjonen, og at selve forhandlingsprosessen kunne styrke båndet mellom Washington og Kiev ytterligere. Den russiske motstanden mot denne utviklingen må også vurderes geopolitisk. Jeltsins angrep på det russiske parlamentet og krigen i Tsjetsjenia førte til en økende kritikk av ham i Vesten, og det forsterket tvilen om hvorvidt Russland bevegde seg på den demokratiske stien.³⁶³ Mens Kiev ble medlem i det prestisjefylte Europarådet, ble Moskvas medlemskap avvist på grunn av den pågående krigen i Tsjetsjenia. Romania la også frem en betingelse om at Russland måtte først trekke seg ut fra Moldova for at landet kunne bli akseptert i denne organisasjonen.³⁶⁴ Russland hadde også rivninger med NATO og USA

³⁵⁶ The Ukrainian Weekly, 9 Juli 1995 s3

³⁵⁷ The Ukrainian Weekly, 2 Juni 1996 s2

³⁵⁸ Kommersant, 6 Juni 1995

³⁵⁹ The Ukrainian Weekly, 5 Juni 1994 s2 Ukraina planla å appellere til FN

³⁶⁰ Kommersant, 6 Juni 1995

³⁶¹ Kommersant, 13 Mai 1995

³⁶² The Ukrainian Weekly, 24 April 1994 s8

Se også The Ukrainian Weekly, 19 Mars 1995 s14

³⁶³ Crow, Suzanne "Yel'tsin's Chechnya" *Perspective Institute for the Study of Conflict, Ideology, and Policy* Vol 5, No 3 January –February 1995 Dessverre har artikkelen ikke sideantall så jeg må henvise til den i sin helhet

³⁶⁴ The Ukrainian Weekly, 1 Oktober 1995 s6

angående krigen i Bosnia, og dette ble tydelig da utenriksministeren Kozyrev holdt en tale i FN. Kozyrev anklaget NATO og USA om å dele verden i ”*venner og fiender*”. Han fortsatte med å kritisere FN og etterspurte en radikal endring i organisasjonens linje når det gjaldt oppfatningen av de russiske fredsbevarende styrker satt i operasjon innenfor SUS. Han mente de skulle få en FN-mandat.³⁶⁵

Den voksende motsetningen mellom Russland og Vesten gjorde at en potensiell NATO-utvidelse virket mer faretruende for Moskva. Avisen Kommersant påpekte at Russland lett kunne ende isolert i den nye geopolitiske verden, og antydte at tilnærmingen mellom USA og Kiev åpnet for et ukrainsk medlemskap i alliansen.³⁶⁶ Denne vurderingen får støtte i utsagnene til Kutsjma som sa at det var ugunstig for Ukraina å ikke være med i noen militærallianse.³⁶⁷

Kutsjmas utsagn bør ikke tas som et forsøk på å bli medlem i NATO, fordi Kutsjma søkte aldri om å bli med i denne organisasjonen, men heller som et tegn på frustrasjonen over forholdet til Russland. Men det er verdt å merke seg at det var Moskvas nasjonale interesser, blant annet konflikten om flåten og Sevastopol, som var i ferd med å presse Ukraina nærmere denne organisasjonen. Svartehavet var et viktig strategisk område for Russland og Moskva ble nå vitne til et økende NATO-nærvær i denne regionen.³⁶⁸ Det er altså tydelig at Russland stod foran et vanskelig dilemma: Et styrket Kiev var ikke like mottakelig for økonomisk eller politisk press. Ukraina var i ferd med å sanke in bred internasjonal støtte, mens Russland var i ferd med å miste den internasjonale velviljen. En NATO-utvidelse ble motarbeidet av Russland, men Moskvas kampanje om å sikre seg rettighetene i Sevastopol, ble tydelig en av faktorene som igjen styrket forholdet mellom Kiev og Vesten. Fra nå av var Russland i en større grad nødt til å ta i betraktning utviklingen i den geopolitiske situasjonen, noe som tyder på at Moskvas posisjon i forhold til Kiev hadde blitt svekket, mener jeg.

For å oppsummere dette kapitlet: Den andre fasen av konflikten var i stor grad drevet av spørsmålet om baseringsrettigheter, om kontroll over flåtens ulike basefasiliteter og om statusen til Sevastopol. Vi ser igjen at i konflikten om flåten og Sevastopol var det flere aktører som kunne innvirke på forhandlinger og deres utfall. Begge lands parlamenter viste

³⁶⁵ The Ukrainian Weekly, 1 Oktober 1995 s2

³⁶⁶ Kommersant, 8 August 1995

Se også Kommersant, 26 Mai 1995

³⁶⁷ Kommersant, 26 Mai 1995

³⁶⁸ The New York Times, 10 Juni 1995

evne til å handle emosjonelt, og dette, blandet med matrosenes evne å skape krise på flåten og Krims elitens forsøk på å utvide sin makt, kompliserte de utøvende makters forsøk på å finne en løsning. Det at undertegnelsen av Vennskapsavtalen ble koblet opp mot Kievs holdninger mot den krimske eliten, skapte enda et nytt element som begge partene måtte forholde seg till, og dette kompliserte forhandlingene ytterligere. Det økonomiske presset fra Russland kombinert med den katastrofale økonomiske utviklingen i Ukraina, førte til at Kiev avstod fra sitt ønske om å kontrollere store deler av flåten, og spørsmålet om fordelingen av skipene ble dermed mindre betent gjennom denne perioden. Men den russiske støtten til separatistene på Krim gjorde eliten i Kiev svært mistenksom, og ukrainere fryktet for et potensielt russisk militærnærver på halvøya. For Moskva var det de sikkerhetsstrategiske, økonomiske og emosjonelle verdier som stod på spill i denne konflikten. I Kiev fryktet man at en potensiell, langvarig utplassering av russiske styrker på Krim, kunne medføre tapet av halvøya og desintegrasjonen av landet.

Jeltsins væpnede oppgjør mot Dumaen og den russiske krigen i Tsjetsjenia førte til at Vesten begynte å tvile på Moskvas demokratiske utvikling. Mens Kievs overgivelse av atomvåpnene resulterte i sikkerhetserklæringer og økonomisk bistand fra Vesten. Ukraina klarte også å gi et kraftig slag til den krimske separatismen, og dette, i kombinasjon med det geopolitiske skiftet i Vesten, gjorde at Kievs posisjon i konflikten med Moskva ble styrket.

KAPITTEL 3

FASE III, VEIEN TIL EN LØSNING, 1995-97.

I den tredje fasen av konflikten skulle det bli tydelig at det den territorielle konflikten om Sevastopol er tett forbundet med flåtekonflikten. Dumaen skulle igjen proklamere byen som russisk, og spørsmålet om fordeling av skipene og baseringen av disse, skulle igjen bli mer betent. Holdningene i Dumaen og i det ukrainske parlamentet førte til at selv om partene skulle blitt enige om en eventuell avtale, så hadde denne hatt heller dårlige utsikter for å bli ratifisert. For å omgå dette har de utøvende maktene utarbeidet en løsning som ikke krevde en umiddelbar ratifisering.

DUMAEN ETTER VALGET I 1995 – KOMMUNISTER OG NASJONALISTER INNTAR EN STERKERE POSISJON

Det russiske samfunnet hadde blitt utsatt for enorme forandringer etter fallet av Sovjetunionen. Den økonomiske situasjonen var langt fra det den jevne russer ønsket at den skulle være, korrupsjonen i det nye kapitalistiske systemet skjøtt i været. Krigen i Tsjetsjenia medførte mange tap og ble upopulær blant den russiske befolkningen, samtidig som den også hadde medvirket til utviklingen av et negativt syn på Russland internasjonalt. Dermed vokste også den interne kritikken mot regjeringen. Den økonomiske og sosiale situasjonen i Russland bidro sterkt til at kommunister og de så kalte nasjonale patrioter forsterket sin posisjon i Dumaen etter valget i desember 1995.

Stormingen og oppløsningen av det russiske parlamentet i 1993 medførte at Jeltsin kunne få iverksatt et referendum angående en ny konstitusjon i Russland. Presidentrollen ble begunstiget med større fullmakter, noe som ikke bare styrket Jeltsins politiske posisjon, men også presidentrollen. Jeltsins falmende popularitet og dårlig helse ga en reell grunn til å frykte for at han ikke skulle vinne det kommende presidentvalget. Bare en kort tid før valget ble befolkningens støtte til Jeltsin anslått til å være på kun 8%.³⁶⁹ Hvis sammensetningen av parlamentet ga en pekepinn om de politiske preferansene i datidens Russland, så var det ikke urealistisk å anta at den neste presidenten godt kunne rekrutteres fra den rødbrune opposisjonen. I Russland snakket man om en mulig seier for av ulike kandidater som

³⁶⁹ The Ukrainian Weekly, 10 Mars 1996 s2

Zjuganov, Zhirinovskij, Lebedj eller til og med Moskvas borgemester, Lushkov. Alle disse kandidatene hadde revisjonistiske holdninger: Både Zjuganov og Zhirinovskij stod for en klar revisjonistisk plattform, ene ønsket å gjenskape USSR, den andre en stor Russland.³⁷⁰ Lebedj hadde et klart standpunkt angående flåtens hovedbase: "*Sevastopol is a Russian city.*"³⁷¹ Lushkov var ikke mindre kategorisk og hadde gjort standpunktet sitt kjent allerede i 1992: "*I cannot visualize Russia without Sevastopol.*"³⁷²

President Kravtsjuk utrykte sin frykt for slike revisjonistiske krefter i det politiske miljøet i i Russland allerede i 1992. "*I want us to always remember that after Yeltsin's Russia can come Zhirinovsky's Russia.*"³⁷³ Det var derfor rimelig å anta for den ukrainske regjeringen at i spørsmålet om flåten og Vennskapsavtalen skulle alle disse kandidatene bli vanskeligere å samarbeide med enn Jeltsin. Vennskapspakten skulle garantere Ukrainas grenser og den hadde en stadig større betydning for den Ukrainske regjeringen. Det var mange viktige punkter i denne avtalen som både Russland og Ukraina ønsket å ha en avklaring på, men for denne oppgaven er det uten tvil grensespørsmålet og vedkjennelsen av Ukrainas nasjonale suverenitet som er mest relevant, da dette også spilte en helt avgjørende rolle for Kiev.

President Jeltsin og president Kravtsjuk ble allerede i 1992 enige om at en slik avtale var nødvendig. Men de kontinuerlige problemene rundt den krimiske halvøya og Svartehavsflåten virket negativt på forholdet mellom landene og hindret normalisering. Usikkerheten rundt Jeltsins politiske fremtid gjorde det klart for Kiev at Jeltsin var den beste alternativ for å løse de politiske problemer landene hadde seg i mellom. Det skulle vise seg at Jeltsin klarte å samle nok støtte til å vinne presidentvalget i 1996, noe som bidro til at Russland og Ukraina kunne fortsatte å utvikle sitt problematiske forhold og jobbe videre med de etablerte forståelser.

Men Jeltsins seier betydde ikke nødvendigvis at det russiske parlament oppga sin kamp om Sevastopol og flåten. I slutten av 1996 vedtok det rusiske parlament å si nei til delingen av Svartehavsflåten³⁷⁴ Videre proklamerte Dumaen enstemmig at byen Sevastopol var russisk.³⁷⁵ Dette vekket igjen en storm i Kiev, som oppfattet dette som en ny fiendtlig handling med alvorlige implikasjoner for landets sikkerhet og territoriale suverenitet. Dette ble dermed til en ny hindring for den endelige delingen av flåten og for avklaringen av statusen til Sevastopol.

³⁷⁰ The Ukrainian Weekly, 23 Januar 1994 s2

³⁷¹ The Ukrainian Weekly, 27 Oktober 1996 s3

³⁷² The New York Times, 5 Januar 1992

³⁷³ The New York Times, 9 Mars 1992

³⁷⁴ Kryukov, 2006 Dessverre har artikkelen ikke sideantall så jeg må henvise til den i sin helhet.

³⁷⁵ The Ukrainian Weekly, 26 Januar 1997

N. A Kryukov påstår at denne hendelsen var en overreaksjon fra den ukrainske siden, siden vedtaket til Dumaen i prinsippet var ikke juridisk bindende.³⁷⁶ Denne vurderingen synes for snevert for meg. Vedtaket var ikke juridisk bindende, det er korrekt, men det ble ikke vedtatt i et vakuum, og må vurderes i konteksten av en rekke andre politiske vedtak som Dumaen hadde vedtatt i sitt første virkeår. Det er først i lyset av de forutgående avgjørelsene at det er mulig å forstå den ukrainske reaksjonen, som enda en gang hadde fått et signal om at Ukrainas nasjonale interesser og territorielle suverenitet ikke var akseptert i Moskva.

Kryakov hevder også videre at denne politiske episoden var det siste store hinderet for enigheten om Svartehavsflåten. Dette stemmer ikke, fordi så sent som i desember 1996 lanserte overhuset i Dumaen enda et nytt lovforslag om Sevastopols status. Loven som ble vedtatt med et overveldende flertall (110 for 14 mot) proklamerte igjen Sevastopol som en russisk by.³⁷⁷ Hendelsen forverret forholdet mellom de to landene, og en rekke ukrainske parlamentarikere ønsket å forby baseringen av fremmede styrker på ukrainsk jord, og det ukrainske parlamentet krevde en øyeblikkelig tilbaketrekning av russiske styrker fra Krim.³⁷⁸

Dumaens vedtakk var i prinsippet enda et angrep på Ukrainas territorielle suverenitet, men forskjellen mellom dette vedtaket og de forutgående, var det at Sevastopols ukrainske status ble betvilt ikke bare fra medlemmene i den lovgivende forsamlingen men også fra de utøvende organer.³⁷⁹ Det betyr altså at de politiske forskjellene som oppstod mellom det utøvende maktorganet og det lovgivende maktorganet i 1993, da Dumaen for første gang erklærte Sevastopol som russisk, var nå i ferd i å bli utvisket. Det ble også påpekt at flere av medlemmer i overhuset hadde fått sine stillinger ved hjelp av Jeltsin.³⁸⁰ Og dette ble oppfattet som en urovekkende trend. Videre kan det påpekes at statsminister Tsjernomyrdin uttalte den 3. desember, det vil si bare to dager før parlamentsvedtaket, at det var på tide at Kiev vedkjente at de kontrollerte Sevastopol illegitimt.³⁸¹ Den nye russiske utenriksministeren Primakov støttet tydeligvis denne linjen da han hevdet at "*the Helsinki Principle on border inviolability should not be applied to the former USSR states*".³⁸²

Dette viser at Jeltsins forsøk på å komme frem til en politisk forståelse, var nå underminert av hans egne støttespillere. Denne utviklingen tvang Jeltsin og utenriksdepartementet til å

³⁷⁶ Kryukov, 2006 Dessverre har artikkelen ikke sideantall så jeg må henvise til den i sin helhet.

³⁷⁷ The Ukrainian Weekly, 26 Januar 1997

³⁷⁸ Kommersant, 7 Desember 1996

³⁷⁹ Den russiske konstitusjonen av 1993 forklarer i paragraf 95 hvordan Sovjet av Føderasjonen er sammensatt. Dette organet er sammensatt av to representanter fra alle subjekter i den Russiske Føderasjonen, en fra den lovgivende og en fra den utøvende organer av statlig makt.

³⁸⁰ The Ukrainian Weekly, 26 Januar 1997

³⁸¹ Kuzio, Taras "Russian-Ukrainian row worsens." *The Ukrainian Weekly*, 15 Desember 1996

³⁸² Klympush, 1999 s239

avsverge Dumaens territoriale krav.³⁸³ Selv om deler av den utøvende maktstrukturen hadde kastet seg ut i kampen om Sevastopol, forble Jeltsins posisjon uendret. Utenrikspolitikken var i hendene på presidenten, men Dumaens avgjørelse tydet på at Jeltsin var nå i ferd med å miste støtten også blant sine egne støttespillere. Avgjørelsen kan dermed tolkes som en ny direkte kritikk av Jeltsin og hans forsøk på å nå en politisk forståelse med Kiev. I den grad Dumaenes forutgående vedtak kunne avskrives som posisjonering i forhold til velgere, er det vanskelig å bruke slik argument denne gangen, siden neste valg til parlamentet ikke skulle holdes før desember 1999. Det er mer nærliggende å tenke seg at den øverste politiske eliten i Russland ikke klarte å akseptere Sevastopol som en ukrainsk by.

Ivana Klympush vurderer Dumaens vedtak fra oktober og november som et territorielt angrep begrunnet i imperialistiske aspirasjoner.³⁸⁴ Hun får støtte av Taraz Kuzio som i sin avisartikkel også hevdet at vedtakene hadde røtter i imperialistiske ambisjoner.³⁸⁵ Begge forfattere overser det faktum at Dumaens resolusjoner sendte et klart signal til Kiev om at det kun var Jeltsin Ukraina kunne regne å samarbeide med. I de vanskelige forhandlingene om Svartehavsflåten og infrastrukturen kan dette også betraktes som en taktisk manøver, som etter min mening styrket Jeltsins forhandlingsposisjon vis a vi Kiev. Det er umulig å være sikker om dette var påtenkt, men det er et viktig moment som bør vurderes, mener jeg.

James Sherr tar dette opp dette temaet et i sin artikkel, der han lanserer to forskjellige forklaringsmodeller for Dumas vedtak. Den første forklaringen er at Jeltsins demokratiske støttespillere var fristilt til å stemme som de ønsket fordi han var syk og ikke kunne utøve sin modererende innflytelse. Mens den andre forklaringen som Sherr mener er mer sannsynlig, er nettopp det at vedtakene var ment å utøve et press på Kiev, slik at Ukraina skulle bli mer medgjørlig under forhandlingene.³⁸⁶ Problemet med denne hypotesen er at den mangler sterke fakta å støtte seg på, og er derfor i stor grad en spekulasjon. Sherr påpeker at en russisk TV-stasjon mente at statsminister Tsjernomyrdin manøvrerte frem disse vedtak og at statsministeren benektet ikke for dette hendelsesforløpet.³⁸⁷ Dette er igjen kun spekulasjoner, spesialet siden tausheten ikke kan tolkes som et ”ja”.

Jeg mener dessuten at situasjonen i Dumaen var mer komplisert enn så. Statsministeren ønsket å få presse Kiev gjennom vedtaket, og han var derfor nødt til å finne en felles grunn med opposisjonen. Det kan tenkes at opposisjonen ikke var imot å presse Kiev, men

³⁸³ The Ukrainian Weekly, 15 Desember 1996

³⁸⁴ Klympush, 1999 s240

³⁸⁵ Kuzio, Taras “Russia still threatens Ukraine's stability.” *The Ukrainian Weekly*, 17 November 1996

³⁸⁶ Sherr, James “Russia-Ukraine Rapprochement?: The Black Sea Fleet Accords” *Survival* vol. 39, No. 3 Autumn 1997 s37

³⁸⁷ Sherr, 1997 s37

opposisjonen hadde sannsynligvis helt andre målsetninger med dette vedtaket, og de var innstilt på å få Sevastopol tilbake. Jeltsins støttespillere og opposisjonen hadde altså gått for en felles politisk linje, selv om motivasjonen på begge sider var nok forskjellig.

Det ukrainske parlamentet reagerte på utfordringen fra Dumaen med mer enn bare deklamatoriske utsagn. Allerede i november 1996 ble det klart at det ukrainske parlamentet ønsket å sette visse retningslinjer for de videre forhandlingene i flåtespørsmålet. Blant disse retningslinjene var det et ønske om at parlamentsmedlemmer skulle være tilstede under forhandlingene, de krevde også at det ikke skulle bli noen diskusjon om delingen av infrastrukturen som vedlikeholdt og muliggjorde den daglige operasjonen av Svartehavsflåten. Videre insisterte man på at Moskva skulle få leie baserettighetene, noe som per definisjon skulle medføre at Russland anerkjente Krim var ukrainsk. Og parlamentet ønsket også at Moskvaskrav om en separat basering for den russiske og den ukrainske flåten skulle forkastes som forhandlingsmulighet.³⁸⁸

Kryakov hevder i sin artikkel at konsekvensen av Dumas vedtak ble en avlysning av det planlagte møtet om Svartehavsflåten, men det er tydelig at konsekvensene ble alvorligere enn så. Det ukrainske parlamentet ønsket nå å delta direkte under forhandlingene, og om man dømmer etter parlamentets emosjonelle utsagn, så er det lite sannsynlig at denne utviklingen hadde gjort forhandlingene lettere. President Kutsjmas manøvreringsrom hadde også blitt betydelig innskrenket av disse retningslinjene som fremsatte klare forhandlingskrav. Jo flere presise krav man har i utgangspunktet, desto vanskeligere blir det å forhandle.

De siste månedene i 1996 viste atter en gang at Flåtespørsmålet var direkte forbundet med statusen av Sevastopol, og dette er nok et argument for at det er ikke mulig å se på disse to aspektene separat. Det er i konteksten av det anspente politiske klimaet mellom de to landene at det er mulig å hevde at slike politiske vedtak kunne og ble oppfattet som en provokasjon. Men Kutsjma var innstilt på å finne en løsning, og i november erklærte han at så lenge Russland var villig til å betale for leie av infrastruktur, så var det ikke verdt å skape mer problemer.³⁸⁹ Det er mulig å hevde at selv om begge lands parlamenter var innstilt på å kjempe for deres respektive posisjoner så var presidentene innstilt på å finne en løsning og dette kan delvis forklare hvorfor Moskva og Kiev klarte å finne en felles plattform til å underskrive Vennskapsavtalen og tre omfattende flåteavtaler.

³⁸⁸ Kuzio, Taras "Russian-Ukrainian row worsens." *The Ukrainian Weekly*, 15 Desember 1996

³⁸⁹ *The Ukrainian Weekly*, 3 November 1996 s1

Aktør/struktur problemet

Aktør/struktur-problemet er en viktig teoretisk problemstilling. Dette problemet handler om årsakene for handlinger, og hvor de springer ut fra. Det finnes to konkurrerende tilnærminger til dette: den strukturelle og den aktørbaserte. Tilhengere av den strukturelle forklaringen vektlegger strukturene i sosialmiljøer som den styrende faktoren for individets handlinger. Individets handlinger blir da et produkt av denne miljøpåvirkningen. Forkjempere av aktørforklaringen derimot, ser handlingen noe individuelt, løsrevet fra de strukturelle båndene.³⁹⁰

På bakgrunn av de omtalte hendelsene i oppgaven, er det verdt å stille spørsmålet om i hvilken grad presidentene Jeltsins, Kravtsjuks og Kutsjmas handlinger var uavhengige, eller påvirket av de ytre strukturer. Det fantes selvfølgelig flere ulike sosiale, kulturelle og politiske krefter som hadde potensial til å utøve press på disse aktørene, men jeg mener at det allikevel er mulig å komme med noen generelle betraktninger blir dekkende for dem alle.

Konflikten om Krim, Sevastopol og Svartehavsflåten viste at alle presidenter var i stand til å komme med krasse utsagn. Deres holdninger hadde støtte i deres respektive parlamenter som ofte var lite villige til å gå med på store konsesjoner. Men det er også mulig å se helt klart at alle presidentene også var villige til å trosse sine parlamenter og forsøke å finne en eller annen form for løsning, noe som ofte medførte at de måtte høste kritikk i sine respektive land.

Opposisjonen til presidentene var ikke bare mindre innstilt på en kompromissløsning, men hadde heller ikke noe ansvar for å avslutte konflikten. Det er nettopp denne mangelen på ansvar som gjorde det mulig for parlamentene å komme med ultimative erklæringer. Forhandlingene om Sevastopols infrastruktur og flåten varte lenge, og det var mange møter mellom presidentene og deres utsendinger. De faktiske problemene som ble avdekket under forhandlingene gjorde partene bevisst over hvor vanskelig det var å finne frem til en løsning. Og ansvaret for å finne frem til en løsning lå på presidentene, noe som gjorde at presidentene var nødt til å opptre mye mer pragmatisk enn parlamentene. Møtene mellom russiske og ukrainske forhandlere avdekket altså store vanskeligheter med å finne en løsning og at dette skapte en forhandlingsstruktur som de til dels ble fanget av.

For å knytte dette opp til aktør/struktur-problemet: Jeg mener at det er problematisk å løsrive individer fra deres omgivelser, og bare se på deres handlinger som et uttrykk for deres egen driftkraft. Men det blir også lite fruktbart å se på individer som "slaver" av deres

³⁹⁰ Burke, Peter "History And Social Theory" Polity Press, second edition 2005, 127

omgivelser, uten mulighet til å bryte ut av de sosiale strukturene som forsøker å påvirke dem. Det finnes, etter min mening, en kompleks interaksjon der strukturen setter en rekke parametre som individet må forholde seg til, uten nødvendigvis å bli tvunget til å følge disse parametre. Det må videre påpekes at sosiale strukturer i seg selv også er et produkt av individet, noe som igjen impliserer at individet også er med på å redefinere den sosiale strukturen.

Jeg mener at spesielt Jeltsins rolle i denne sammenhengen er belysende for dette standpunktet. Den russiske presidenten var nødt til å balansere mellom en rekke ”strukturelle” utfordringer. De voksende nasjonalistiske og kommunistiske bevegelsene i Russland utfordret Jeltsins økonomiske, sosialpolitiske og utenrikspolitiske valg. En økende uro i Vesten om retningen det russiske demokratiet beveget seg i, påvirket Russlands politiske ståsted i den nye verdensordenen. Også var det stadig forverrende forhold til Ukraina som var ansett som en strategisk viktig nabo. Moskva var vitne til at Kiev ga signaler om at Ukraina skulle bevege seg mot Vesten og vekk fra Russland. Det er nettopp slike problemer Jeltsin var nødt til å forholde seg til, og han måtte ofte fatte beslutninger der han var tvunget til å velge mellom presset fra ulike strukturer. Der foretok Jeltsin altså aktive valg, og dette gjør han mer enn bare en strukturelt fanget skikkelse.

Det bør påpekes her også at en struktur ikke nødvendigvis bare er negativt. Det er mulig å se på strukturen som både ”*enabling and constraining*”³⁹¹ Strukturen gir aktørene en rekke strategiske muligheter. I mitt intervju med den tidligere presidenten Kravtsjuk, fortalte han at han under Massandramøtet ble hardt presset av de russiske forhandlerne. Om man velger å tro på påstanden hans, så var presidenten sikker på at de eventuelle konsesjonene som ble diskutert, ville aldri bli ratifisert av det ukrainske parlamentet.³⁹² Det kan dermed virke som om Kravtsjuk halte ut tiden i troen på at det ukrainske parlamentet ville blokkere eventuelle konsesjoner. I denne sammenhengen brukte den ukrainske presidenten det ukrainske parlamentet for å kjøpe seg tid, noe som kan betegnes som en positiv bruk av en strategisk strukturell resurs. Anthony Giddens konstruerte en hybridteori, der både individet og struktur spiller en viktig rolle i en felles påvirkningsrolle.³⁹³ Jeg mener at denne teorien kan gi oss en teoretisk ramme for å forstå presidentenes handlinger. Disse personene var utvilsomt påvirket av strukturene de befant seg i, men ikke nødvendigvis styrt av dem.

³⁹¹ Hay, 1995 s205

³⁹² Kravtsjuk intervju arrangert 20 Januar 2008

³⁹³ Hay, 1995 s197

VENNSKAPSAVTALEN OG DE TRE FLÅTEAVTALENE FRA 1997

Vennskapsavtalen ble endelig underskrevet i 1997, og den inneholdte en mengde punkter om samarbeid innenfor politiske, økonomiske, kulturelle og miljømessige områder.³⁹⁴ Dokumentet var ment endelig å normalisere forholdet mellom Russland og Ukraina. Avtalen har noen interessante punkter som bør vurderes.

Paragraf to og tre stadfester at landene anerkjenner hverandres grenser og den understreker at den territorielle suverenitet skal respekteres. Kiev fikk dermed den endelige garantien fra Russland om Ukrainas territorielle suverenitet. I paragraf en, ble det påpekt at landene nå var å regne som strategiske partnere. Dette er et problematisk punkt som er åpent for tolkning. Ukraina var på dette tidspunktet også strategisk partner med USA, noe som fremmer spørsmålet om hvilket innhold dette punktet i avtalen egentlig kunne ha. Om relasjonen mellom USA og Russland ble forverret, var Kiev relativt sett fristilt til å velge side, om det var ønskelig. Punkt 6 forsøkte imidlertid å moderere denne tvetydigheten ved at partene lovet å ikke inngå avtaler med andre land som kunne true en av partene. Kiev og Moskva lovet også at deres territorier ikke skulle brukes på en slik måte at det kunne true motpartens sikkerhet.

Dette viser, etter min mening, at Moskva var redd for NATO-utvidelsen og forsøkte å få en garanti fra Kiev om at landet ikke ville slutte seg til denne organisasjonen. Det kan påpekes at NATOs rolle hadde endret seg siden 1990, og at organisasjonen nå ved flere anledninger hadde sagt at den ikke var fiendtlig innstilt til Russland. Derfor er dette punktet ikke noe sterkt garanti for at Kiev skulle avstå fra å delta i denne organisasjonen.

Jeltsin var tydeligvis klar over dokumentets mangler, og han påpekte kort tid etter underskrivelsen at han skulle forsøke å overbevise Kiev om å ikke delta i NATO.³⁹⁵ Det må videre konstateres at landene ikke hadde noen felles forståelse eller noen avtaler som handlet om de militære strategiene. Ukraina var ikke medlem i SUSs forsvarssamarbeid. Det er derfor rimelig å påpeke at Russlands sikkerhetsvurderinger og behov kunne være forskjellige fra Ukrainas. Jeg mener at potensialet for en fremtidig uenighet i sikkerhetssfæren, ble forbigått gjennom denne vage formuleringen i vennskapsavtalen. Både Kiev og Moskva kunne presentere dette strategiske partnerskapet slik de ønsket, noe som kunne mildne en eventuell kritikk.

Punkt 12 i avtalen garanterte kulturelle og språkrelaterte rettigheter til minoritetene i begge land. Partene skulle avstå fra forsøk på å assimilere disse minoriteter. Dermed kunne Moskva

³⁹⁴ Vennskapsavtalen 31 Mai 1997 Kan finnes i bibliografi

³⁹⁵ KyivPost, 5 Juni 1997

hevde at den utøvende makten hadde forsvart interessene til den russiske minoriteten i Ukraina, og spesielt på Krim. Men det er også tydelig at også Kiev fikk gjennomslag for sitt standpunkt fordi avtalen hadde ingen henvisning til doblestatsborgerskapet, slik som Russland tidligere hadde ønsket. Det kan virke som om Kiev kom godt ut av denne avtalen, men denne slutningen kan ikke foretas før man vurderer de tre andre avtalene om Svartehavsflåten som ble underskrevet noen døgn før vennskapsavtalen.

Den første av disse avtalene omhandlet grunnlaget for baseringen av den russiske flåten og den økonomiske godtgjørelsen for dette.³⁹⁶ Punkt en i avtalen definerte klart summen som Ukraina skulle få som kompensasjon for sin del av flåten. Pengene skulle gå til nedbetaling av Ukrainas energigjeld. Punkt to stadfestet at Russland skulle betale 97,75 mil dollar årlig for leie av infrastruktur og diverse områder fra Ukraina, mot nedbetaling av landets gjeld. Dermed stadfestet også dette dokumentet Kievs herredømme over Krim og infrastrukturen på halvøya. Det må påpekes at leiesummen skulle senere bli et stridsemne. Russlands økning av gassprisene ble møtt med et ukrainsk motkrav om økning av leieprisene for Svartehavsflåten.³⁹⁷

Den andre avtalen omhandlet fordelingen av flåten og stadfestet i punkt 2 paragraf 1 at Russlands flåtebase er i Sevastopol.³⁹⁸ Formuleringen ble slik som Kiev hadde kjempet for. Dermed vedkjente Russland at Sevastopol og dens infrastruktur var under Kievs herredømme. Men Moskva fikk også igjennom i punkt 2 paragraf 2 at det skulle utplasseres væpnede styrker i Sevastopol. Dette var igjen et kompromiss mellom Kiev og Moskva. Russiske styrker ble plassert i Sevastopol, men det var ingen hinder for at også de ukrainske styrker kunne oppholde seg der. Resten av avtalen omhandlet en detaljert fordelingsplan for både væpnede styrker og infrastruktur. Det skulle vise seg senere at fordelingen ikke var så omfattende som det kunne se ut fra avtalen. Konflikten ville blusse opp ved uenighet om 95 objekter.³⁹⁹ Blant disse objekter var det kontrovers om ulike fyrtårn. Talsmann for det ukrainske utenriksministeriet vedkjente at det var objekter i avtalen som Kiev ikke viste hva var.⁴⁰⁰ Dette antyder at avtalen var fremskyndet for å underskrives uten at tilstrekkelig nøye overblikk hadde blitt gjort.

³⁹⁶ Avtalen om grunnlaget for baseringen av den russiske flåten og den økonomiske godtgjørelsen for dette. 28 Mai 1997 Kan finnes i bibliografi

³⁹⁷ Delo, 1 Januar 2007

Se også Radio Free Europe Radio Liberty, 23 Januar 2006

³⁹⁸ Avtalen om fordelingen av Svartehavsflåten 28 Mai 1997 Kan finnes i bibliografi

³⁹⁹ Delo, 1 Januar 2007

⁴⁰⁰ Radio Free Europe Radio Liberty, 23 Januar 2006

Den siste flåteavtalen omhandlet regler for Russlands flåteopphold i Ukraina.⁴⁰¹ Avtalen påpeker i punkt 25 at Russlands flåte fikk bli på Krim i 20 år med mulighet for forlengelse på 5 år ad gangen. Russland fikk dermed igjennom sine krav om lengre basering kontra Kievs ønske om en kortere basering. Kiev ønsket ikke å ha russiske styrker basert på den politisk turbulente halvøya over lengre tid, men med oppgivelse av denne målsetningen er det mulig å se i avtalen at Kiev ønsket streng kontroll over de russiske styrker. Avtalen regulerte en hel rekke aspekter til de russiske styrkene. Russland måtte opplyse Kiev om antall soldater og mengde av våpen som var utplassert på Krim. Det var forbudt å utplassere atomvåpen på halvøya. Ethvert byggeprosjekt måtte godkjennes fra Kiev. Russisk marine måtte opplyse ukrainske myndigheter når russiske skip skulle ut eller inn av ukrainske havner. Luftrommet var også kontrollert i og med at Kiev var i sin rett å nekte rusiske overflygninger i ulike områder. Det var også en rekke betingelser for forflytting av soldater og våpen. Avtalen virker å kontrollere på en meget streng måte mye av det daglige virke til flåten. Men det skulle vise seg i realiteten at Kiev ikke klarte å oppnå den grad av ønsket kontroll. Det ble klart etter hvert at Russiske styrker transporterte missiler til Krim uten å deklare dette til Kiev.⁴⁰² Kort tid etter den første russiske ulovlig våpentransporten ble oppdaget, ble en ny våpentransport stoppet.⁴⁰³ Påfølgende opptrapping av ukrainsk kontroll av russiske transportere ble møtt med motstand fra ledelsen av Svartehavsflåten.⁴⁰⁴ Krigen i Georgia skulle videre vise avtalens svakheter. Ukraina forsøkte å trappe opp kontroll over den russiske flåten etter at denne hadde deltatt i kamphandlinger uten å deklare dette til Kiev. Men Kiev var ikke i stand til å følge opp sin kontrollplan grunnet politisk og militær svakhet i relasjon til sin mektigere nabo.⁴⁰⁵

Problemet i all disse flåteavtaler er at de manglet en realistisk konfliktløsnings mekanisme. I prinsippet skal det nedsettes en kommisjon for å vurdere ulike tvister når de dukker opp, men dersom denne kommisjonen ikke klarer å komme til enighet blir problemet skjøvet opp på et mellomstatelig politisk plan. Om forholdene mellom landene ble presset ble det sannsynlig at hver tvist om flåten ville bli betent og vanskelig å løse. Det kan dermed hevdes at Moskva og Kiev fikk blandet resultater fra dette oppgjøret. Moskva klarte å ende opp med brorparten av skipene, 81,7%, mens eierskap av infrastrukturen ble igjen under Kievs kontroll. Ukraina tapte kampen om å fjerne den russiske flåten fra Krim og aksepterte en

⁴⁰¹ Avtalen om regler for Russlands flåteopphold i Ukraina 28 Mai 1997 Kan finnes i bibliografi

⁴⁰² Radio Free Europe Radio Liberty, 10 Juli 2009

⁴⁰³ Radio Free Europe Radio Liberty, 23 Juli 2009

⁴⁰⁴ Radio Free Europe Radio Liberty, 18 Oktober 2009

⁴⁰⁵ Radio Free Europe Radio Liberty, 24 August 2008

lengre baseringsperiode. Kiev klarte imidlertid å få en definitiv garanti fra Moskva angående sin territoriale suverenitet. Selv om disse avtaler var langt fra uproblematiske var de et fundament som landene kunne bygge videre på for å forsøke å løse fremtidige problemer. Krim og Svartehavsflåten var problemer som hele tiden påvirket forholdet mellom begge land, ved å ta et viktig steg mot normalisering rundt disse problemene var det også et steg mot normalisering av de generelle forholdene mellom landene. Russiske troppers tilstedeværelse på Krim medførte at Moskva hadde enda en mulighet til å påvirke den politiske utviklingen, spesielt på halvøya og generelt, i Ukraina.⁴⁰⁶ I en videre geopolitisk ramme var det nå mer synlig at Kiev hadde forsterket sin posisjon i forhold til Moskva og var i ferd med å utvide sin uavhengige politiske status.

Forskeren Ivana Klympush hevder at Kiev gikk langt i å vise velvilje under forhandlingene om flåten. Hovedargumentet hennes er det at Kiev skapte et spesielt juridisk grunnlag i den ukrainske grunnloven bare for at den russiske flåten skal kunne være til stedet på Krim. Baseringen av fremmede styrker på ukrainsk jord er ellers ulovlig i henhold til den ukrainske grunnloven. Men det ble altså akseptert at den russiske flåten skulle baseres på Krim i en overgangsperiode.⁴⁰⁷

Jeg vil hevde at det legale unntaket gjort for den russiske flåtens skyld, snarere er et tegn på en pragmatisk forsoning med situasjonen enn en velvillig innstilling. Som professor Dubinin allerede har påpekt, var det viktig for Russland å få en juridisk garanti for flåtens basering på Krim.⁴⁰⁸ Som jeg har vist tidligere, var dette punktet en problematisk hinder som ble synlig under Sotsjiforhandlingene. Selv om det ikke kan bestrides at Kiev valgte en løsningsorientert fremferd, så er det fortsatt viktig å påpeke at dette skjedde under presset i forhandlingssituasjonen. Videre vil jeg også påpeke at flåten allerede var stasjonert på Krim. Å gjøre denne baseringen ulovlig hadde bare ført til enda et spenningsmoment under forhandlingene med Russland, og selv da var det ingen garanti for at Moskva ville flytte skipene.

Selv om Kievs begynte å få en større forståelse for sine problemer hos USA og Vesten, så fantes det heller ingen garanti for at Kiev hadde fått hjelp fra dem i en eskalerende baseringskonflikt. Kiev søkte aldri hjelp fra FN eller USA under flåtemeklingen, noe som

⁴⁰⁶ The Ukrainian Weekly, 24 Oktober 1993 s19 - Den amerikanske Major Gen. Nicholas Krawciw hevdet at Russland var interessert i "... *merely to secure a territorial foothold that goes with a Black Sea presence.*" Implikasjon var at Moskva både av strategiske og politiske grunner ønsket tilstedeværelse på Krim.

⁴⁰⁷ Klympush, 1999 s239

⁴⁰⁸ Dubinin, 2007 Dessverre har artikkelen ikke sideantall så jeg må henviser til den i sin helhet.

tyder på en usikkerhet rundt den potensielle gevinsten ved en slik fremferd. Det kan derfor spekuleres i at Kiev valgte en pragmatisk løsning for å imøtekomme Moskvas bekymringer.

Det må ikke glemmes at selv om flåteforhandlingene var et viktig moment på landenes agenda, så var det langt ifra det eneste. Det kan nevnes en rekke viktige faktorer, men utviklingen av de økonomiske og mellomstatlige relasjonene var av spesiell betydning, og disse ble derfor ikke mer skadelidende grunnet Kievs pragmatiske valg. Dette er også tegn på at Kiev og Moskvas endelige enighet førte til at landenes økonomiske relasjoner begynte å se en forbedring.⁴⁰⁹

James Sherr hevdet at Dumas medlemmer var innbitte motstandere av normaliseringen mellom Russland og Ukraina. Sherr mente også at selv om de russiske parlamentarikere var aggressive, så var de langt fra de effektive. Han tar for seg Duma-avgjørelsen fra 1996 som omhandlet Sevastopol, og han understreker at den utøvende makten hadde en betraktelig sterkere posisjon i denne saken enn parlamentet. Sherr ser en større fare for sabotering av avtalene fra ulike maktministerier, eller til og med fra Moskvas byråd med dens borgemester Lushkov i spissen.⁴¹⁰

Jeg må si meg enig at det var flere aktører som kunne ønske at Vennskapsavtalen ikke ble ratifisert, og at Jeltsins regjering kunne i større grad velge å ignorere parlamentets ønsker på dette tidspunktet. Men faktum er at selv om den parlamentariske opposisjonen ikke nødvendigvis hadde makt til å tvinge igjennom sine vedtak, så er det ikke det samme som å antyde at parlamentets ”*actions do not mach its rhetoric*”⁴¹¹ Styrken til parlaments motstand lå i dets evne til å ikke ratifisere eventuelle avtaler. Sherr påpeker at det var sannsynlig at Dumaen ville ratifisere Vennskapsavtalen, noe den også gjorde, men det som er interessant her, er at det tok så lang tid å få dette til. De ulike avtalene ble ratifisert først etter to år, i 1999, noe som tyder på at mye energi måtte brukes fra den utøvende makts side for å få godkjenningen fra parlamentet.

Selve formen på underskrivelsen kan til dels støtte denne vurderingen. De tre avtalene om flåten ble underskrevet av ministre og ikke av presidenter, og dermed kunne avtalene fungere frem til de ble ratifisert.⁴¹² For meg virker det som om Moskva og Kiev ønsket å unngå opphetede krangler parlamentene og stilte dem foran det faktum at flåteproblemet teknisk sett var blitt løst. For så, ved en senere anledning, gjennomgå ratifiseringsprosessen. Dubinin

⁴⁰⁹ KievPost, 16 Januar 1998

⁴¹⁰ Sherr, 1997 s47

⁴¹¹ Sherr, 1997 s47

⁴¹² Sherr, 1997 s39

vektlegger nettopp dette problemet og hevder at regjeringene ønsket tid til å forberede både det russiske og ukrainske parlamentet for ratifisering.⁴¹³ Jeg mener at dette viser at de utøvende myndighetene i begge land fryktet at ratifiseringen ikke skulle bli vedtatt, og jeg mener at James Sherr undervurderer den motstanden Dumaen faktisk kunne utøve.

Serhii Ploky hevder i sin artikkel "Only growing contacts of the Ukrainian military with NATO and the expansion of the block into eastern Europe forced the Russian leadership to abandon its claims to Crimea and sign a comprehensive treaty with Ukraine that confirms its current borders as those of May 1997."⁴¹⁴

Jeg mener denne fortolkningen er altfor ensidig og fanger ikke opp en rekke viktige faktorer som var med på å muliggjøre vennsapsavtalen av 1997. Forfatteren virker å ignorere faktum at Jeltsin i spissen for sin administrasjon ga en mengde signaler både muntlig og med handlinger som viser at den russiske regjering respekterte de suverene grenser til Ukraina. Noe som impliserte akseptants for at Krim og byen Sevastopol var Ukrainisk. Plokhys påstand antyder at han skiller ikke mellom russlands daværende regjering og dens daværende parlaments politiske standpunkt, noe jeg mener å ha vist til å stemme tidligere i oppgaven. Jeltsin var ikke immun mot press fra sin parlament, men jeg vil hevde at det er en vesensforskjell mellom hans politikk og hans parlament.

Ploky fremmer et synspunkt som antyder at det er utenrikspolitiske krefter som er avgjørende for Russlands signering av 1997 avtalen. Dette standpunktet ignorerer totalt at innenrikspolitiske krefter også påvirker utenrikspolitikken. Jeg mener det er mulig å hevde at i perioden mellom 1991 til 1997 skjedde det en utvikling i politiske tankegang blant noen av parlaments krefter angående Ukraina. Den politiske toppsikte i Russland anså Ukrainisk uavhengighet som en midlertidig og unaturlig fenomen.⁴¹⁵ Det var antatt og håpet at den Ukrainske staten skulle bryte sammen og gjenforenes med Russland.⁴¹⁶ Det ble håpet at den potensielle gjenforening kunne skje gjennom SUS strukturen. Vise statsminister Aleksandr Shokhin hadde forklart at Ukrainas deltagelse i SUS økonomiske samarbeid ville resultere i "... *partial loss of not just economic, but political sovereignty as well*"⁴¹⁷ Men som tidligere nevnt var Ukraina motstridig i å fordype seg i SUS samarbeid, og det var mulig å se begynnelse på økonomisk forbedring i landet i 1996. Økonomisk og politisk støtte fra Vesten hadde også styrket den Ukrainske staten, og den forventede scenario av økonomisk og politisk

⁴¹³ Dubinin, 2007 Dessverre har artikkelen ikke sideantall så jeg må henvise til den i sin helhet.

⁴¹⁴ Ploky, Serhii "The City of Glory: Sevastopol in Russian Historical Mythology." *Journal of Contemporary History*, Vol. 35, No 3 2000 s372

⁴¹⁵ Umbach, 1994 s10

⁴¹⁶ Godzimirski, 1997 s136

⁴¹⁷ Nahaylo, 1999 s461

sammenbrud virket mindre sannsynlig.⁴¹⁸ Forhopperinger om at Ukraina skulle falle fra hverandre og tilslutte seg atter igjen Russland viste seg å ikke være realistiske. Dermed begynte noen av politiske krefter i Russland å poengtere at den stadig tilspissede situasjonen mellom landene var lite hensiktsmessig på både politiske og økonomiske arenaen, og at man burde forsøke å finne frem til løsninger som kunne fremme avspenning i relasjoner.⁴¹⁹ Det var også trodd i Russland at med valg av en mer russisk vennlig innstilt president i Ukraina, så ville mange av problemer mellom landene forsvinne. Kutsjmas valg til president kunne virket som oppfyllelse av denne ønske, men som jeg har skrevet tidligere vise det seg at en rekke viktige stridsemner ikke ble borte. Kutsjma fortsatte å kjempe for både flåten og byen Sevastopol. Dermed begynte det å demre realisering i Moskva at lederskaps endring i Kiev ikke nødvendigvis medførte at russlands ønsker ville bli automatisk godtatt. Disse realisering i det russiske parlamentet bør også tas med i betraktningen i vurdering for at Dumaen valgte å ratifiserer vennskapsavtalen som stadfestet Ukrainisk herredømme over Krim.

Det må videre poengteres at NATOs ekspansjon østover var ikke utelukket positiv for ratifiseringsprosessen til Vennskapsavtalen. For Russland var det meget viktig at Ukraina skulle velge strategis partnerskap med Moskva og ikke NATO.⁴²⁰ Men da den ukrainske utenriks ministrer påpekte at integrasjon i de vestlige strukturer var en viktig prioritet for Ukraina, medførte dette en rask reaksjon fra Duma. Det russiske parlamentet straffet Ukraina ved å ikke ratifiserer Vennskapsavtalen.⁴²¹

Jeg mener at NATOs rolle i både underskrivelse og ratifiseringsprosessen til Vennskapsavtale bør vurderes nyansert. På den ene siden var NATO en press faktor på Russland. Men på den andre siden var organisasjonen anset som et faremoment i Moskva. Ratifiseringen av Vennskapsavtalen kunne og ble derfor brukt som kontrollmekanisme på Ukraina, slik at Kiev valgte riktig retning. Usikkerhet om Ukrainas geopolitiske orientering ble derfor også en hinder for ratifisering.

Plokhys påstand at NATO var en viktig faktor for at vennskapsavtalen ble underskrevet, virker troverdig, denne faktor kunne til å med være den viktigste, men jeg mener at den var langt ifra den eneste. Jeg mener at forfatteren kunne også nyanser sin påstand ved å se på NATOs rolle i selve ratifiseringsprosessen.

⁴¹⁸ Godzimirski, 1997 s139

⁴¹⁹ Tamara Tarnavska intervju 25 Januar 2008

⁴²⁰ KyivPost, 2 Juni 1998

⁴²¹ KyivPost, 21 August 1998

Professor Dubinin forsøker å nøste opp mange tråder i konflikten om Svarthavsflåten, og det er naturlig å vurderer hans standpunkter til sist i oppgaven. Forfatteren hevder at det etter Dagonmysavtalen kun var Ukraina som foretok egenrådige handlinger⁴²² Dette er et problematisk påstand, mener jeg. Som jeg tidligere har vist i oppgaven, ingen av sidene respekterte prinsippene i Jaltaavtalen. Dubinin hevder videre at Moskvaavtalen i 1993 aldri hadde blitt ratifisert, men utdyper ikke grunnen for dette. Han nevner ikke Dumaens erklæring om at Sevastopol og flåten var russiske. Han skriver heller ikke noe om at mye av problemet rund flåtefordelingen var forbundet med de russiske kravene om infrastruktur. Istedenfor mener han at det var baseringen som var det store problemet. Dette er for så vidt sant, men han tar ikke høyde for at ulike krefter i Russland støttet på den tiden separatismen på Krim, noe som var en medvirkende faktor for at Kiev ikke ønsket en russisk tilstedeværelse på halvøya.

Kiev oppfattet de russiske krav om infrastruktur som en direkte og potensiell territoriell pretensjon, og dette problemet berøres ikke i det hele tatt av Dubinin. Han påpeker ved en rekke anledninger at de ukrainske nasjonalistene skapte problemer med ratifiseringen av avtalene, men nevner ikke at det russiske parlamentet var like motstridig. Det er kun ved den endelige ratifiseringen at han også oppfatter Dumaen som en del av problemet. Forfatteren fortsetter å hevde at det var Kiev som skapte den anspente situasjonen under forhandlingene ved å foreta dristige handlinger, men Dubinin balanserer ikke denne fortolkningen ved å nevne at også Moskva kunne komplisere forhandlingsprosessen. Moskvask harde holdning under Massandramøtene fremprovoserte en sterk reaksjon i Ukraina som også kompliserte videre forhandlingene. Dette burde ha blitt nevnt, mener jeg.

Dubininn trekker frem Odessa-episoden for å vise Kievs drastiske og uriktige fremferd, men beskriver kun halve hendelsesforløpet, han nevner ingensteds våpentrusselen mot de ukrainske tjenestemenn som jo var det som utløste hele situasjonen.

Det har vært en typisk trekk ved kildene som omhandler denne konflikten at forfatterne ofte velger side og prøver å fremstille den ene parten som skurken. En slik holdning passer seg ikke for en forsker, mener jeg. Ivana Klympush overdriver på den ene siden Kievs positive holdning til forhandlingene, mens Dubinin gjør nettopp det motsatte. For eksempel, Ukrainas gjennomføring av endringene i grunnloven for å kunne tilby Russerne baseringsmuligheter på Krim, omtales av Klympush som et kjempeviktig poeng. Men den samme hendelse nevnes overhodet ikke av Dubinin dette i det hele tatt. Selv om forfatteren

⁴²² Dubinin, 2007 Dessverre har artikkelen ikke sideantall så jeg må henvise til den i sin helhet.

påpeker at det var viktig for Moskva å få en legal basis for basering av sin flåte på Krim, så gjennomføring av dette burde ikke gå upåaktet hen.

Kiev, i likhet med Moskva, forsøkte å finne frem til akseptable kompromissløsninger, men Dubinin, som selv var med på å forhandle, fremstiller den ukrainske motparten som om de hele tiden forsøkte å lure Moskva. Forfatterens selektive beskrivelse av begivenhetene er meget problematisk, og det skaper et inntrykk av at Dubinin ikke er interessert i å analysere hendelsesforløpet, men vil heller overbevise leseren om at Ukraina var den skyldige part i de langsomme forhandlingene, noe som ikke virker overbevisende

For å oppsummere: De utøvende maktene forsøkte å løse flåtekonflikten gjennom hele perioden. Vanskeligheten lå, naturligvis, i det at sidene hadde motstridende interesser, og i parlamentenes motstand mot ratifiseringen av en eventuell avtale. I denne fasen av konflikten var Ukraina mindre bekymret for baseringen av de russiske troppene på Krim, siden den krimiske separatismen hadde blitt betydelig svekket. Den ukrainske posisjonen internasjonalt hadde også blitt styrket. En ny faktor i den siste fasen av konflikten ble NATO-utvidelsen østover, noe som ikke nødvendigvis gjorde ratifiseringen enklere, men som allikevel økte presset på Russland for å få til en løsning.

De utøvende maktene kom med en teknisk løsning som gjorde at avtalene ikke krevde en umiddelbar ratifisering, og som dermed skulle gi parlamentene tid til å venne seg til tanken om at avtalene nå var en realitet.

Dette, i kombinasjon med en økt økonomisk og politisk press, gjorde at begge sider valgte til slutt å ratifisere avtalene. Resultatet ble at begge partene endte med en løsning som var langt fra deres optimale ønsker, men avtalene skulle skape et juridisk fundament for drøftingen av uenighetene som måtte komme.

KAPITTEL 4

KONKLUSJON

I denne oppgaven har jeg forsøkt å vise hvordan konflikten om Svartehavsflåten var tett forbundet med den territorielle uenigheten om Krim, og spesielt om havnebyen Sevastopol. Konflikten begynte som en konflikt om skipene, men utviklet seg raskt til en konflikt om grensene, ikke bare i bokstavelig forstand, men ble også til en styrkeprøve mellom Russland som forsøkte å beholde sin gamle lederrolle i regionen, og det nye landet Ukraina som forsøkte å løsrive seg fra denne innflytelsen og skape sin egen identitet.

Fra et russisk perspektiv var tapet av Krim også et tap av en strategisk viktig tilgang til Svartehavet, og tapet av flåten ville også svekke det kollektivet forsvarsverket til SUS. Og en svekkelse av SUS var samtidig også en trussel mot Russlands ambisjoner om å beholde noe av sin gamle interessesfære inn i den nye geopolitiske situasjonen som landet stod ovenfor. Ukrainas krav om å få flåten ble oppfattet i Russland som helt urimelig, siden flåten ble av russere oppfattet som Sovjetunionens frembringelse, og det var Russland, ikke Ukraina, som var Sovjetunionens rettmessige arvtager. Dessuten ble spørsmålet om Krim en veldig følelsesladet sak for mange russere som mente at Krim rett og slett var russisk, og en løsrivelse virket helt unaturlig. Russlands politiske elite støttet altså de krimiske separatistene og håpet på at denne bevegelsen skulle vokse og klare å gjenforene Krim med moderlandet. Samtidig ble også delen av flåten dratt inn i denne konflikten. Det oppstod en splittelse blant flåtens mannskaper, og dette førte til flere episoder der mannskapene var nære på å gå til en væpnet konfrontasjon på egenhånd, noe som viste urovekkende likhetstrekk med situasjonen i Transnistria.

Fra et ukrainsk perspektiv var dette først og fremst et spørsmål om landets suverenitet og den nyvunne uavhengigheten som måtte forsvares mot Russlands imperiale ambisjoner. Ukrainere mente at det var de som var Svartehavsflåtens rettmessige eiere, siden den befant seg på det ukrainske territorium, og siden de også så på seg selv som Sovjetunionens arvtakere. Kiev mente dessuten av Ukraina trengte flåten nettopp fordi at landet ikke ønsket å bli med i SUSs felles forsvarsordning. Landet ønsket nå å ta sine egne valg. Samtidig ble ukrainere stadig mer urolige for den voksende separatismen på Krim som, sett på bakgrunn av de territorielle kravene fra Russland, lett kunne ende med et tap av halvøya. Og den fremskredne politiseringen av flåten, med mannskaper som syntes å støtte separatistene, forsterket bare Kievs bekymringer. Det var nettopp denne frykten som gjorde ukrainere så lite

villige til å diskutere et langsiktig russisk nærvær i området fordi en løsrivelse av Krim kunne føre til en desintegrasjon av landet.

Konfliktens første fase var preget av steile fronter og uforsonlige holdninger på begge sider. Det var først i 1992, i forkanten av Dagomysmøtene, at partene innså hvor nær avgrunnen de hadde kommet, og de tok et steg tilbake, til forhandlingsbordet.

Gjennom hele forhandlingsperioden var det de utøvende maktene som hadde ansvaret for prosessen, og det viste seg å bli et problem at parlamentene ikke følte det samme ansvaret, når det til syvende og sist var de som skulle ratifisere den eventuelle sluttavtalen. De utøvende maktene var derfor mer villige til å inngå kompromisser.

Samtidig underveis i prosessen ble det også en merkbar forandring i Vestens forhold til Russland og Ukraina. Jeltsins storming av Dumaen og krigen i Tsjetsjenia førte til negative reaksjoner fra Vesten. Samtidig gjorde Ukrainas overgivelse av atomvåpnene et positivt inntrykk og fører til større sikkerhetsgarantier og økt økonomisk bistand fra Vesten. Dette gjør at Russlands geopolitiske situasjon blir svekket, mens Ukraina blir styrket og får et større gjennomslag for sine sikkerhetsmessige bekymringer. I samme periode vinner Ukraina enda et viktig slag – landet klarer å stabilisere den politiske situasjonen på Krim, og svekke separatistene, og det uten å ty til vold, noe som selvfølgelig skyldes det at Russland på det tidspunktet er opptatt med Tsjetsjenia.

En styrket Ukraina var mer villig til å imøtekomme de russiske krav om en lengre russisk tilstedeværelse på Krim. Forandringen i den ukrainske holdningen var selvfølgelig ikke bare et uttrykk for at landet nå følte seg tryggere og hadde fått større selvtillitt, men var også et tegn på at Ukrainere begynte å tenke pragmatisk. Den ukrainske siden innså at Russerne allerede var på Krim, og at de ikke kom til å dra derfra, derfor måtte man bare forholde seg til det, og forsøke å gjøre det beste ut av situasjonen. Dessuten var Ukrainas skakkjørte økonomi helt avhengig av energileveransene fra Russland og det økonomiske presset fra Moskva hadde derfor en stor betydning for holdningsendringen i Ukraina. I møte med den økonomiske virkeligheten mistet altså skipene en stor del av den symbolske verdien som var så viktig for Ukrainere ved begynnelsen av denne konflikten.

Den russiske siden måtte også ta hensyn til det at NATO-utvidelsen hadde blitt en realitet, og innse at en opptrapping av konflikten om Svartehavsflåten bare førte Ukraina lenger bort fra Russland og SUS, noe som ikke var ønskelig fra et russisk ståsted.

Det var ikke bare skipene som var involvert i konflikten om Svartehavsflåten, men også flåtens infrastruktur. Sluttresultatet etter alle forhandlingene ble slik at Russland fikk brorparten av alle skipene og en lang baseringskontrakt med ukrainere. Men Kiev fikk de

territorielle garantiene landet ønsket seg, samt kontroll over infrastrukturen. Hadde konflikten bare dreid seg om den materielle fordelingen av flåten og infrastrukturen, så hadde nok partene klart å komme til enighet på et mye tidligere tidspunkt. Det var alle de andre faktorene som kompliserte veien frem til en løsning. Det er fullt mulig å hevde, mener jeg, at konflikten om Svartehavsflåten bare var en indikasjon på en mye dypere konflikt som dreide seg om forskjellige oppfatninger av de to landenes geopolitiske rolle og identitet.

BIBLIOGRAFI

- Baburin, Sergei “Krim I Sevastopol. Nekotoryje pravovye i geopolititjiskije problemy” *Sibirski Centr Polititjeskih Isledovanij* 22 Mai 2008
<http://sibcenter.info/search/?search=%E1%E0%E1%F3%F0%E8%ED&id=679>
- Belitser, Natalia and Oleg Bodruk “Conflicting Loyalties in the Crimea” *Conflicting loyalties and the state in post-soviet Russia and Eurasia* Frank Cass Publishers, London 1998
- Binkowski, Henryk “The Role and Position of Three Rimland States Ukraine, Belarus and Slovakia” *Security Political Dialogue* 1999 (2/01) Juni 2001
<http://www.bmlv.gv.at/wissen-forschung/publikationen/beitrag.php?id=341>
- Blank, Stephen J ”Proliferation and Non-Proliferation in Ukraine Implications for European and US Security” *Strategic Studies Institute of the US Army War College (SSI)*, Carlisle, United States 1 July 1994
<http://www.isn.ethz.ch/isn/Digital-Library/Publications/Detail/?id=109571&lng=en>
- Boris Nikolajevitjs, Jeltsin ”Zapiski prezidenta” Moskva, Ogonjek, 1994
http://1993.sovnarkom.ru/KNIGI/ELTCIN/urod1_10.htm
- Bruce, Chloë ”Friction or Fiction? The Gas Factor in Russian – Belarusian Relations” Chatham House, London, United Kingdom, 2005
- Brzezinski, Zbigniew “The Premature Partnership” *Foreign Affairs* Vol. 73, No. 2 March/April 1994
- Bukkvoll, Tor “A Fall From Grace for Crimean Separatists” *Transition* Vol. 1 No. 21 17 November 1995
- Bukkvoll, Tor “Ukraine and NATO The Politics of Soft Cooperation” *Security Dialogue* Vol. 28 No. 3 September 1997
- Burke, Peter “History And Social Theory” Polity Press, second edition 2005
- Clarke, Douglas L “The battle for the Black Sea Fleet”, *RFE/RL Reserarch Report*, Vol. 1, No. 5. 31 January 1992
- Crow, Suzanne”Yel'tsin's Chechnya” *Perspective Institute for the Study of Conflict, Ideology, and Policy* Vol 5, No 3 January –February 1995
<http://www.bu.edu/iscip/vol5/Crow.html>
- Dubin, Juri “Historical Struggle for the Black Sea Fleet” *Russia in Global Affairs* No 1, January – March 2007
http://eng.globalaffairs.ru/number/n_7986
- Dukes, Paul “A History of Russia 882 -1996” Macmillan Press LTD 1998

Felgenhauer, Tyler ” Ukraine, Russia, and the Black Sea Fleet Accords” WWS Case Study 2/99
<http://wws.princeton.edu/research/cases/ukraine.pdf>

Fedorovyh, A. P “Razdel chernomorskogo flota v sifrah i faktah” *Fond imperskogo vozrozhdenija isledovateljskij analiticheskij senter*, 2 November 2007
<http://www.fondiv.ru/articles/193/>

Galeotti, Mark ”The Age Of Anxiety – Security and Politics in Soviet and Post – Soviet Russia ” New York:Longman Group Limited, 1995

Godzimirski, Jakub M. ”Krim: mellom sovjetisk identitet og postsovjetisk geopolitikk” *Internasjonal Politikk*, Vol. 55, No. 1, 1997

Hay, Colin “Structure and Agency” *Theory and Methods in Political Science* St. Martins Press, New York 1995

Jaworsky, John “Crimeas importance to Ukraine and its future security”, *Crimea Dynamics, Challenges, and Prospects*, United States of America Rowman & Littlefield Publishers, inc 1995.

Jaworsky, John “Ukraine: Stability and Instability” *Institute for National Strategic Studies (INSS), Washington DC, United States*, August 1995
<http://www.isn.ethz.ch/isn/Digital-Library/Publications/Detail/?id=23520&lng=en>

Kincade, William H. and Natalie Melnyczuk “Eurasia Letter: Unneighborly Neighbors” *Foreign Policy* number/nummer 94, Spring 1994

Klympush, Ivana ”Ukraine and Russia: Strategic Partnership vs. Mutual Dependence” *Between Russia and the West Foreign and Security Policy of Independent Ukraine* Peter Lang AG 1999
<http://www.isn.ethz.ch/isn/Digital-Library/Publications/Detail/?ots591=0c54e3b3-1e9c-be1e-2c24-a6a8c7060233&lng=en&id=6827>

Kolstø, Pål ”Moldova and the Dniester Republic” i [www.PRIO.no](http://www.prio.no) 1997
<http://www.prio.no/files/osce-pdf/osce-moldova.pdf>

Kolstø, Pål “ Nasjonsbygging – Russland og de nye statene i øst ” Universitetsforlaget AS 1999

Kravtsjuk, Leonid ”Maemo Te, Stjo Maemo Spogadi i Rozdumi” Ctolittja, 2002

Kryukov, N.A “Evolution of Russian-Ukrainian relations: the legal status of the Black Sea Fleet” *Military Thought* April 1, 2006
<http://www.highbeam.com/doc/1G1-151652719.html>

Kulyk, Volodymyr "Revisiting A Success Story: Implementation of the Recommendations of the OSCE High Commissioner on National Minorities to Ukraine, 1994-2001" Institute for Peace Research and Security Policy (IFSH), Hamburg, Germany 2002
<http://www.isn.ethz.ch/isn/Digital-Library/Publications/Detail/?id=20125&lng=en>

Kuzio, Taras "The Crimea - Europe's next Bosnia? The Ukrainian Weekly, 13 Mars 1994
http://www.ukrweekly.com/archive/pdf3/1994/The_Ukrainian_Weekly_1994-11.pdf#search=%22refinance%20debt%22

Kuzio, Taras "Russia still threatens Ukraine's stability." The Ukrainian Weekly, 17 November 1996
<http://www.highbeam.com/doc/1P1-3129153.html>

Kuzio, Taras "Russian-Ukrainian row worsens." The Ukrainian Weekly, 15 Desember 1996
<http://www.highbeam.com/doc/1P1-3206861.html>

Leonid Kravchuk: "Our Goal a Free Ukraine" Globus Publishers, Kiev 1993 (Samling av aviser)

Lundestad, Geir "Øst, vest, nord, sør Hovedlinjer I internasjonal politikk 1945 -1995" Universitetsforlaget 1996

Markus, Ustina " Black Sea Fleet Dispute Apparently Over", *Transition*, vol. 1 no. 13 July, 1995.

Marples, David R and David F. Duke "Ukraine, Russia, And The Question Of Crimea" *Nationalities Papers*, Vol. 23, No. 2, 1995

Molchanov, Mikhail A. "Post-Communist Nationalism As A Power Resource: A Russia-Ukraine Comparison" *Nationalities Papers*, Vol. 28, No. 2, 2000

Morrison, John "Pereyaslav and after: the Russian – Ukrainian relationship", *International Affairs*, 69, 4, 1993.

Moshes, Arkadij "Konfliktnyj Potensial V Rossijsko – Ykrainskih Otnoshenijah. Vzglyad Iz Rossiji" *Etnitjeskie i regioalnyje konflikty v Evrazii. Kniga 2* Moskva, Vesj Mir, 1997
<http://poli.vub.ac.be/publi/etni-2/moshes.htm>

Nahaylo, Bohdan "The Ukrainian Resurgence" United Kingdom: C.Hurst & Co. Ltd, 1999

Pikhovshek, Viacheslav " Will The Crimean Crisis Explode?", *Crimea Dynamics, Challenges, and Prospects*, United States of America: Rowman & Littlefield Publishers, inc 1995.

Plokhyy, Serhii "The City of Glory: Sevastopol in Russian Historical Mythology." *Journal of Contemporary History*, Vol. 35, No 3 2000

Rafeenko, Denis "Jedernyj Faktor vo vneshnej politike Ukrainy (1991-1996)" Belorusskij Sjurnal Mesjdunarodnogo prava I mesjdunarodnyh otnoshenij No 3 2004
http://evolutio.info/index.php?option=com_content&task=view&id=701&Itemid=55

Rumer, Eugene B. "Eurasia Letter: Will Ukraine Return To Russia?" *Foreign Policy* number 96, Autumn 1994

Saburov Yevgenii "The Socioeconomic Situation In Crimea" *Crimea Dynamics, Challenges, and Prospects*, United States of America Rowman & Littlefield Publishers, inc 1995.

Savtjenko, Nikolai "Anatomia neobjavlennoj voiny" Kiev, Ukrainskaja perspektiva, 1997
<http://istoriaukraini.ru/publications/47/5/>

Sherr, James "Russia-Ukraine Rapprochement?: The Black Sea Fleet Accords" *Survival* vol. 39, No. 3 Autumn 1997

Shirokorad, A.B "Rossia I Ukraina. Kogda zagovorjat pushki" Izdatelstvo ACT, 2007

Simonsen, Sven Gunnar "You take your oath only once:" Crimea, The Black Sea Fleet, And National Identity Among Russian Officers" *Nationalities Papers*, Vol. 28, No. 2, 2000

Smith D, Anthony "National Identity" London: Penguin Group 1991

Solchanyk, Roman "Russia, Ukraine, and the Imperial Legacy", *Post – Soviet Affairs*, 9,4 1993.

Svetova, Svetlana and Roman, Solchanyk "The Chronology of Events in Crimea" *RFE/RL Reserarch Report* 3, No. 19, 13 Mai 1994

Tjumak, Vasil "Ukraina I Krym spilnistj istoritjnoi doli" PBP "Fotovideoservis" Kiev 1993

Umbach, Frank "Russia and the Problems of Ukraines Cohesion: Results of a Fact-Finding Mission" *Berichte des Bundesinstituts fur ostwissenschaftliche und internationale Studien* 13-1994

Zaborsky, Victor "Crimea and the Black Sea Fleet in Russian-Ukrainian Relations." *CSIA Discussion Paper 95-11*, Kennedy School of Government, Harvard University, September 1995.
http://belfercenter.ksg.harvard.edu/files/disc_paper_95_11.pdf

Zasjhigajev, Boris "The Evolution of the Russian Diaspora in Independent Ukraine" *Russia in Global Affairs* No 3, July – September 2006
http://eng.globalaffairs.ru/number/n_6873

Zlenko, Anatolij "Diplomatija i Politika Ukraina v Procesje Dinamitjnyh Geopolitytjnyh zmin" Harkov, Folio, 2003

Østerud, Øyvind "Statsvitenskap Innføring i politisk analyse" Universitetsforlaget AS 1996

Østerud, Øyvind "Hva er nasjonalisme?" Universitetsforlaget AS 2. opplag 1997

Intervjue:

Intervjue med Leonid Kravtsjuk, tidligere ukrainsk president 20 Januar 2008

Intervjue med Anatolij Zlenko tidligere ukrainsk utenriksminister 29 Januar 2008

Intervjue med Tamara Tarnavska tidligere journalist for Radio Free Europe Radio Liberty
25 Januar 2008

Diverse dokumenter og avtaler:

Avgjørelse til den russisk konstitusjonelle domstolen 27 September 1995
<http://www.bestpravo.ru/fed1995/data02/tex12340.htm>

Avtalen av 1990 mellom den ukrainske og den russiske republikken
<http://www.pactrf.ru/doc.php?docid=23176>

Avtalen om atomvåpen 3, September 1993
http://lawrussia.ru/texts/legal_383/doc383a803x339.htm

Avtalen om fordelingen av Svartehavsflåten 28 Mai 1997
http://www.vcom.ru/cgi-bin/db/zakdoc?_reg_number=%D09706092

Avtalen om grunnlaget for baseringen av den russiske flåten og den økonomiske
godtgjørelsen for dette 28 Mai 1997
<http://www.bestpravo.ru/fed1997/data05/tex18855.htm>

Avtalen om regler for Russlands flåteopphold i Ukraina 28 Mai 1997
<http://www.kadis.ru/texts/index.phtml?id=27687>

Dagomysavtalen 23, Juni 1992
<http://abro.lawmix.ru/index.php?id=9953>

Den rusiske konstitusjonen av 1993
<http://base.garant.ru/10103000.htm>

Dumaens vedtak fra 6, Februar 1992, angående flåten
<http://sevkrimrus.narod.ru/ZAKON/o1954-1.htm>

Jaltaavtalen 3, August 1992
<http://www.bestpravo.ru/fed1992/data02/tex12517.htm>

Massandraavtalen 3, September 1993
http://www.yur-info.org.ua/index.php?lang_id=1&menu_id=1814&article_id=10085

Moskvaavtalen fra 17, Juni 1993
<http://www.bestpravo.ru/fed1993/data02/tex12620.htm>

Moskvadokumentet 15, April 1994
<http://www.bestpravo.ru/fed1994/data03/tex14259.htm>

Sotsjiavtalen 9, Juni 1995
<http://www.bestpravo.ru/fed1995/data03/tex14467.htm>

Stenogram fra russisk toppsikte der Kozyre argumenterer at Russland ikke vil gi fra seg Krim
Baburin, Sergei "Krim I Sevastopol. Hekotoryje pravovye i geopolititjiskije problemy"
Sibirski Centr Polititjeskih Isledovanij 22 Mai 2008
<http://sibcenter.info/search/?search=%E1%E0%E1%F3%F0%E8%ED&id=679>

SUS-avtalen fra 1991
http://www.worldcourts.com/eccis/rus/conventions/1991.12.08_Agreement_CIS.htm

Vennskapsavtalen 31 Mai 1997
http://www.lawrussia.ru/texts/legal_836/doc836a409x894.htm

Vienna Convention on Succession of States in respect of States Property, Archives and Debts
1983
<http://www.jus.uio.no/english/services/library/treaties/01/1-03/succession-archives-debts.xml>

Wien-konvensjonen av 1978
http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/3_2_1978.pdf

Aviser:

Almanah Ostrov Krym nr 18 2001
<http://www.ok.archipelag.ru/part1/polshaga.htm>

Delo, 1 Januar 2007
<http://delo.ua/opinions/bezkorovajnyj-na-dannyj-my-ime-4486/>

Delo, 26 November 2007
<http://delo.ua/ukraine/chernomorskij-flot-neobjavlenn-60782/>

Delo, 19 September 2008
<http://delo.ua/world/rejting-ukraino-rossijskih-kon-87297/>

Kominform, 28 Juli 2009

http://www.od.cominformua.com/cgi-bin/show.pl?lang=ru&action=showstat&sndir=2009_07&razd=12&stat=10
Kommersant, 13 Januar 1992
<http://www.kommersant.ru/doc/2446>
Kommersant, 11 November 1992
<http://www.kommersant.ru/doc/29542>
Kommersant, 23 Desember 1992
<http://www.kommersant.ru/doc/34464>
Kommersant, 16 Januar 1993
<http://www.kommersant.ru/doc/35818>
Kommersant, 7 April 1993
<http://www.kommersant.ru/doc/44291>
Kommersant, 29 April 1993
<http://www.kommersant.ru/doc/46529>
Kommersant, 25 Mai 1993
<http://www.kommersant.ru/doc/48838>
Kommersant, 29 Mai 1993
<http://www.kommersant.ru/doc/49301>
Kommersant, 5 Juni 1993
<http://www.kommersant.ru/doc/49972>
Kommersant, 18 Juni 1993
<http://www.kommersant.ru/doc/50971>
Kommersant, 1 Juli 1993
<http://www.kommersant.ru/doc/52305>
Kommersant, 2 Juli 1993
<http://www.kommersant.ru/doc/52467>
Kommersant, 6 Juli 1993
<http://www.kommersant.ru/doc/52728>
Kommersant, 10 Juli 1993
<http://www.kommersant.ru/doc/53278>
Kommersant, 13 Juli 1993
<http://www.kommersant.ru/doc/53426>
Kommersant, 17 Juli 1993
<http://www.kommersant.ru/doc/53917>

Kommersant, 4 September 1993
<http://www.kommersant.ru/doc/58580>

Kommersant, 7 September 1993
<http://www.kommersant.ru/doc/58696>

Kommersant, 23 November 1993
<http://www.kommersant.ru/doc/65420>

Kommersant, 13 Januar 1994
<http://www.kommersant.ru/doc/68531>

Kommersant, 8 Februar 1994
<http://www.kommersant.ru/doc/70689>

Kommersant, 18 Februar 1994
<http://www.kommersant.ru/doc/71591>

Kommersant, 18 Mars 1994
<http://www.kommersant.ru/doc/73797>

Kommersant, 30 Mars 1994
<http://www.kommersant.ru/doc/74780>

Kommersant, 2 April 1994
<http://www.kommersant.ru/doc/75049>

Kommersant, 16 April 1994
<http://www.kommersant.ru/doc/76358>

Kommersant, 21 April 1994
<http://www.kommersant.ru/doc/76690>

Kommersant, 26 April 1994
<http://www.kommersant.ru/doc/77080>

Kommersant, 21 Mai 1994
<http://www.kommersant.ru/doc/79216>

Kommersant, 1 Juli 1994
<http://www.kommersant.ru/doc/82636>

Kommersant, 25 Januar 1995
<http://www.kommersant.ru/doc/100256>

Kommersant, 4 Februar 1995
<http://www.kommersant.ru/doc/101305>

Kommersant, 10 Februar 1995
<http://www.kommersant.ru/doc/101755>

Kommersant, 21 Februar 1995
<http://www.kommersant.ru/doc/102549>
Kommersant, 23 Mars 1995 (artikkel A)
<http://www.kommersant.ru/doc/104926>
Kommersant, 23 Mars 1995 (artikkel B)
<http://www.kommersant.ru/doc/104905>
Kommersant, 19 April 1995
<http://www.kommersant.ru/doc/107034>
Kommersant, 13 Mai 1995
<http://www.kommersant.ru/doc/108701>
Kommersant, 26 Mai 1995
<http://www.kommersant.ru/doc/109666>
Kommersant, 6 Juni 1995
<http://www.kommersant.ru/doc/110395>
Kommersant, 14 Juni 1995
<http://www.kommersant.ru/doc/110916>
Kommersant, 14 Juli 1995
<http://www.kommersant.ru/doc/113292>
Kommersant, 8 August 1995
<http://www.kommersant.ru/doc/114604>
Kommersant, 21 November 1995
<http://www.kommersant.ru/doc/122095>
Kommersant, 7 Desember 1996
<http://www.kommersant.ru/doc/244550?isSearch=True>
Korrespondent, 7 Juni 2008 Nr. 21 (310) s17
KyivPost, 5 Juni 1997
<http://www.kyivpost.com/news/nation/detail/1668/>
KyivPost, 16 Januar 1998
<http://www.kyivpost.com/news/nation/detail/1746/>
KyivPost, 2 Juni 1998
<http://www.kyivpost.com/news/nation/detail/2177/>
KyivPost, 21 August 1998
<http://www.kyivpost.com/news/nation/detail/1584/>
Los Angeles Times, 12 April 1994

http://articles.latimes.com/1994-04-12/news/mn-45160_1_black-sea-fleet
Radio Free Europe Radio Liberty, 23 Januar 2006
<http://www.rferl.org/content/article/1064988.html>
Radio Free Europe Radio Liberty, 24 August 2008
http://www.rferl.org/content/Crimea_Flashpoint_For_Conflict_With_Russia/1193380.html
Radio Free Europe Radio Liberty, 10 Juli 2009
http://www.rferl.org/content/Ukrainian_Police_Intercept_Russian_Missile_Convoy/1774201.html
Radio Free Europe Radio Liberty, 23 Juli 2009
http://www.rferl.org/content/Ukrainian_Police_Stop_Second_Transfer_Of_Russian_Naval_Missiles_/1783481.html
Radio Free Europe Radio Liberty, 18 Oktober 2009
http://www.rferl.org/content/Russian_Black_Sea_Fleet_Objects_To_Ukrainian_Checks/1854864.html
Radio Free Europe Radio Liberty, 29 Oktober 2010
http://www.rferl.org/content/Crimeas_Only_UkrainianLanguage_Periodical_Revived_Online/2204992.html
Radio Free Europe Radio Liberty, 24 August 2010
http://www.rferl.org/content/Interview_Scholar_Says_Ukraines_Greatest_Achievement_Survival/2136252.html
The New York Times, 29 Desember 1991
<http://www.nytimes.com/1991/12/29/world/scant-unity-for-old-soviet-republics.html?scp>
The New York Times, 5 Januar 1992
<http://www.nytimes.com/1992/01/05/world/ukraine-bids-fleet-to-swear-loyalty.html?pagewanted=3>
The New York Times, 9 Mars 1992
<http://www.nytimes.com/1992/03/09/world/with-seeds-of-statehood-slow-to-flower-ukraine-blames-russia-s-shadow.html?pagewanted=3>
The New York Times, 6 Mai 1992
<http://www.nytimes.com/1992/05/06/world/crimea-parliament-votes-to-back-independence-from-ukraine.html?pagewanted>
The New York Times, 25 Mai 1992
<http://www.nytimes.com/1994/05/25/world/ukrainian-accuses-yeltsin-of-making-threats.html?scp=7&sq=black%20sea%20fleet%201994&st=cse>

The New York Times, 4 August 1992

<http://www.nytimes.com/1992/08/04/world/russia-and-ukraine-to-run-black-sea-fleet-jointly.html>

The New York Times, 22 November 1993

<http://www.nytimes.com/1993/11/22/world/ukraine-s-hedging-on-a-arms-angers-russia.html?scp=1&sq=kozyrev%20crimea%201992&st=cse>

The New York Times, 25 Mai 1994

<http://www.nytimes.com/1994/05/25/world/ukrainian-accuses-yeltsin-of-making-threats.html?scp=7&sq=black%20sea%20fleet%201994&st=cse>

The New York Times, 10 Juni 1995

<http://www.nytimes.com/1995/06/10/world/russia-and-ukraine-settle-dispute-over-black-sea-fleet.html?scp=1&sq=black+sea+fleet&st=nyt>

The Ukrainian Weekly, 12 Januar 1992

http://www.scribd.com/full/16288715?access_key=key-nwkr6fowr9a3awkbmmf

The Ukrainian Weekly, 19 Januar 1992

http://www.scribd.com/full/16288496?access_key=key-1rmf074gypxkve4tvc1h

The Ukrainian Weekly, 9 Februar 1992

http://www.scribd.com/full/16288834?access_key=key-1uskocn8szf58pwpjfoo

The Ukrainian Weekly, 29 Mars 1992

http://www.scribd.com/full/16288426?access_key=key-jkiq13q15z0806y0c59

The Ukrainian Weekly, 12 April 1992

http://www.ukrweekly.com/archive/pdf3/1992/The_Ukrainian_Weekly_1992-15.pdf#search

The Ukrainian Weekly, 10 Mai 1992

http://www.scribd.com/full/16288575?access_key=key-hbqoqdfiuvd5npprpwy

The Ukrainian Weekly, 17 Mai 1992

http://www.ukrweekly.com/archive/pdf3/1992/The_Ukrainian_Weekly_1992-20.pdf#search=duma

The Ukrainian Weekly, 24 Mai 1992

http://www.scribd.com/full/16288642?access_key=key-eh9krt6rdrk8r46wtf8

The Ukrainian Weekly, 26 Juli 1992

http://ukrweekly.com/archive/pdf3/1992/The_Ukrainian_Weekly_1992-30.pdf

The Ukrainian Weekly, 9 August 1992

http://www.ukrweekly.com/archive/pdf3/1992/The_Ukrainian_Weekly_1992-32.pdf#search

The Ukrainian Weekly, 18 Oktober 1992

http://www.ukrweekly.com/archive/pdf3/1992/The_Ukrainian_Weekly_1992-42.pdf#search

The Ukrainian Weekly, 15 November 1992

http://www.ukrweekly.com/archive/pdf3/1992/The_Ukrainian_Weekly_1992-46.pdf#search=%22yalta%20fleet%22

The Ukrainian Weekly, 27 Desember 1992

http://www.ukrweekly.com/archive/pdf3/1992/The_Ukrainian_Weekly_1992-52.pdf#search=duma

The Ukrainian Weekly, 28 Mars 1993

http://www.ukrweekly.com/archive/pdf3/1993/The_Ukrainian_Weekly_1993-13.pdf

The Ukrainian Weekly, 4 April 1993

http://www.ukrweekly.com/archive/pdf3/1993/The_Ukrainian_Weekly_1993-14.pdf#search=%22fleet%20agreements%201993%22

The Ukrainian Weekly, 4 Juli 1993

http://www.ukrweekly.com/archive/pdf3/1993/The_Ukrainian_Weekly_1993-27.pdf#search=%22kuchma%20gas%20sevastopol%22

The Ukrainian Weekly, 8 August 1993

http://www.ukrweekly.com/archive/pdf3/1993/The_Ukrainian_Weekly_1993-32.pdf#search=%22kuchma%20gas%20sevastopol%22

The Ukrainian Weekly, 12 September 1993

[http://www.ukrweekly.com/archive/pdf3/1993/The_Ukrainian_Weekly_1993-37.pdf#search="massandra](http://www.ukrweekly.com/archive/pdf3/1993/The_Ukrainian_Weekly_1993-37.pdf#search=)

The Ukrainian Weekly, 19 September 1993

[http://www.ukrweekly.com/archive/pdf3/1993/The_Ukrainian_Weekly_1993-38.pdf#search="massandra](http://www.ukrweekly.com/archive/pdf3/1993/The_Ukrainian_Weekly_1993-38.pdf#search=)

The Ukrainian Weekly, 26 September 1993

[http://www.ukrweekly.com/archive/pdf3/1993/The_Ukrainian_Weekly_1993-39.pdf#search="massandra"15000](http://www.ukrweekly.com/archive/pdf3/1993/The_Ukrainian_Weekly_1993-39.pdf#search=)

The Ukrainian Weekly, 10 Oktober 1993

http://www.ukrweekly.com/archive/pdf3/1993/The_Ukrainian_Weekly_1993-41.pdf#search

The Ukrainian Weekly, 24 Oktober 1993

http://www.ukrweekly.com/archive/pdf3/1993/The_Ukrainian_Weekly_1993-43.pdf#search=%22russia%20economic%20pressur%22

The Ukrainian Weekly, 14 November 1993

http://www.ukrweekly.com/archive/pdf3/1993/The_Ukrainian_Weekly_1993-46.pdf#search

The Ukrainian Weekly, 12 Desember 1993

http://www.ukrweekly.com/archive/pdf3/1993/The_Ukrainian_Weekly_1993-50.pdf#search=vienna

The Ukrainian Weekly, 26 Desember 1993

[http://www.ukrweekly.com/archive/pdf3/1993/The_Ukrainian_Weekly_1993-52.pdf#search="massandra](http://www.ukrweekly.com/archive/pdf3/1993/The_Ukrainian_Weekly_1993-52.pdf#search=)

The Ukrainian Weekly, 23 Januar 1994

http://www.ukrweekly.com/archive/pdf3/1994/The_Ukrainian_Weekly_1994-04.pdf#search=%22zhirinovsky%20crimea%22

The Ukrainian Weekly, 13 Februar 1994

[http://www.ukrweekly.com/archive/pdf3/1994/The_Ukrainian_Weekly_1994-07.pdf#search="cia](http://www.ukrweekly.com/archive/pdf3/1994/The_Ukrainian_Weekly_1994-07.pdf#search=)

The Ukrainian Weekly, 13 Mars 1994

http://www.ukrweekly.com/archive/pdf3/1994/The_Ukrainian_Weekly_1994-11.pdf#search=%22refinance%20debt%22

The Ukrainian Weekly, 24 April 1994

http://www.ukrweekly.com/archive/pdf3/1994/The_Ukrainian_Weekly_1994-17.pdf#search

The Ukrainian Weekly, 1 Mai 1994

http://www.ukrweekly.com/archive/pdf3/1994/The_Ukrainian_Weekly_1994-18.pdf#search

The Ukrainian Weekly, 5 Juni 1994

http://www.ukrweekly.com/archive/pdf3/1994/The_Ukrainian_Weekly_1994-23.pdf#search

The Ukrainian Weekly, 24 Oktober 1994

http://www.ukrweekly.com/archive/pdf3/1993/The_Ukrainian_Weekly_1993-43.pdf#search=%22russia%20economic%20pressur%22

The Ukrainian Weekly, 19 Februar 1995

http://www.scribd.com/full/16253435?access_key=key-l7w35ghlxlido16s6bx

The Ukrainian Weekly, 19 Mars 1995

http://www.ukrweekly.com/archive/pdf3/1995/The_Ukrainian_Weekly_1995-12.pdf#search

The Ukrainian Weekly, 26 Mars 1995

http://www.ukrweekly.com/archive/pdf3/1995/The_Ukrainian_Weekly_1995-13.pdf#search

The Ukrainian Weekly, 9 April 1995

http://www.ukrweekly.com/archive/pdf3/1995/The_Ukrainian_Weekly_1995-15.pdf#search
The Ukrainian Weekly, 16 April 1995

http://www.ukrweekly.com/archive/pdf3/1995/The_Ukrainian_Weekly_1995-16.pdf#search
The Ukrainian Weekly, 4 Juni 1995

http://www.ukrweekly.com/archive/pdf3/1995/The_Ukrainian_Weekly_1995-23.pdf#search
The Ukrainian Weekly, 18 Juni 1995

http://www.ukrweekly.com/archive/pdf3/1995/The_Ukrainian_Weekly_1995-25.pdf#search
The Ukrainian Weekly, 2 Juli 1995

http://www.scribd.com/full/16252896?access_key=key-sv787ehia8c4zi3cl85
The Ukrainian Weekly, 9 Juli 1995

http://www.scribd.com/full/16255254?access_key=key-yzxoyxbb1xi0n2ccorb
The Ukrainian Weekly, 24 September 1995

http://www.ukrweekly.com/archive/pdf3/1995/The_Ukrainian_Weekly_1995-39.pdf#search
The Ukrainian Weekly, 1 Oktober 1995

http://www.ukrweekly.com/archive/pdf3/1995/The_Ukrainian_Weekly_1995-40.pdf#search
The Ukrainian Weekly, 31 Desember 1995

http://www.ukrweekly.com/archive/pdf3/1995/The_Ukrainian_Weekly_1995-53.pdf#search
The Ukrainian Weekly, 2 Juni 1996

http://www.ukrweekly.com/archive/pdf3/1996/The_Ukrainian_Weekly_1996-22.pdf#search=%22defence%20minister%20nato%22
The Ukrainian Weekly, 3 Mars 1996

http://www.scribd.com/full/16248243?access_key=key-ajlnx32kklyorh8i9ee
The Ukrainian Weekly, 10 Mars 1996

http://www.scribd.com/full/16248497?access_key=key-1xb4fzknn9ypv7f6arha
The Ukrainian Weekly, 27 Oktober 1996

http://www.ukrweekly.com/archive/pdf3/1996/The_Ukrainian_Weekly_1996-43.pdf#search=%22kuzmuk%20%20%20nato%22
The Ukrainian Weekly, 3 November 1996

http://www.scribd.com/full/16248183?access_key=key-16wihmer2mfzoz93ts3j
The Ukrainian Weekly, 15 Desember 1996

<http://www.highbeam.com/doc/1P1-3206862.html>
The Ukrainian Weekly, 26 Januar 1997

<http://www.ukrweekly.com/old/archive/1997/049705.shtml>
Tsjasnyj Korrespondent, 3 Desember 2009

http://www.chaskor.ru/article/hronika_otlozhennoj_smerti_12962

Ukrainian News, 18 April 1994

<http://www.friends-partners.org/oldfriends/news/ukrainian/940418.html>

Zerkolo Nedelji, 11 Februar 1995

<http://zn.ua/articles/36048>

Zerkolo Nedelji, 9 Desember 1995

<http://zn.ua/articles/706>